

T.C.
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÂŞIK ŞENLİK'İN ŞİİR VE HİKÂYELERİNDE
FOLKLOR UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Veysel ÇİNTAY

Niğde
Haziran, 2019

T.C.
ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

ÂŞIK ŞENLİK'İN ŞİİR VE HİKÂYELERİNDE
FOLKLOR UNSURLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Veysel ÇİNTAY

Danışman: Dr. Öğr. Namık ASLAN

Üye : Prof. Dr. Nedim BAKIRCI

Üye : Doç. Dr. Onur Alp KAYABAŞI

Niğde

Haziran, 2019

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Âşık Şenlik’in Şiir ve Hikâyelerinde Folklor Unsurları” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 23/7/2019

Veysel ÇINTAY

ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Namık ASLAN danışmanlığında Veysel ÇİNTAY tarafından hazırlanan " Âşık Şenlik'in Şiir ve Hikayelerinde Folklor Unsurları " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

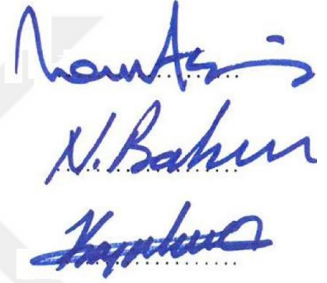
Tarih: 25/06./2019

JÜRİ :

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Namık ASLAN

Üye : Prof. Dr. Nedim BAKIRCI

Üye : Doç. Dr. Onur Alp KAYABAŞI

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Âşık edebiyatı, divan edebiyatından farklı olarak belirli bir zümreye ait olmayan halk içinden yetişmiş ozan/ âşıklar tarafından icra edilen dolayısıyla icra ettiği sanatında halktan unsurları fazlaca barındıran yani kaynağını halktan alan bir edebiyattır. Âşıklar da o halkın kültürüyle yoğrulmuş halktan kişilerdir. Dolayısıyla bu durum onların sanatlarında da kendisini göstermiş, şiir ve hikâyelerine söz, yaşayış, inanç, gelenek ve görenekleri yansıtan halktan parçalar serpiştirmişlerdir. Bu parçalar bize edebiyat zevkinin yanı sıra âşığın yaşadığı dönem ve toplum hakkında bilgi vermesi bakımından da önemlidir. Bu çalışmadaki amaç da halk edebiyatının âşık kolunda yer alan, atışmalarıyla ün kazanmış, Ardahan'ın Çıldır ilçesinin edebiyatımıza kazandırdığı Çıldırli Âşık Şenlik'i tanıtmak, şiir ve hikâyelerindeki folklor unsurlarını tespit etmektir. Bu çalışma, ozan hakkında yapılan yayımlardan biri olan Prof. Dr. Ensar ASLAN'ın "Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı– Şiirleri– Karşılaşmaları– Hikâyeleri" adlı kitabından ve Prof. Dr. A. Berat Alptekin-Nizameddin Coşkun'un "Çıldırli Âşık Şenlik Divânı" adlı çalışmaları başta olmak üzere âşık hakkında yapılan diğer çalışmalardan yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bu çalışma, öncelikle ozanın tanıtıldığı "**Âşık Şenlik'in Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri, Etkilediği Şairler Ve Çıraqları**", "**Âşık Hakkında Yapılan Çalışmalar**" ile "**Çıldırli Âşık Şenlik Şiir ve Hikâyelerinde Folklor Unsurları**" adında iki bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Âşık Şenlik'in doğumuna, çocukluğuna, gençliğine, âşık olmasına, evliliğine, yetiştiği çevrenin âşıklığa etkisine, din bilgisine, çıraqlarına, hakkında yapılmış çalışmalara, ölümüne vb. bilgilere yer verilmiştir.

İkinci bölümünde yer alan **dil anlatım** kısmında, şairin kelime haznesine, yaşadığı çevrenin ağzını nasıl kullandığına, kelimelerin orijinallerinden farkına, illerden illere kullanım farkına, dilbigisi bakımından aykırılığına yer verilmiştir.

Kalıplaşmış ifadeler başlığı, âşığın eserlerinde tespit edilen atasözleri, deyimler, ikilemeler, alkış/kargışlar, tekerlemelerden oluşmuştur.

Hayatın geçiş dönemleri bölümünde; hamilelik ve doğum, ad koyma, düğün aşamaları, ölüm ve ağıtlara yer verilmiştir.

Gelenek- Görenekler bölümünde, Türk toplumunda eskiden beri süregelen saygının gösteriliş Őekillerinden, misafir ağırlama ve ikram kültüründen, selamlaşma ve hediyeleşme Őekillerinden, insanlar arası yemin ve antlaşmalardan, toplumda görülen giyim çeşitlerinden, soyun devamı ve cinsellik ile ilgili söz ve eylemlerden bahsedilmiştir..

Oyunlar- Eğlenceler bölümünde, aşığın eserlerinde tespit edilen, yöreye özgü oyunlara ve o yöre insanının duygularını yansıtın halk oyunlarına yer verilmiştir.

Halk bilgisi bölümünde, toplumun ulaşım Őekillerinden haberleşmeye, zaman ve ölçü kavramlarına, dönemde icra edilen meslek ve ticarete, avcılık ve eşkıyalık gibi kavramlardan toplumun yapısını ve hayata bakışını gösteren tüm faaliyetlere, kendilerini diğer toplumlardan ayıran tüm kültürel öğelere yer verilmiştir.

Giyim- Kuşam bölümünde ise daha çok kadın giyim ve takıları, insanların inanç ve görüşünü yansıtın giyim farklılıkları gösterilmiştir.

Halk inanışları bölümünde, halkın başta dini açıdan olmak üzere inandığı her durum ve nesne incelenmiş ve bununla ilgili yapılan inanç uygulamaları verilmiştir.

Sonuç kısmında bu çalışmayla ilgili genel değerlendirmeler yapılarak kaynakça ile çalışma sonlandırılmıştır.

Bu çalışmadaki genel amaç ise; Aşık Şenlik'i ve eserlerini tanırken yaşadığı coğrafyanın kültürlerini öğrenmek, bu kültürün onun Őiirlerine nasıl yansıdığını göstermektir. Bu çalışmamda beni yönlendiren, desteğini ve tecrübesini esirgemeyen her zaman sabır ve teşvikle yanımda olan danışmam hocam Dr. Namık ASLAN'a teşekkür ederim.

Veysel INTAY

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ÂŞIK ŞENLİK ŞİİR VE HİKÂYELERİNDE FOLKLOR UNSURLARI

ÇİNTAY, Veysel
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Namık ASLAN
Haziran 2019, 159 sayfa

Bu çalışma, Çıldırli Âşık Şenlik'in edebi kişiliğinin ve eserlerinin oluşumunda folklor unsurlarının yerini, ozanın eserlerinden yola çıkarak göstermeyi amaçlamaktadır.

Bu çalışmada 19. yüzyıl âşıklarından Kars'ın Çıldır ilçesinde yaşamış, atışmalarıyla ve zekâsıyla ün yapmış Âşık Şenlik'i tanıdıktan sonra, âşığın eserlerindeki folklor unsurları tespit edilmiştir. Âşık Şenlik hakkındaki bilgilere ve eserlerine başta Prof. Dr. Ensar ASLAN'ın "Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı- Şiirleri- Karşılaşmaları- Hikâyeleri" ve Prof. Dr. A. Berat Alptekin- Nizameddin Coşkun'un ortak çalışması "Çıldırli Âşık Şenlik Divanı" adlı kitaplardan ve onun hakkında yapılmış diğer çalışma ve makalelerden ulaşılmıştır. Eserlerde tespit edilen Dil Anlatım, Hayatın Dönüm Noktaları, Gelenek- Görenekler, Oyunlar- Eğlenceler, Halk Bilgisi, Halk İnanışları gibi folklor unsurları içerik, biçim vb. sınıflandırarak başlıklar halinde örneklendirilmiştir. Âşık Şenlik eserlerinde tamamen halk ağzını kullandığı için kitaptan alınan örneklerin altlarına Derleme Sözlüğü, Tarama Sözlüğü, Güncel Türkçe Sözlük, Kişi Adları Sözlüğü, Yazın Terimleri Sözlüğü, Atasözleri ve Deyimler sözlüğü ve Yerleşim Birimleri Sözlüğünden yararlanılarak bilinmeyen ve folklor unsuru içeren kelimelerin anlamları verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Âşık, Şenlik, Şiir, Hikâye, Folklor, Kültür*

**ABSTRACT
MASTER THESIS**

FOLKLORE ELEMENTS ON ASIK SENLIK'S STORIES AND POETRIES

CINTAY, Veysel
The Department Of Turkish Language and Literature
Thesis advisor: Asst. Prof. Namik ASLAN
June 2019, 159 page

This study aims to show the place of folklore elements in the formation of the literary personality of ıldırılı Âşık Şenlik and the works of the poet.

In this research, the literary works of Âşık Senlik (Âşık Şenlik) are analyzed. He lived in the Cildir county of Kars in the 19th century, and made his reputation with his cunning arguments and intelligence. In our research we identified the elements of Folklore in his works. The literary work of Âşık Senlik (Âşık Şenlik) was obtained from Prof. Dr. Ensar ASLAN's book titled "Cildirli Âşık Senlik (ıldırılı Âşık Şenlik) Life - Poems - Encounters - Stories". The folkloric elements have been identified in his writings, they are classified by content, form, and so on giving examples for each category. Because Âşık Senlik (Âşık Şenlik) used ordinary folk language completely in his works, we have compiled a dictionary, with examples that we took from his writings and gave a more modern understanding to his words.

Key words: *Âşık Senlik (Âşık Şenlik), Poetry, Story, Folklore, Culture*

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	i
ONAY SAYFASI	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
1. TEZİN AMACI, ÖNEMİ, SINIRLILIK ALANI VE METODU.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
1. ÇILDIRLI ÂŞIK ŞENLİK' İN HAYATI ETRAFINDA	3
1.1. HAYATI.....	3
1.1.1. Doğumu	3
1.1.2. Gençliği ve Âşık Oluşu.....	5
1.1.3. Evliliği ve Çocukları.....	6
1.1.4. Ölümü	7
1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ.....	8
1.3. ESERLERİ	10
1.3.1. Şiirleri	10
1.3.1.1. Divaniler	10
1.3.1.2. Koşmalar	11
1.3.1.3. Koçaklamalar– Destanlar.....	12
1.3.1.4. Geraylılar	13
1.3.1.5. Tecnisler– Muhanesler– Sicillemeler	13
1.3.1.6. Taşlamalar	13
1.3.1.7. Dinî Şiirler	14
1.3.1.8. Oğlu Kasım İçin Çeşitli Sebeplerle Yazdığı Şiirleri.....	14
1.3.1.9. Çıldırli Âşık Şenlik'in Son Şiirleri	14
1.3.2. Atışmaları	14
1.3.3. Hikâyeleri	15
1.4. ETKİLEDİĞİ ŞAİRLER VE ÇIRAKLARI	15
1.5. ÇILDIRLI ÂŞIK ŞENLİK ÜZERİNE YAPILAN BAZI ÇALIŞMALAR.....	16
1.5.1. Kitaplar:.....	17
1.5.2. Bildiriler.....	17
1.5.3. Makaleleler:.....	20
1.5.4. Tezler.....	22
1.5.4.1. Yüksek Lisans Tezi.....	22

İKİNCİ BÖLÜM.....23

2. ÇILDIRLI ÂŞIK ŞENLİK ŞİİR VE HİKÂYELERİNDE FOLKLOR

UNSURLARI.....	23
2.1. DİL ANLATIM.....	23
2.1.1. Dilbilgisi.....	23
2.1.2. Ağızlar.....	27
2.1.2.1. Kars İline Özgü Kelimeler.....	29
2.1.2.2. Erzurum İline Özgü Kelimeler.....	34
2.1.2.3. Rize İline Özgü Kelimeler.....	35
2.1.2.4. Elazığ İline Özgü Kelimeler.....	35
2.1.2.5. Gümüşhane İline Özgü Kelimeler.....	36
2.1.2.6. Artvin İline Özgü Kelimeler.....	37
2.1.2.7. Iğdır İline Özgü Kelimeler.....	38
2.1.2.8. Ordu İline Özgü Kelimeler.....	38
2.1.2.9. Kayseri İline Özgü Kelimeler.....	39
2.1.2.10. Ankara İline Özgü Kelimeler.....	39
2.1.2.11. Kırşehir İline Özgü Kelimeler.....	39
2.1.2.12. Adana İline Özgü Kelimeler.....	40
2.1.2.13. İstanbul İline Özgü Kelimeler.....	40
2.1.2.14. Giresun İline Özgü Kelimeler.....	40
2.1.3. Kelime Hazinesi.....	40
2.1.3.1. Azerbaycan Türkçesine Özgü Kelimeler.....	42
2.1.3.2. Osmanlı Türkçesine Özgü Kelimeler.....	43
2.1.3.2.1. Arap Diline Özgü Kelimeler.....	44
2.1.3.2.2. Fars Diline Özgü Kelimeler.....	49
2.1.3.3. Argo, Küfür.....	53
2.1.3.4. Unvan.....	55
2.1.3.5. Lakap.....	57
2.1.3.6. Hitap.....	60
2.1.4. Kalıplaşmış İfadeler.....	62
2.1.4.1. Atasözleri.....	63
2.1.4.2. Deyimler.....	64
2.1.4.3. İkilemeler.....	66
2.1.4.4. Tekerlemeler.....	68
2.1.4.5. Alkış/ Kargış.....	70
2.2. HAYATIN DÖNÜM NOKTALARI.....	72
2.2.1. Hamilelik ve Doğum.....	72
2.2.2. Ad Koyma/ Alma.....	73
2.2.3. Düğün ve Aşamaları.....	74
2.2.3.1. Kız İsteme.....	75
2.2.3.2. Başlık Parası.....	75
2.2.3.3. Nişan.....	76
2.2.3.4. Çeyiz, Takı.....	76

2.2.3.5. Düğün.....	78
2.2.4. Ölüm/ Ağıt.....	79
2.3. GELENEK– GÖRENEKLER.....	82
2.3.1. Saygı.....	82
2.3.2. Misafirlilik ve İkram.....	83
2.3.3. Selamlaşma.....	84
2.3.4. Hediyeleşme.....	85
2.3.5. Yemin, Antlaşma.....	85
2.3.6. Çok Eşlilik.....	86
2.3.7. Soyun Devamı ve Cinsellik.....	87
2.3.8. Giyim.....	88
2.4. OYUNLAR– EĞLENCELER.....	91
2.5. HALK BİLGİSİ.....	92
2.5.1. Ulaşım.....	93
2.5.2. Haberleşme.....	93
2.5.3. Halk Takvimi.....	95
2.5.4. Halk Ölçüsü.....	96
2.5.5. Değerli Madenler, Taşlar, Paralar.....	97
2.5.6. Toplumsal Statü.....	99
2.5.7. Halk Ekonomisi.....	100
2.5.8. Avcılık.....	102
2.5.9. Meslekler.....	103
2.5.10. Mimari Yapılar.....	107
2.5.11. Aletler.....	109
2.5.11.1. Gündelik Aletler.....	110
2.5.11.2. Savaş Aletleri.....	112
2.5.11.3. Müzik Aletleri.....	115
2.5.11.4. Tarım Aletleri.....	116
2.5.12. Eşkiyalık.....	117
2.5.13. Ceza.....	118
2.5.14. Sosyal Hayat.....	119
2.5.15. Kişi İsimleri.....	119
2.5.16. Hayvan İsimleri.....	121
2.5.17. Masal ve Hikâyelere Atıfta Bulunma, Telmih.....	126
2.5.18. Gıda.....	133
2.5.19. Süslenme, Takı Takma ve Güzellik Anlayışı.....	135
2.5.20. Hastalıklar ve İlaçlar.....	137
2.7. HALK İNANIŞLARI.....	137
SONUÇ.....	153
KAYNAKÇA.....	155
ÖZ GEÇMİŞ.....	159

KISALTMALAR

ADS: Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü

GTS: Güncel Türkçe Sözlük

KAS: Kişi Adları Sözlüğü

OS: Osmanlıca Sözlük

TS: Tarama Sözlüğü

TTAS: Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü

YBS: Yerleşim Birimleri Sözlüğü

YTS: Yazın Terimleri Sözlüğü

s: Sayfa Sayısı

GİRİŞ

1. TEZİN AMACI, ÖNEMİ, SINIRLILIK ALANI VE METODU

1.1. Tezin Amacı

Yapılan bu çalışmadaki amaç, edebiyat dalları içerisinde en köklü yere sahip ve ürünlerini daha çok halktan alan, halk edebiyatının âşıklık koluna mensup, 19. yy. âşıklarından Âşık Şenlik'i tanıtip, gelişen teknoloji ve kültürel yaşam içerisinde Âşık Şenlik coğrafyasındaki kültürleri tespit edip tanıtmak, bunların eserlerine yansımaları tespit etmek ve unutulmasına fırsat vermeden gelecek nesillere aktarmak ve böylece yeni nesillerin geçmişiyle bağını sağlamlaştırmaktır.

1.2. Tezin Önemi

Yazının icat edilmediği dönemlerdeki yaşamlar hakkında bize kaynaklık eden, sözlü ürünler ve o döneme ait yapılarıdır. Yazı icat edildikten sonra da gelişen bilgi ve teknolojiyle bu kaynak alanları genişlemiş, toplumlar hakkındaki bilgileri gelecek nesillere aktarmak kolaylaşmıştır. İnsanlık da bu aktarımların üzerine ekleyerek gelişim göstermiştir. Bunlardan anlaşılmaktadır ki, insanoğlu sürekli bilgi, kültür ve yaşayışlarını aktararak ilerleme sağlamıştır. İşte bu aktarmalarda en önemli pay folklor aittir. Folklor bir milletin künyesi gibidir. Diğer toplumlarla kısmen benzerlik gösterse de folklor bir milletin yaşayışını, inançlarını, icatlarını, edebiyatını, geleneğini, göreneğini, kısacası o toplumun yarattığı ve o topluma ait olan tüm unsurları inceleyerek toplumun tanınmasına fırsat verdiği gibi o kültürü gelecek nesillere aktararak yeni nesillerle buluşturan ve o kültürün unutulmasına engel olan önemli bir bilim dalıdır.

Bu çalışma da yukarıda verilen görüşler doğrultusunda bir bölgenin yetiştirdiği şairinin tanıtılması, o şair üzerinden bölgenin folklorunun tespit edilmesi ve bunun gelecek nesillere tanıtılması bakımından önemlidir.

1.3. Araştırmanın Sınırlılık Alanı

Araştırmanın sınırlılık alanı Prof. Dr. Ensar ASLAN'IN “Çıldırılı Âşık Şenlik Hayatı– Şiirleri– Karşılaşmaları– Hikâyeleri” ve Prof. Dr. Ali Berat Alptekin-Nizameddin Coşkun'un “Çıldırılı Âşık Şenlik Divanı” adlı eserlerindeki Şiir ve hikâyeler başta olmak üzere âşığın kendisi ve eserleri üzerine yapılan, bu çalışma içinde de belirtilen çalışmalardır. Bu eserlerde yer alan Şiir ve hikâyelerde tespit edilen folklorik unsurlar belirli bir düzen ve yöntemle ele alınıp değerlendirilmiştir.

1.4. Araştırmanın Metodu

Bu çalışmada Çıldırılı Âşık Şenlik'in tüm Şiir ve hikâyelerindeki folklor unsurlarını tespit ederken fişleme yöntemi kullanılmıştır. Tüm başlıklar incelendikten sonra toplanan fişler sınıflandırıldı ve içerikte yer alan sıra ile başlıklara uygun yerlerde kısa yorumlardan sonra örnek olarak verildi. Çalışmamıza kısa bir sonuç yazısıyla son verildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇILDIRLI ÂŞIK ŞENLİK'İN HAYATI ETRAFINDA

1.1. HAYATI

1.1.1. Doğumu

Doğu Anadolu'da yaşamış Azerbaycan'da da tanınan Âşık Şenlik'in hayatı, doğum ve ölüm tarihleri hakkında da farklı görüşler vardır. Çıldır, uzun yıllar işgallere ve savaflara sahne olmuştur. Bunun etkisiyle yaşanan felaketler, göçler halkın sözlü edebiyatında hüznü şiiirlerin oluşmasına neden olmuştur. Âşık Şenlik'in de böyle bir ortamda doğup büyümesi ve bu olaylara eserlerinde yer vererek halkın duygularına dokunması, onun çağının tanınan ve sevilen büyük bir aşığı olmasında etken olmuştur.

Şenlik, 1233/1850 yılının yaz aylarında Çıldır'ın Suhara(Yakınsu) köyünde dünyaya gelmiştir. Babası, köyün yerli ailelerinden Kadırgiller'den Molla Kadir'dir. Çiftçilikle uğraşan ve kümes hayvanlarına çok meraklı olan Kadir, orta halli bir köylüdür. Şenlik'in annesi Zeliha, okuma yazma bilen, zeki, görgülü ve bilgili bir kadındı.

Sabah namazında evine dönmekte olan Molla Kadir'i kapıda karşılayan köyün ebe kadını, bir oğlunun olduğunu müjdeleyerek 'hasene(hayır)' hayır vermesini söyler. Ebe kadının hasene sözünü heyecandan Hasan şeklinde anlayan Molla Kadir, çocuğuna 'Hasan' diye seslenir. Böylece çocuğun adı Hasan kalır. (Aslan, 2007: 19)

Hasan'ın Şenlik babaya dönüşmesi ile ilgili iki rivayet anlatılır. Birincisine göre Şenlik adı ona beş veya altı yaşlarında iken çok şen, şakacı ve ele avuca sığmayan bir çocuk olduğu için verilir:

"Aya bu Hasan evimize şenlik getirdi, bunun bir adı da Şenlik olsun." diye babası tarafından verilmiş o günden sonra da anası, babası, dayısı onu severken;

“Menim Şen oğlum, Şenlik oğlum” veya “Şen balam, Şenlik balam” diye sevmiŐler ve bŧylece zamanla Hasan adının yerini Şenlik almıştır.

İkinci rivayete gŧre de Şenlik adı ona pir tarafından verilmiştir. (Alptekin-Coşkun, 2006: 65)

“Rahmetli Prof. Kırzioğlu’nu kaynak olarak gŧsteren yazar ve araŐtırmacılar onun 1853-1913 yılları arasında yaŐadığını bildirirler.” (Alptekin-Coşkun, 2006: 60)

...Şenlik’in doğum tarihi hakkında değişik gŧrüşler ileri sŧrŧlmüŐtŧr. Prof. Dr. Fahrettin Kırzioğlu, Orhan Ŗzbek, İslam Erdener, A. BeŐmart, N. Feridun 1848 tarihlerini verirlerken, Doç. Dr. Ensar Aslan ve Aziz Kaygusuz 1850 tarihini kabul etmektedirler. (Alptekin, 1989: 15)

Tŧrk saz Şiirinin gŧr seslerinden birisi olan AŞık Şenlik, 19. yŧzyılda yaŐamıŐtır. Asıl adı Hasan olan Şenlik, Ardahan ilinin ıldır ilçesine bağlı Suhara(Yakınsu/Őenlikkŧy) kŧyŧnde dŧnyaya gelmiştir. Kaynaklar onun herhangi bir eğitim almadığı ve okuryazar olmadığı konusunda hemfikirdirler. Ancak onun iyi bir din eğitimi aldığı Şiirlerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca Şenlik’in doğup bŧyŧdŧđŧ çevrenin ŧzellikle halk edebiyatı bakımından zengin olan kŧltŧrŧ gŧz ŧnŧne alınırsa Şiirlerindeki derinlik de bir anlam kazanır. Şenlik’in edebî kişiliğinin oluşmasında Azerbaycan aŐıklarından Hasta Hasan’ın etkisi bŧyŧktŧr. Şenlik’in yetiştiği dŧnem, Anadolu ve Azerbaycan sahalarında usta aŐıkların yetiştiği dŧnemdir. Narmanlı Sŧmmanî, Posoflu Zŧlalî, Gŧyeli AŞık Elesker bunlardan bazılarıdır (Artun, 2001: 301)

O kadar da sehih olmayan malumata gŧre, ıldırlı AŞık Şenlik adlı bu dede ozanın teqrben 1850-ci yılda dŧnyaya gŧz açtığı gŧman edilir.

Biz ıldırın Suhara kŧyŧnde AŞık Őenliyin mezarını ziyaret ederken, onun abidesi ŧzerinde de bu doğum tarihinin yazıldığının Őahidi olduk. Orada Őenliyin doğum ve ŧlŧm tarihi “1850-1913” gibi gŧnderilmiŐdi. (Muharremlı, 2012: 78)

Çıldır’ın Suhar kŧyŧnde Ahmetoğlu lakaplı Molla Kadir ile Karaca Ağa’nın kızı Zeliha’nın bir oğulları dŧnyaya gelir. Çocuğun adını Hasan koyarlar. Sonradan ıldırlı AŞık Şenlik adı ile ŧn yapacak olan bu çocuğun hangi tarihte doğduğu kesin olarak bilinmemektedir. Şenlik’in ŧlŧm tarihi olan 1913 ile ŧldŧđŧ tarihteki yaşı dikkate alınırsa onun 1859 yılı içinde doğduğu dŧŐŧnŧlmektedir.(Karahana, 2012: 133)

AraŐtırmacıların verdiği bilgilerden hareketle Şenlik’in doğum tarihi hakkında kesin bir bilgi olmadığı anlaşılmaktadır. Ancak 1853 yılında doğmuş olduğu ve asıl adının Hasan olduğunu sŧylemek mŧmkŧndŧr. Doğduğu kŧy olan Yakınsu’nun diğer

adı Âşık Şenlik'ten dolayı Şenlikköy olduğu görülmektedir. Nüfusu üç binden fazla olan bu köyde “Âşık Şenlik” adıyla bir de ilköğretim okulu bulunmaktadır. Sonuç olarak Âşık Şenlik hakkında kesin olarak Azerbaycan kökenli olduğu, Karapapak boyuna mensup olduğu, Ardahan'ın Çıldır ilçesinin Yakınsu köyünde doğduğu söylenilebilir.

1.1.2. Gençliği ve Âşık Oluşu

Çıldır'ın uzun yıllar savaflara, işgallere maruz kalması yöre halkında derin izler bırakmış, bunu şiirlerinde ve anlatılarında işlemişlerdir. Bu felaketlerin etkisiyle kahramanlık, yanık türkü ve destanlar, yurt sevgisi gibi konularda söylenen, işlenen anlatılar ilgi görmüştür. Uzun kış gecelerinde köy odalarında toplanır, bu duyguların anlatıldığı hikâyeler ve şiirler söylenirdi. Dönemin ve yörenin gençleri de bu duygularla yetişmiştir. Âşık Şenlik de bu duygularla yetişmiş ancak onun şiirlerinin konusunu sadece bunlar oluşturmamaktadır. Zamanla şiirlerinin konusu yine yaşadıklarının etkisiyle genişlemiştir.

Hasan ondört yaşına geldiğinde, onda büyük bir av tutkusu başlamıştı. Babasının av tüfeğini alır, Karasu'nun geçtiği “Kulaklar” denilen yerde pusuya girer, saatlerce yabani ördek beklerdi. Yine bir ikinci zamanı Kulaklar'da pusuya yatar. Birkaç saat sonra, üzerine bir ağırlık çöker, uyur-uyanık bir halde rüyalar âlemine dalar. ...Hasan, bu rüyalar âleminde pîr elinden bade içerek, hem sevdiği salatına olan aşkını, hem de şairlik kudretini bulduğunu anlatmaktadır. Ayrıca ilahi kudretten arapça, farsça ve imran(ibrani) dilini öğrendiğini, tanrı'nın cemalini gördüğünü haber verir. Bu günden sonra Hasan “Âşık Şenlik” adıyla bilinip tanınmaya başlar...(Aslan, 2007: 21)

Hasan'ın gençlik çağlarına kadar âşıklıkla ilgili bir emaresine rastlanılmamakla birlikte av merakı olduğu ve yine bir av için pusuya yattığı sırada uykuya dalarak rüyasında bade içmesiyle âşık olduğunu anlaşılmaktadır.

Pir, Şenlik Baba'ya bade verdiğinde gördüğü hayalin dışında, İncil, Zebur, Tevrat ve Kur'an dersini; 54 ve 32 farı, Arapça, Farsça, ve İmran dillerini de öğretmiştir.

Ayrıca pir, Şenlik'e Peygamberimiz Hz Muhammet'in cemalini de göstermiştir. Bu olayların sonucunda Şenlik sadece bir halk şairi değil aynı zamanda Hak âşığı da olmuştur (Alptekin-Coşkun 2006: 70)

...14-15 yaşlarına doğru avcılığa da merak salan Hasan, günün birisinde babasının tüfeğini alarak yabani ördek avlamaya gider. Bir ikinci vakti pirlerin elinden bade içen Hasan, uyandığı vakit derdini köylülerine anlatarak Hak âşığı olduğunu ispat eder. Hasan'ın, Salatin dışında "Şenlik" adını taşıması ile birlikte uzun sürecek bir maceranın ilk adımı atılmış olur.... (Alptekin, 1989:15)

1.1.3. Evliliği ve Çocukları

Âşık Şenlik'in evliliği ile ilgili geniş bir bilgi yoktur. Sadece iki evlilik yaptığı söylenmektedir.

Gizlice sevdiği Huri adlı kızın başka bir köye gelin gitmesi Şenlik'i çok etkilemiştir. Bu ayrılığın acısı şiirlerinde açık bir şekilde görülmektedir. Bir müddet sonra aynı köyden Abdullah'ın kızı Mürüvvet ile evlenir. Çocukları olmayınca üç yıl sonra ikinci defa yine Suhara'dan eski sevgilisi Huri'ye benzettiği, Kral Hasan'ın kızı Huri ile evlenir. Fakat âşık gönlü ikinci evliliğinde de huzur bulamaz. Şiirlerinde mutsuzluktan ve ikinci evlilikten şikâyet eder. (Aslan, 2007: 21)

"Âşık Nuri'den saz dersi alan Şenlik bir müddet sonra "Mürüvvet" adında bir kızla evlenmiştir. Bu evlilikten aradığını bulamayan Şenlik, birkaç yıl sonra "Hürü" adındaki bir başka kızla ikinci evliliğini yapar. Ancak bu evlilikten de umduğunu bulamaz." (Alptekin, 1989: 15)

Karahanlı Abdullah Ağa'nın kızı Mürüvvet ile evliliklerinin birinci yılında bir kız çocukları dünyaya gelir ve adını Hanife koyarlar. Allah'ın işi bu ya bu kadının yedi yıl süresince çocuğu olmaz.

Yedi yıl sonra etraftan yavaş yavaş sitemler ve sataşmalar başlar. Çünkü o devirde oğul sahibi olmayan kişiye sataşmak ve sitem etmek günün modası gibi bir şeydi. Mürvet kadının bir oğlan evlat vermeyişi Şenlik'i ikinci evliliğe iten sebeplerin başında gelmektedir. (Alptekin- Coşkun, 2006: 71)

...Çıldırılı Âşık Şenlik'in ilk eşi Mürvet'ten *Hanife* adını verdiği bir kızı olmuş ve aradan yedi yıl geçmesine rağmen bu kadından başka çocuğu olmadığı için ikinci eşi Hürü ile evlenmiştir.

İkinci eş Hürü'nün *Gülhanım* adında bir kızı olur. İlk eşiyle evliliğinin on birinci yılında Mürvet bir erkek çocuk dünyaya getirir ve adını *Mehmet* koyarlar. Mürvet'in başka çocuğu olmaz.

Hürü ise *Gülhanım*'dan sonra on çocuk daha doğurur bunlardan *Kasım, Fatma, Gülenaz, Namaz, Haley* yaşar, diğerleri ise bebekliğinin ilk aylarında ölürlür. (Alptekin- Coşkun, 2006: 76)

1.1.4. Ölümü

Âşık Şenlik'in ölüm tarihi de doğumu gibi kesin belli değildir. Ancak yapılan araştırmalardan çıkan ortak kanıya göre 1913 yılında ölmüştür. Şenlik yaşlılık nedeniyle ölmemiş, zehirlenerek öldürülmüştür. Öldürülmesinin sebebi de yine sanatındaki ustalık sebebiyle kıskançlıktır.

Bugün hayatta olan torunlarından Ali Osman Şenlik, büyük oğlu Mehmet'in oğlu Binali Şenlik, diğer torunu Yılmaz Şenlik ve köyün yaşlılarından olan Hacı Yahya Gündoğdu ile Abbas Alan Şenlik Baba'nın 1913 yılında ve altmış üç yaşında öldüğü konusunda hemfikirdirler. Mezar taşında da ölüm tarihi 1913 olarak yazılıdır.(Alptekin- Coşkun, 2006: 60)

1913 yılında Revan hanlarından birinin büyük bir düğünü olur. Bu düğüne birçok âşık, şair davet edilir. Ve geleneklere göre hanlar arasında bir "Toy Babası" seçmek gerekmektedir. Çok şerefli ve gösterişli bir unvan olan toy babalığı için âşıklar yarışır. Sonunda kim daha önce işitilmemiş yeni bir hikâyeye anlatılırsa toy babalığına onun seçilmesine karar verilir. Bunun üzerine Âşık Şenlik'in çıraklarından Revanlı Âşık Bala Memmet de hanlardan birinin himayesinde bu düğüne katılarak ustası Âşık Şenlik'in 'Latif Şah' adlı hikâyesini anlatır. Çok beğenilen bu hikâyeye ile Bala Memmet'in Han'ı toy babalığına seçilir. Diğer âşıklar Bala Memmet'i zorlayarak hikâyenin asıl sahibini öğrenirler. Bunun üzerine Çıldırli Âşık Şenlik'i Revan'a getirmesi için kendisine bir aylık süre verilir. Bala Mehmet de Çıldır'a gelip durumu ustasına anlatır ve Âşık Şenlik ile birlikte Revan' a giderler. Revan'da toyda bulunan âşıklardan bazıları Âşık Şenlik'in daha önce karşılaştığı ve yendiği kişilerdir. Şenlik, diğer şairleri de yenince itibarı zedelenen Hanlar, bu Osmanlı aşığının yemeğine zehir koydururlar. Revan'da hastalanan Şenlik, Gümrü'ye kadar trenle, oradan da öküz arabasıyla Çıldır'a gelirken Arapçay'ın Dalaver köyünde ölür. Cenazesi Suhara'ya getirilir. Mezarı Suhara'dadır. (Aslan, 2007: 29)

“Usta âşık ömrünün sonuna doğru katıldığı bir düğünde en güzel hikâyeyi anlattığı için hasımları(hanlar) tarafından “vadeli ağı” verilerek öldürülmüştür. Âşığımızın ölüm tarihini İslam Erdener 1914, Prof. Dr. Fahrettin Kırzioğlu 1912, Aziz Kaygusuz ise 1913 olarak vermiştir.” (Alptekin, 1989: 15)

1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Bu çalışma için yapılan araştırmalardan ve yukarıdaki alıntılardan da anlaşılacağı üzere; Şenlik, okuma yazma bilmeyen bir şairdir. Bütün bilgilerini kuvvetli kulağına ve hafızasına borçludur. Şenlik’in yaşadığı dönemde yöresinde ilim öğrenebileceği bir kurum yoktur. Sadece dini bilgiler ve halk bilgisi vardır. Bunları da köy hocalarından ve köy halkından duyarak öğrenmiştir. Ayrıca okuma yazma bilen annesi Zeliha’nın da etkisi büyük olmuştur.

Şenlik’in yaşadığı coğrafyanın şahit olduğu olaylara onun da şahit olması, kendisinden önceki olayların ise halk ağzında ağıt, efsane ve kahramanlık hikâyeleri şeklinde anlatılması sebebiyle mertçe bir ezgisi olan, dilinde Azerbaycan Türkçesi izlerinin olduğu, daha çok kahramanlık ve acıları işleyen bir ozandır. Bunların yanında mutasavvıf bir çevrede yetiştiğinden dolayı da dini duyguları ve aşkın sevinç ve acılarını da işlemiştir. Atışmalardaki ustalığı, zekâsının ve dilinin sivri olduğunu göstermektedir. Ama genel olarak şunu bilmeliyiz ki Şenlik; atışma, muamma çözme ve doğaçlamada, çağında bilinen ve takdir edilen bir kişiliktir. Onun edebi kişiliğinin oluşmasında çağının sosyal ve siyasi olayları çok etkili olmuştur

Çıldır uzun yıllar Rus işgalinde kalmış, iki devlet arasında sınır oluşturan bir bölge olarak, zaman zaman birçok savaşa sahne olmuştur. Ardı arkası kesilmeyen bu savaş ve göç felaketleri, halk dilinde yanık destan ve türkülerin oluşmasına sebep olmuştur. Genç yaşta ölen yiğitler, muradını alamayan genç kızlar, babalar, analar, dedeler, yetim yavrular, bu deyişlerin konularıdır. Birçok evliya ve şehit menkıbeleri anlatılır. Dağlar ve ovalar isimsiz şehit mezarlarıyla doludur.

Küçük Hasan gözünü açıp çevresine baktığı zaman bu olayları görmüş, yurduna, milletine koşulan bu bayatları, türkülerini, destanları ve hikâyeleri işitmişti. İşte Hasan’ı çağının büyük aşığı yapan çevresindeki bu olaylar ve bu ortamdı. Edebi kişiliği yurt mücadelesi duyguları içerisinde gelişmişti. Akşamları evinde aşını, ekmeğini yedikten sonra bütün köy çocukları gibi babasının elinden tutup ya aşık meclisine veya cenk kitaplarının okunduğu, savaş destanlarının

söylendiği, şehit menkıbelerinin anlatıldığı komşu odalarına giderdi. Geceleri buralarda anlatılanları büyük bir merakla dinleyen Hasan, gündüzleri bunları hayal eder, uzun uzun düşüncelere dalardı. (Aslan, 2007: 19)

Ayrıca onun âşıklık devresini üç kısımda incelemek gerekir:

Birinci Devre: Âşıklığının ilk devrelerine rastlar, saz çalmasını bilmez, sesini daha çok insanların dışındaki yaratıklara duyurmak istercesine türkülerini kırlarda söyler. Türkü makamı bilmez, sözlerinde ufak tefek hatalar ve kusurlar vardır.

İkinci Devre: Saz çalmasını bilen, türkülerini sazıyla değişik makamlarda söyleyen, iyi bir hikâyeci, irticali keskin, sazı ve sözü halk içindir. Sazı kusursuz ve sözleri hatasızdır.

Üçüncü Devre: Nakşibendi tarikatına girdikten sonra saz çalmamış ve buna bağlı olarak türkü de söylememiştir. (Alptekin-Coşkun, 2006: 84)

Saz çalmayı bilmeyen Âşık, rüyasında Arapça, Farsça öğrenmiştir. Ancak saz çalmayı bilmemektedir. Bu kadar güzel doğaçlama yapan, birkaç dil bilen, halk arasında sevilen bir aşığın saz çalması da gerekliydi. Saz çalmayı bilmeyen âşıklar da vardır; ancak onun bu yeteneği sazla tamamlanmalıydı. “*Köyün ehli dilleri, bu genç aşığa saz ustası olarak Ahılkelek’in Lebis köyünden ünlü Hasta Hasan’ın çırağı Âşık Nuri’yi salık verirler.*” (Aslan, 2007: 22) Âşık Nuri’nin kısa bir testinden geçen Şenlik, Âşık Nuri’yi etkilemiş ve çıraklığa kabul edilmiştir. Saz çalmayı da öğrenen Şenlik, ömrünün sonlarına doğru sazı bırakmıştır.

Şenlik Baba’nın şiirlerinde işlediği konular arasında ilk sırayı Allah sevgisi alır O, Allah sevgisini bütün sevgilerin üstünde tutar. Gençliğinde tarikata intisap ettikten sonra da Allah sevgisini sevgilerin en üstünde tutmuştur. Onu görüp ve yakından tanıyanların bize anlattıklarına göre; otururken, yürürken ve her zaman her yerde hiç durmadan dudaklarını kıpırdatmakta Allah’ı zikretmektedir. (Alptekin-Coşkun, 2006: 86)

Âşık Şenlik’in şiir konuları çeşitlidir. Ölümünden aşk acısına, kahramanlıktan insanın iç dünyasına kadar birçok konuyu şiirlerinde işlemiştir. Ancak şiirlerinde özellikle din sonra kahramanlık duyguları ön plandadır. Atışmalarıyla ünlü olan âşığın atışmalardaki sivri dili de dikkat çeken diğer bir unsur olmuştur. Âşık Şenlik kimseye yaranma çabasında olmayan, doğru bildiğini açık yüreklilikle söyleyen bir şahsiyettir.

Hem bu yönü hem de dili ustalıklı kullanmasından dolayı etkileyici üslubuylı meclislerde aranan kişil olmuştur.

“Şenlik’in doğup büyüdüğü, yaşayıp, öldüğü Çıldır çukuru ile Cala nahiyesindeki Terekeme/Karapapaklar’ın dili, Türk dilinin Azerbaycan şivesine dahil olup Gence ağzına yakındır.” (Alptekin- Coşkun, 2006: 83)

Çıldır Divanisi, Çıldır Güzellemesi, şekil sicilleme, cigalı tecnis onun şiirimize kazandırdığı tarzlardan bazılarıdır. Şiirlerinde ve hikâyelerinde Azerbaycan Türkçesini ustalıklı kullanmıştır.

1.3. ESERLERİ

1.3.1. Şiirleri

Âşık Şenlik atışmalarıyla da ünlü bir şairdir. Özellikle Sümmani ile olan atışmaları önemlidir. Bunun gibi dörtlükler halinde çok dizesi olan şairin bunun dışında şiirlerinden bazıları başlıklar halinde şunlardır:

1.3.1.1. Divaniler

Şah-ı Merdan İptida
Biler mi Heç
Ayet İle
Od Eyleme
Faydası Ne
Zikredek
Gardaş Cavabı
Düvelde Var Adı
Allah Kerimdi
Allah Kerimdi
Getiri
Dödürer Felek
Gönül
Târumâr Olmuşam
Menem
Abad Olan Görmedim
Sevdiğim
Tükenmez Bir Ayınan

Sere Dumandı Gelen
Belaya Sen
Sen
Yağın Bilin
Bağdat Senin
Çar Kitabım Açtılar
Onda da Var
Beş Bin Dört Yüz Yolu Var
Günsen Yâr
Tutan Bilir
Minde Bir
Birdir Bir

1.3.1.2. Koşmalar

Baba(Elvanlı Kuşlar)
Seda(Pasin Gazası)
Bu Gece
Malumat Eyle
Halletme(Sallanı Sallanı)
Cehenneme
Mene
Yani Ne
Biri Ne
Oluf
Giderih
Oruçluh
Diyardadı
Galıfdı
Yazıhdı
Yahşıdı(I)
Yahşıdı(II)
Lazımdı
Aşnalığı
Meydanı
Zararı
Yer Dedi
Kimiydi?
İhdiyarlık
Gartal
Gel Gel
Gönül(I)
Gönül(II)
Ağlaram
İsderem
Gara Bahdım
Yüze Yazardım
Resul Dedim
Yetiştim

Ne Hayaldasan?
Dünyanın
Ağlasın
Beylerin
Alsın Getsin
Deh Deyin
Yâr Olsun
Öğünsün
Saggalın Darar
Bahdavar
Galmamah da Var
Var
Yalvar(I)
Yalvar(II)
Otağ İsder
Gast Eler
Salmaya Geler
Mihman Ederler
Diyerler(Sümmanî Baba'ya Nazire)
Eyler
Ayağı Gözler
Diyer
Dağıdır
Zanaatıdır
Dolandırır
Ne Bilir
Olu
Olur mu
Görüfdü
Düşüfdü
Bulunmaz
Bilmez

1.3.1.3. Koçaklamalar– Destanlar

Vermeniz Düşmana(93 Koçaklaması)
Mihmanıdı
Deryayı(Ay ile Güneş Destanı)
Gidifdi
İrehber İdi
Getiren Ali
Bizi
Ismayil
İsderem
Şanıdım
Efendim
Var Menim(Mevsimler Destanı)
Gördüm
Aslan

Al Osman
Ağlasın
Kars'ın(Esir Kars'a Destan)
Boy Çeker
Diyerler
Beyler
Hüner Gelir(Can Bizâr Destanı)
Söz Olur(Yaş Destanı)
Yaş Oldu(93 Kavgası Destanı)
Nuru(Gelin ile Gız Destanı)
Mene Düştü(93 Muhacirlik Destanı)
Gördün mü

1.3.1.4. Geraylılar

Zübeyde
Nerde Bulem?
Bu Gelen
Ataram Men
Çare mi Var?

1.3.1.5. Tecnisler– Muhannesler– Sicillemeler

Ayağa
Bir Yana
Dağları
Bir Bir Çek
Bir Sensen Mevla'm
Yâda Men
Gözler
Eser Kırmızı(Muhammes)
Menim(Muhammes)
Var(Hoşaretin Piresi/Sicilleme)
Kimidir(Sicilleme)

1.3.1.6. Taşlamalar

Rezalet M'olla
Didârı Galmadı
Galmadı
Ayıfdı
Malumatı(Ahıska, Acara, Posof Köylerini Gezi Destanı)
Ne İreng İdi?
Değil mi?
Tafşırıldım(Kızına Bedduası)
Ahır Şerimiş
Rezaletti İtoğl'it

Sözü İtoğl'it
Varsız İtoğl'it
Cüllü'dü

1.3.1.7. Dinî Şiirler

Tevrad'ı(Cümlemizin Aslı Birdir)
Yarattı
Ver Dedi
Almak Gerekdi
Geldi
Kimiydi?
Bağışda Bizi
İrebbim
Gördüm
Bizim İçin
Neyledin
Şanın Senin
Fasl-ı Nevbahar
Gezer
Tarikatımdır
Günüdür
Şerbetidir Bu
Bölünmez

1.3.1.8. Oğlu Kasım İçin Çeşitli Sebeplerle Yazdığı Şiirleri

Meni
Salmışam
Hekim
Kağız

1.3.1.9. Çıldırılı Âşık Şenlik'in Son Şiirleri

Diyen Yoh
Ayrma Meni
Sana Sığındım
Gam Ayağımdan
Yıl Çeker
Gelmesem de Bir

1.3.2. Atışmaları

Âşık Şenlik- Âşık Azaplı Atışması
Âşık Şenlik- Âşık Nuri Atışması

Âşık Şenlik– Âşık Abbas Atışması
Âşık Şenlik– Âşık İzanî Atışması
Âşık Şenlik Şikeste Peri Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Kurban Ağa Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Bayram Atışması(Ahıska Yolculuğu)
Âşık Şenlik– Âşık Necef Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Şikeste Vakıf Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Sedayî Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Feryadî Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Kılıçlı Mustafa Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Yeke İsmail Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Sümmanî Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Sümmanî- Âşık Ahmet Mazlumî Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Kasım Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Zülalî Atışması
Âşık Şenlik– Âşık Cesimî Atışması

(ALPTEKİN, Ali Berat-M. Nizamettin Coşkun, (2006), Çıldırlı Âşık Şenlik Divanı (Hayatı, Atışmaları ve Hikâyeleri), Çıldır Belediyesi Yayınları, Ankara.)

1.3.3. Hikâyeleri

Âşık Şenlik şiirlerinde olduğu kadar hikâyecilikte de usta bir şairdir. Hikâyeleri genellikle aşk konuludur. Aşkı anlatırken kendi döneminde veya öncesinde yaşanmış olan aşk hikâyelerinden de fazlaca örnekler vermiştir. Dolayısıyla onun hikâyeleri folklor çalışmalarında büyük bir kaynak niteliğindedir. Hikâyelerinde, şiirlerinde olduğu gibi halk ağzını ve Azerbaycan Türkçesinden emarelerle harmanlanmış bir dil kullanmıştır. Âşık Şenlik'in bilinen hikâyeleri şunlardır:

“Sevdakâr Şah ile Gülenaz Sultan Hikâyesi
Latif Şah İle Telli Mihriban Hikâyesi
Salman Bey ile Turnatel Hanım Hikâyesi”

(ALPTEKİN, Ali Berat-M. Nizamettin Coşkun, (2006), Çıldırlı Âşık Şenlik Divanı)

1.4. ETKİLEDİĞİ ŞAİRLER VE ÇIRAKLARI

Usta şair, birçok çirak yetiştirmekle beraber etkilediği sayısız şair olmuştur. Ümmi olan şair engin bilgi birikimi ve dünya görüşüyle adete tek başına bir okul olmuş ve “Şenlik Kolu” olarak bilinen âşıklık kolunun kurucusu olmuştur. Tabi

kendisi de çağdaşlarından ya da kendisinden önceki şairlerden etkilenmiştir. Bunlardan en önemlileri: Azeri âşıklardan Dede Kasım, Tufarganlı Abbas ve Hasta Hasan'dır. Ayrıca kendi döneminde yaşayan Sümmani ile de atışmaları hayranlık uyandırmaktadır. Bu iki şairin de birbirinden etkilendiklerini şiirlerindeki benzerliklerden anlamak mümkündür.

Şenlik'in etkisinde kalan çağdaşları ve kendisinden sonra gelen şairlerden birkaçı da şunlardır: "Zülali, Hıfzı, Müdami, Nihani, Ozani ve yaşayan âşıklarımızdan Şeref Taşlıova ve Murat Çobanoğlu'dur... Çağdaşı olan Azerbaycan'ın ünlü âşığı Elesker'in de Âşık Şenlik'ten etkilendiği şiirlerinden anlaşılmaktadır.(Aslan, 2007: 25)

Bu kadar usta ve büyük bir şaire elbette ki çok kişi çırak olmak, onun bilgi ve tecrübelerinden faydalanmak istemiştir. Şair de buna kayıtsız kalmayıp birçok çırak yetiştirmiştir.

Oğlu Âşık Kasım, Suharalı Âşık Mehmet, Süleyman, Âşık Asker, Âşık İbrahim, Çıldır'ın Çala bucağından Âşık Hüseyin, Çamdıra köyünden Âşık Mevlüt ve yakın zamanda ölen Arpaçay'ın Koçköyü'nden Gülistan Usta (Âşık Murat Çobanoğlu'nun babası) Şenlik'in bizzat çıraklığını yapmıştır... Bunlardan başka Revanlı Bala Memmet, Gökçeli Âşık Ali ve Gümrülü Âşık Ahmet Şenlik'in yanında, meclislerde bulunup âşıklık öğrenmiş kişilerdir. (Aslan, 2007: 26)

1.5. ÇILDIRLI ÂŞIK ŞENLİK ÜZERİNE YAPILAN BAZI ÇALIŞMALAR

19. yüzyılın gür seslerinden olan Âşık Şenlik hakkında 1975 yılında Ensar Aslan tarafından bir doktora tezi, A.Berat Alptekin tarafından bir bibliyografya hazırlanmış ve yine A.Berat Alptekin, dönemin Çıldır Belediye Başkanı Nizameddin Coşkun'un da yardımıyla "Çıldırli Âşık Şenlik Divanı" adıyla önemli bir çalışma ortaya koymuştur. Bunlar dışında da âşık hakkında onlarca kitap ve makale yazılıp yayımlanmıştır.

1.5.1. Kitaplar:

1. ALPTEKİN, Ali Berat-M. Nizamettin Coşkun, (2006) **Çıldırılı Âşık Şenlik Divanı**, Çıldır Belediyesi Yayınları 1, Ankara.
2. ASLAN, Ensar, (2007), **Çıldırılı Âşık Şenlik Hayatı – Şiirleri – Karşılaşmaları – Hikâyeleri**, Maya Akademi. Ankara,
3. ALPTEKİN, Ali Berat, (1989), **Çıldırılı Âşık Şenlik Bibliyografyası**, 19. cilt/Millî Folklor Araştırma Dairesi yayınları: Biyografiler, bibliyografyalar dizisi, 87 sayfa, Kültür Bakanlığı.
4. KAYA, Doğan, (2013), **Aşık Şenlik'in Latif Şah ile Mihriban Sultan Hikâyesi**, Vilayet Yayınevi, Ankara.

1.5.2. Bildiriler

1. Kafkas Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi, **Uluslararası Âşık Şenlik Sempozyumu**, 26- 27 Mart 2012, Kars.
2. ALTINKAYNAK, Erdoğan, (2000), **Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Mizah ve Hiciv**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 11– 41, Ankara.
3. CEMİLOĞLU, Mustafa, (2000), **Latif Şah Hikâyesinin Giriş Epizodu**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları,s. 49– 59, Ankara.
4. ÇETİN, İsmet, (2000), **Âşık Şenlik'in Salsal Destanı Hakkında**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 59– 69, Ankara.

5. ASLAN, Ensar, (2000), **Âşık Şenlik'in Hikâyelerinin Konularının Kaynakları**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 41– 49, Ankara.
6. ÇOBANOĞLU, Özkul, (2000), **İşgal Edilen Vatan Topraklarında Âşık Edebiyatı'nın İşlevleri Ve Âşık Şenlik**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 69– 75, Ankara.
7. GÖZÜKIZIL, Ömer, (2000), **Zülâli- Şenlik'in Karşışlaşması İle İlgili Varyantlaşmanın Nedenleri**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 75– 137, Ankara
8. İVGİN, Hayrettin, (2000), **Âşık Şenlik Yaşnâmesi**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 137– 143, Ankara.
9. KAYA, Doğan, (2000), **Edebiyatımızda Âşık Kolları Ve Şenlik Kolu**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 143– 155, Ankara,
10. KILIÇ, Ensar, (2000), **Âşık Edebiyatının Türk Tiyatrosuna Etkisi Âşık Şenlik'in Şiir Ve Hikâyelerinde Tiyatral Yapı**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 155– 161, Ankara.
11. KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, (2000), **Çıldırılı Âşık Şenlik (1853– 1912)'Te Vatan Ve Millet Duyguları**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 161– 175, Ankara.
12. KOÇ, Sabri, (2000), **Şiirlerinden Ve Sözlerinden Usta Şenlik'e Ulaşmak**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 175– 189, Ankara.

13. KOZ, M. Sabri, (2000), **Âşık Şenlik'in Divanı'nı Baskıya Hazırlamanın Ve Okuyup Anlamanın Güçlüğü**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 189– 199, Ankara.
14. MAKAS, Zeynelâbidin, (2000), **Âşık Şenlik'in Borçalı Seferi**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 199– 215, Ankara.
15. ÖCAL, Mehmet, (2000), **Âşık Şenlik Türküleri**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 215–, Ankara.
16. ÖZARSLAN, Metin, (2000), **Âşık Şenlik Ve Âşık Sümmâni'de Rüya Motifi Üzerine**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 229– 239, Ankara.
17. TAŞLIOVA, Şeref, (2000), **Çıldırli Âşık Şenlik'in Şiirleri Ve Hikâyelerin İçindeki Özellikleri**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 237– 251 Ankara.
18. TORUN, Ali, (2000), **Tasavvuf'un Gölgesinde Çıldırli Âşık Şenlik**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 251– 257, Ankara.
19. TURAN, Ahsen Fatma, (2000), **Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Allah Sevgisi Ve Buna Bağlı Tezahürler**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 257– 269, Ankara.
20. YAKICI, Ali, (2000), **Seyahat Destanları Ve Çıldırli Âşık Şenlik Şiirlerinde Sosyal Tenkit**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 269– 279, Ankara.
21. YÜCEL, Ayşe, (2000), **Türk Edebiyatında Münazara Ve Şenlik'in Münazaraları**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 279- 293, Ankara.

22. ZEYREK, Yunus, (2000), **Âşık Şenlik'in Sanatı Ümmîliği Ve Karşılaşmaları Üzerine Bazı Mülâhazalar**, Âşık Şenlik Sempozyumu Bildirileri, Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 293– 303, Ankara.

1.5.3. Makaleleler:

1. ALPTEKİN, Ali Berat, **Çıldırli Âşık Şenlik Hikayeciliği**, Türk Dili Dergisi, sayı: 645.
2. İÇEL, Hatice, **Çıldırli Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Halk Kültürü Unsurları**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt: 19, sayı: 1, sayfa: 11- 29, Elazığ, 2009.
3. YEŞİL, Yılmaz, **Âşık Şenlik'in şiirlerinde Geçiş Dönemleri**, dergipark.gov.tr, 26- 27 Mart 2012 tarihinde Kars'ta Düzenlenen Uluslararası Âşık Şenlik Sempozyumu'nda Bildiri Olarak Sunulmuştur.
4. DUYMAZ, Ali, **Âşık Şenlik'in Hikayeleri Çerçevesinde Halk Hikayelerinin Tasnifi Meselesine Dair Bir Değerlendirme**, Kafkas Üniversitesi Kars İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Âşık Şenlik Sempozyumu, 25- 27 Mart 2012, Kars.
5. GÖKŞEN, Cengiz, **Âşık Şenlik'in Kars'ın İşgal Yıllarında Söylediği Koçaklama Ve Destanların Halk Üzerindeki Etkisi**, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, sayı: 1/ 13 sayfa: 118- 135, 2012.
6. GÖKŞEN, Cengiz, **Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Güzel Tipi**, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi, cilt: 4, sayı: 16, Sonbahar, 2012.

7. BALKAYA, Âdem, **Âşık Şenlik Divanilerinde İyi- Kötü Antagonizmasının Pedagojik ve Moral Söyleme Dönüşmesi**, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi, cilt: 1, sayı: 11, 2013.
8. ASKER, Naile, **Güney Kafkasya ve Azerbaycan'daki Yazılı ve Sözlü Kaynaklarda Âşık Şenlik**, Türuk Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halk Bilimi Dergisi, 2016 Yıl: 4, Sayı: 7 Sayfa:118- 126.
9. KAFKASYALI, Ali, **Âşık Şenlik'in Revan Seferi ve Zehirlenerek Öldürülmesi**, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sayı: 25, s. 107- 120, Erzurum 2004.
10. DÜZGÜN, Dilaver, **Çıldırılı Âşık Şenlik ile Narmanlı Sümmani'nin Karşılaşmaları**, Milli Folklor Dergisi, cilt: 6, sayı: 48, sayfa: 24- 267, yıl: 2000, Ankara.
11. ÇOBANOĞLU, Özkul, **İşgal Edilen Vatan Topraklarında Âşık Edebiyatının İşlevleri ve Âşık Şenlik**, Milli Folklor Dergisi, sayı: 42, sayfa: 88, yıl: 2011.
12. SARIKAYA, Mahmut, **Çıldırılı Âşık Şenlik'ten Yansıyan Türk-Ermeni İlişkileri**, Yeni Türkiye, 60/ 2014.
13. MEMMEDLİ Şureddin, GOCA MEMMEDOVA, Gülnara, **Âşık Şenlik Şiirleri Ziya Borçalı'nın Arşiv Cönkünde**, Belgü Dergisi.
14. ÖZKAN, İsa, **Karapapak-Terekeme Türkleri Ve Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Destanî Motifler**,
(<http://www.isaozkan.com/dosyalar/Karapapak%20ve%20Terekeme%20T%C3%BCrkleri%20ve%20C5%9Eenlik.pdf>, 16 Aralık 2018.)
15. KARAŞAH, Erdoğan, **Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Millet Olma Bilinci**,
(<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KARA%C5%9EAH->

[Erdo%C4%9Fan-%C3%82%C5%9EIK-%C5%9EENL%C4%B0K%E2%80%99%C4%B0N-%C5%9E%C4%B0%C4%B0RLER%C4%B0NDE-M%C4%B0LLET-OLMA-B%C4%B0L%C4%B0NC%C4%B0.pdf](http://dogankaya.com/fotograf/senlik_kolu.pdf), 16 Aralık 2018.)

16. KAYA, Doğan. **Âşık Şenlik Kolu**, (http://dogankaya.com/fotograf/senlik_kolu.pdf, 18 Aralık 2018.)

17. DÜZGÜN, Dilaver, **Âşık Şenlik'in Latif Şah Hikâyesi Üzerine Bir Deneme**, Milli Folklor Dergisi, Sayı: 55, Sayfa: 12.

1.5.4. Tezler

1.5.4.1. Yüksek Lisans Tezi

1. ŞEYDA, Duygu, **Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Şenlik Kolu**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı/ Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, 80 sayfa, 2003.
2. ATAY, Serap, **Çıldırılı Âşık Şenlik'in Şiirlerinde ve Hikâyelerinde Geçen Kişiler**, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, 78 sayfa, 1999.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ÇILDIRLI ÂŞIK ŞENLİK ŞİİR VE HİKÂYELERİNDE FOLKLOR UNSURLARI

2.1. DİL ANLATIM

Bu genel başlık altında Âşık Şenlik'in eserlerinde geçen kelimeler; dilbilgisi, ağızlar, kelime haznesi ve kalıplaşmış ifadeler başlıkları altında sınıflandırılmıştır.

2.1.1. Dilbilgisi

Dilimizde de sıkça kullanılan İngilizcesi “gramer” olan dilbilgisi, bir dilin kelime ve cümlelerinin yapısını inceler. Kelimelerin kökleri ve eklerin neler olduğunu, nasıl oluşturulması gerektiğini belirleyen kurallardır. Bu kurallar her dil ailesinde farklılıklar göstermektedir. Ural- Altay Dil Ailesine mensup Türkçe de bu ailenin kurallarına göre şekillenmiştir.

Yapılan bu çalışmada incelenen Âşık Şenlik de Azerbaycan Türkü olduğu için onun eserlerinde geçen kelimeler de Azeri Türkçesi ve Türkiye Türkçesi arasındaki dilbilgisi farklılıklarına göre incelenmiştir. Ancak eserlerde Türkçe dilbilgisi kurallarına aykırı, halk ağzında söyleniş şekillerine göre oluşturulan kelimelere de sıkça rastlanmıştır.

“Haber aldım Banu balam ölüptür” (Alptekin- Coşkun, 2006: 173)

Bu dizede geçen “ölüptür” fiili “ölmüş” anlamında kullanılmıştır. “-p tur” eki Orta Türkçede duyulan geçmiş zamanın 3. tekil şahıs ekidir. Bu da sanatçının yaşadığı dönemde halk ağzında hala eski Türkçe izleri görülmektedir.

Türkiye Türkçesinde önsesinde “b” bulunan bazı kelimelerin önsesi Azerbaycan Türkçesinde “m” şeklindedir.

“*Mennen üz çeviren hercai dilber*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 177)

mennen: Benden.

“*Min tümenlik fiyatını endirir bir pul ellerem*” (Aslan, 2007: 45)

min: Bin.

fiyet: Fiyat.

endirir: İndirir.

ellerem: Eylerim.

“*Yüz bin çiçek gül açarsa, teze reyhan minde bir*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 130)

min: Bin.

Azerbaycan Türkçesinde kelime başındaki kalın “k” sesleri “g” olur:

“*Gezegen avrattan güleğen gızdan*” (Aslan, 2007: 26)

gız: Kız.

“*Guşanın gılıcı geyinin donu*” (Aslan, 2007: 34)

Guşanın: Kuşanın

gılıç: Kılıç.

geyinin: Giyinin.

“*Peyede bir gırh çulu galıftı*” (Aslan, 2007: 43)

gırh: Kırık.

galıftı: Kalmıştı.

Azerbaycan Türkçesinde “o” ve “ö” den sonra gelen “v” sesi okunmaz önündeki “o”veya “ö” sesleri uzatılır:

“Döölet menendinde duran vezirler” (Aslan, 2007: 49)

döölet: Devlet.

“-Uban”eki Eski Anadolu Türkçesinde bugünkü “-Ip” zarf-fiil eki olarak kullanılmaktadır. Bu da Eski Anadolu Türkçesinin dilbilgisi özelliklerinin o dönemde devam ettiğini göstermektedir:

“Havva gibi sararıban solmuşam” (Alptekin- Coşkun, 2006: 176)

sararıban: Sararıp.

Azerbaycan Türkçesinde sözcük başındaki bazı “y”sesleri bulunmaz:

“Mennen üz çeviren hercai dilber” (Alptekin- Coşkun, 2006: 177)

üz: Yüz.

Türkiye Türkçesinde d ve t ile başlayan ekler Azerbaycan Türkçesinde sadece “d” haliyledir.

“Gara Hasan Musdafa atdan düşdü” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

“atdan” sözcüğündeki “-dan” eki Türkiye Türkçesinde benzeşmeyle “-tan” halini alırken Azerbaycan Türkçesinde “-dan” halinde kalır.

Yukarıdaki belirli dilbilgisi farklarından başka Âşık Şenlik eserlerinde, halk dilinde söyleyiş farklılıklarından dolayı dilbilgisi kurallarına ve kelimenin orijinallerine aykırı olan kullanımlar da eserlerde görülmektedir:

“Getir göz yaşım la ezim sevdiğim.” (Aslan, 2007: 18)

Yukarıdaki dizede geçen “ezim” sözcüğünün aslı “ezeyim”dir.

“Getir dane dane düzem sevdiğim.” (Aslan, 2007: 18)

dane dane: Tane tane.

düzem: Düzeyim.

“*Ali yok ki bölük bölük böldüre.*” (Aslan, 2007: 18)

böldüre: Böldürsün.

“*Şenlik'em hakine gettim yüzünen*” (Aslan, 2007: 20)

gettim: Gittim.

yüzünen: Yüzüyle.

“*Daima çekmekte yas köpoğlu.*” (Aslan, 2007: 21)

köpoğlu: Köpeğin oğlu.

“*Bıldır kara güzden beri beri hesteydi*” (Aslan, 2007: 43)

heste: Hasta.

“*Nikahsız farmason messebi geniş*” (Aslan, 2007: 45)

farmason: “*1. Mason. 2. sf. hlk. Dinsiz, imansız.*” (GTS, 2005: 681)

messeb(mezhep): *Anlayış, görüş*” (GTS, 2005: 1388)

“*Muhannet insana befa yoğimiş*” (Aslan, 2007: 49)

befa: Vefa.

yoğimiş: Yokmuş.

“*Evvel çoh havai getme sonra peşman olursan*” (Aslan, 2007: 74)

çoh: Çok.

havai: Havadan.

getme: Gitme.

peşman: Pişman.

“*On iki bahçe içinde kırh seggiz bülbül öter*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 125)

kırh seggiz: Kırk sekiz.

“*Bir azacığ varı olsa dost olur düşman bile*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 130)

azacığ: Azıcık.

“Mağrip maşrik bütün insanlar huzur divan olacak” (Alptekin- Coşkun, 2006: 132)

mağrip: “*Batu.*” (GTS, 2005: 1325)

maşrik: “*Doğu.*” (GTS, 2005: 1352)

“*Dünya benim değin kıvanma gönül*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 170)

kıvanmak: “*1. Sevinmek, güvenmek, öğünmek. 2. Haz duymak, heveslenmek.*” (TS, 1996: 2524)

“*Atımı batırıp burda galmışam*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 176)

batırıp: Batırıp.

“*Tutardım gelmer ki söyliyem barı*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 177)

gelmer ki: Gelmez ki.

“*Daima böğledi feleğin işi*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 190)

böğledi: Böyleydi.

“*Möhbet edif ikramları yarattı*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 337)

möhbet: Muhabbet.

“*Sizin bele kötü huyuz var dedi*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 340)

bele: Böyle.

“*Hagıgat babında râh-ı Huda'dı*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 352)

hagıgat: Hakikat.

2.1.2. Ağızlar

“*Ağız, bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollara, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır.*” (Ergin, 2009: 10)

Dil, insanlığın var oluşundan bu yana insanlar arasında iletişimin sağlanması için en ihtiyaç duyulan olguların başında gelir. Bu ihtiyaç, insanları çeşitli anlaşma şekillerine itmiştir. Kimi zaman anlamsız sesler çıkararak, kimi zaman vücut diliyle anlaşmayı denemişlerdir. İnsanlığın zamanla gelişmesi, bir arada yaşamının sonucu artan etkileşimle bu iletişim belirli bir sisteme sokulmuş ve bugün kullandığımız kelime, cümle ve dilbilgisi kurallarının oluşmasını sağlamıştır. Her ne kadar belirli bir sisteme sokulmuş ve bu belirlenen sistem ülke genelinde resmi dil olarak kabul edilmiş de olsa, bir coğrafyada yöreden yöreye değişen konuşma şekilleri vardır. Bu da o yörenin kendi yaşam şartlarına göre şekillenmiş, kendilerinin anlayabileceği bir şekle bürünmüştür. İşte yukarıda bahsettiğimiz kurallardan oluşan, ülkenin resmi dilini yazı dili; yöreden yöreye değişen dili ise konuşma dili olarak adlandırılmıştır. En kısa tabiriyle yöreden yöreye değişen bu konuşma diline “ağız” deriz. Bir ülkenin resmi dili de yine o ülkenin genelince anlaşılabilen, dilbilgisi kurallarının uygulanabilir olduğu, belirli bir yörenin ağzı dikkate alınarak seçilir. Bizim resmi dilimiz de İstanbul ağzı esas alınarak belirlenmiştir. Ağız, resmi bir dil olmamakla beraber kelimelerin farklı ve belirli dilbilgisi kurallarına uyulmadan söylenişi şeklinde meydana getirilmiş bir anlaşma yöntemidir. Ağızın tanımı Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlüğünde şu şekilde yapılmıştır: *“Aynı dil içinde ses, şekil, söz dizimi ve anlamca farklılıklar gösterebilen, belli yerleşim bölgelerine veya sınıflara özgü olan konuşma dili.”* Muharrem Ergin ise bunun tanımını şu şekilde yapmıştır: *“Bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollara, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin kelimeleri söyleyişi bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır.”* (Ergin, 2009: 10)

Âşık Şenlik de eserlerini daha önce de belirttiğimiz gibi İstanbul Türkçesiyle değil de kendi yöresinin konuşma dilini yani ağzını olduğu gibi yazı diline geçirerek oluşturmuştur. Bundan dolayı da eserlerinde kelimenin doğru yazılışlarına ve dil kurallarına pek dikkat etmemiştir. Şiir ve anlatılarını kelimenin ağzından çıkış şekliyle yazıya geçirmiştir. Şiirlerinde hece ölçüsü ve kafiyeyle dikkat etmekle beraber hikâyelerinde devrik cümleyi sıklıkla kullanmıştır. Bunların dışında Âşık Şenlik bulunduğu şehir ve çevre şehirlere özgü olan kelimeleri de fazlasıyla kullanmıştır. Bu şehirlerin başında Kars; sonra Erzurum, Artvin, Gümüşhane, Elazığ, Rize, Iğdır,

Ordu, Giresun, Adana, İstanbul, Kırşehir, Ankara, Kırşehir gelir. Ayrıca az sayıda olsa da Ermenice kökenli kelimelere de rastlamak mümkündür.

2.1.2.1. Kars İline Özgü Kelimeler

“*Seyragufu göz önünde goymaram*” (Aslan, 2007: 38)

seyraguf(seryaguf): “*Rakip.*” (<http://www.sozce.com/nedir/277890-seryaguf>, 17 Temmuz 2019)

“*Bize selam durdu Mısır goşunu*” (Aslan, 2007: 41)

“*Goşun ile gumandam leşkeri haşamati var*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 285)

goşun: “*Asker, ordu*” (<http://www.sozce.com/nedir/137228-gosun>, 17 Temmuz 2019)

“*Boynuna tahar yuları çalbadara kul eylerem*

Enter, maymun, şebek, zozo, çarpananı zil eylerem....” (Aslan, 2007: 46)

çalbadar: “*At veya katır kervanının önünde giden hayvan.*” (<http://www.sozce.com/nedir/68387-calbadar>, 17 Temmuz 2019)

enter: “*Bir çeşit maymun.*” (<http://www.sozce.com/nedir/113409-enter>, 17 Temmuz 2019)

zozo: “*Bir çeşit maymun.*” (<http://www.sozce.com/nedir/354122-zozo>, 17 Temmuz 2019)

“*Hikmet-i kudret yedinden çar kitabım açtular*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 125)

çar: “*Dört.*” (<http://www.sozce.com/nedir/69849-car>, 17 Temmuz 2019)

“*Sen gelişen orağ ile bicinde*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 145)

biç: “*Kökten yersiz olarak çıkan, budanması gereken filiz, piç.*” (<http://www.sozce.com/nedir/44172-bic>, 17 Temmuz 2019)

“*Onu taşkırmışan Perverdigar’a*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 177)

taşkırmak: “*İsmarlamak; emanet etmek.*” (<http://www.sozce.com/nedir/298717-tafsirmak>, 17 Temmuz 2019)

“Bugün mihman oldum yâr otağına” (Alptekin- Coşkun, 2006: 181)

mihman: “Misafir.” (<http://www.sozce.com/nedir/227960-mihman>, 17 Temmuz 2019)

“Ganlı cidaların cana gast eler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 186)

cida: “Kargı, mızrak.” (<http://www.sozce.com/nedir/64080-cida>, 17 Temmuz 2019)

“Getirif güllabı güle bar eğler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 190)

güllab: “Gül suyu.” (<http://www.sozce.com/nedir/142302-gullab>, 17 Temmuz 2019)

“Alaram elinnen pacı dağıdır.” (Alptekin- Coşkun, 2006: 193)

pac: “Haraç.” (<http://www.sozce.com/nedir/252321-pac>, 17 Temmuz 2019)

“Yıhar kecabanı vererem zaya” (Alptekin- Coşkun, 2006: 193)

kecaba(kecava): “Devenin üzerine kurulan bir çeşit tahtirevan.” (<http://www.sozce.com/nedir/189032-kecava>, 17 Temmuz 2019)

“Yahşi dosda yalan satmah olur mu?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 198)

yahşi: “İyi, güzel, değerli.” (<http://www.sozce.com/nedir/332070-yahsi>, 17 Temmuz 2019)

“Polattan şiş gördüm kemihden kebab” (Alptekin- Coşkun, 2006: 198)

polat: “Demir.” (<http://www.sozce.com/nedir/260721-polat>, 17 Temmuz 2019)

“Tülek, terlan, şahan guş yaz.” (Aslan, 2007: 404)

terlan: “Kartala benzer bir çeşit avcı kuş.” (<http://www.sozce.com/nedir/308111-terlan>, 17 Temmuz 2019)

“Âdet midir töhmet midir kâr mıdır” (Alptekin- Coşkun, 2006: 207)

töhmet: “Sitem.” (<http://www.sozce.com/nedir/314939-tohmet>, 17 Temmuz 2019)

“Nesibe yetirrem yohsulu bayı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 207)

bay: “Zengin, ağa.” (<http://www.sozce.com/nedir/37709-bay>, 17 Temmuz 2019)

“Hanım sen bizi yanında sahlıyasan, bele üstümüz cırh, çındır sahlama ayıfdı sana.” (Aslan, 2007: 269)

cırh çındır(cırır cındırı): “Yırtık pırtık.” (<http://www.sozce.com/nedir/63442-cirri-cindirri>, 18 Temmuz 2019)

“Eye sen haralısan?” (Aslan, 2007: 270)

eye: “Erkeğin karısına sesleniş ya da hitap şekli.” (<http://www.sozce.com/nedir/119250-eye>, 17 Temmuz 2019)

haralısan: Nerelisin.

“Ay gız geç arhadan yükü dalıma galdır. mana yardım ele.” (Aslan, 2007: 270)

dal: “1. Arka, sırt. 2. Kol. 3. Omuz.” (GTS, 2017: 463)

“Lelidim, yetişdim, hâki payına” (Aslan, 2007: 270)

hâki pay: “Huzur, kat.” (<http://www.sozce.com/nedir/147226-haki-pay>, 17 Temmuz 2019)

“İlgar versem, o ilgarda duramam” (Aslan, 2007: 271)

ilgar(ilgar): “Verilen söz.” (<http://www.sozce.com/nedir/160034-ilgar>, 17 Temmuz 2019)

“Pilte yanar, şövle verer yağlardan” (Aslan, 2007: 273)

pilte: “Gaz lambası.” (<http://www.sozce.com/nedir/258950-pilte>, 17 Temmuz 2019)

“Aya öyün yihılsın sen hele duymiyifsan mı, Mehıban Sultan'ı Fes Padşahı'na verdiler, indi de onun toyu du çalar.” (Aslan, 2007: 277)

öy: “Ev.” (<http://www.sozce.com/nedir/250402-oy>, 17 Temmuz 2019)

“Yakut-i ahmer misallı leyse busar kırmızı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 282)

busar: “Buse, öpücük.” (<http://www.sozce.com/nedir/56697-busar>, 17 Temmuz 2019)

“Dihanından çıkar lanet iyisi” (Aslan, 2007: 45)

“Hasretim gonca dehana can intizâr kırmızı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 282)

“Dökülür dehannan esnanın senin” (Alptekin- Coşkun, 2006: 365)

dehan: “Ağız.” (<http://www.sozce.com/nedir/86510-dehan>, 17 Temmuz 2019)

“Sefil Şenlik cebr ucundan düşer mi hacalet” (Alptekin- Coşkun, 2006: 284)

hacalet: “Utanma.” (<http://www.sozce.com/nedir/146398-hacalet>, 17 Temmuz 2019)

“Zarbına tab olmalı olmaz yüz min cebri mihneti var” (Alptekin- Coşkun, 2006: 285)

zarb: “Darbe, vuruş.” (<http://www.sozce.com/nedir/351347-zarb>, 17 Temmuz 2019)

tab: “Tahammül.” (<http://www.sozce.com/nedir/298198-tab>, 17 Temmuz 2019)

“İsterem bir erze yazam göndereni âdil divâna” (Alptekin- Coşkun, 2006: 286)

erze: “Dilekçe.” (<http://www.sozce.com/nedir/115459-erze>, 17 Temmuz 2019)

“Mazannısı muturubu hokgabazı şirreti var” (Alptekin- Coşkun, 2006: 286)

muturup(muturuf): “Çingene.” (<http://www.sozce.com/nedir/232213-muturuf>, 17 Temmuz 2019)

“...Letif Şah ’nan Esmir Sultan ’ın dalıncah getdiler.” (Aslan, 2007: 291)

dalıncah: “Arkası sıra, arkasından.” (<http://www.sozce.com/nedir/82753-dalincach>, 17 Temmuz 2019)

“Gel gör ki neye galdın beyneva bülbül” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

beyneva: “Akılsız, şaşkın.” (<http://www.sozce.com/nedir/42854-beyneva>, 17 Temmuz 2019)

“Asıfdı boynuna yarım put çelik” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

put: “Yaklaşık olarak 16 kg.lık tahıl ölçüsü.” (<http://www.sozce.com/nedir/263810-put>, 17 Temmuz 2019)

“Aslı marsımandı yabalı kolik” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

kolik: “Boynuzsuz keçi, koyun ve sığır.” (<http://www.sozce.com/nedir/201488-kolik>, 17 Temmuz 2019)

“Azmana ’da Keçel Halil ’i buldu” (Alptekin- Coşkun, 2006: 322)

keçel: “Saçsız, kıl.” (<http://www.sozce.com/nedir/189072-kecel>, 17 Temmuz 2019)

“Çamdıra ’da her ev bir helet verdi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

helet: “Düğünde oğlan tarafının kız tarafına verdiği hediye. 2. Süslü elbise, hilat.” (<http://www.sozce.com/nedir/152381-helet>, 17 Temmuz 2019)

“Gödeyh Oruç ’un oğluna verdi selamı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

gödeyh: “Kısa(boy için)” (<http://www.sozce.com/nedir/137802-godeyh>, 17 Temmuz 2019)

“Paçası gödeni denciği şişdi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

dencik: “Kümes hayvanları ve kuşların kursağı.” (<http://www.sozce.com/nedir/87811-dencik>, 17 Temmuz 2019)

“Bed haya abırlı yeke ağızlı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

abır: “Kılık, kıyafet, biçim.” (<http://www.sozce.com/nedir/806-abir>, 17 Temmuz 2019)

“Şahmardır mehşerde dünyayı behler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 332)

şahmar: “Şahmaran.” (<http://www.sozce.com/nedir/294028-sahmar>, 17 Temmuz 2019)

“Bakire pünhânken arı yarattı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 332)

pünhân: “Gizli.” (<http://www.sozce.com/nedir/263922-punhan>, 17 Temmuz 2019)

“Cebrail zikretti aht nikâh oldu” (Alptekin- Coşkun, 2006: 333)

aht: “Köy nikâhı.” (<http://www.sozce.com/nedir/6837-aht>, 17 Temmuz 2019)

“*Deli Becan bir oturuşta bir danayı bir put eppehnen yeyer gahar deyerdi acımnan ölürem.*” (Aslan, 2007: 333)

eppeh: “*Ekmek.*” (<http://www.sozce.com/nedir/113944-eppeh>, 17 Temmuz 2019)

“*Naşı bağman bağ becermez usta bağman minde bir*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 130)

“*Gızım o bir bağman oğludu aşkdan, maşkdan ne ganar....*” (Aslan, 2007: 339)

bağman: “*Bağlara bakan kimse, bağ bekçisi. bahçıvan.*” (<http://www.sozce.com/nedir/32058-bagman>, 17 Temmuz 2019)

“*...ayrınca Tahran Padişahıda size çok altın gızıl verer.*” (Aslan, 2007: 365)

gızıl: “*Altın.*” (<http://www.sozce.com/nedir/134890-gizil>, 17 Temmuz 2019)

2.1.2.2. Erzurum İline Özgü Kelimeler

“*Gâh dem abad olur gâh dem talanır*” (Aslan, 2007: 37)

talanmak: “*Başa bela olmak.*” (<http://www.sozce.com/nedir/299690-talanmak>, 18 Temmuz 2019)

“*Altı bin altı yüz altmış altıya gümanmışam*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 125)

güman: “*Ümit.*” (<http://www.sozce.com/nedir/144025-guman>, 18 Temmuz 2019)

“*Alaram elinnen pacı dağdır*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 193)

pac: “*Bahşiş.*” (<http://www.sozce.com/nedir/252321-pac>, 18 Temmuz 2019)

“*Sultan diz goydu yere, bir oğlan çocuğu dünüye getirdi. Taya neneleri çocuğu galdırdılar, yüydüler, yihadılar, göbeyini kesdiler, ne lazımsa gayırdılar, çocuğu yekeltmiye başladılar.*” (Aslan, 2007: 256)

yekeltmek: “*Büyütmek; yüceltmek.*” (<http://www.sozce.com/nedir/340323-yekeltmek>, 18 Temmuz 2019)

“*Bilmezidim bu gıbalda yâr seni*” (Aslan, 2007: 270)

gıbal: “Kıyafet; şekil; dış görünüş.” (<http://www.sozce.com/nedir/133527-gibal>, 18 Temmuz 2019)

“Çoban hilliyi, davarcğı tulladı....” (Aslan, 2007: 291)

hillik: “Çoban kepeneği.” (<http://www.sozce.com/nedir/154308-hillik>, 18 Temmuz 2019)

“Keçesi de Arekel’in cilidi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

cil: “ Mertek’lerin üstüne örtmekte; hasır dokumakta; fırınlarda yakmakta; ve kıtlık yıllarında hayvan yemi olarak kullanılan; bataklıklarda yetişen özlü bir bitki.” (<http://www.sozce.com/nedir/64291-cil>, 18 Temmuz 2019)

“Hammısınnan evvel nuru yarattı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 331)

hamısı: “Hepsi.” (<http://www.sozce.com/nedir/148279-hamisi>, 18 Temmuz 2019)

2.1.2.3. Rize İline Özgü Kelimeler

“yanar cemalinde çamçırak nuru” (Aslan, 2007: 41)

çamçırak(kûl taşı) “şimşirik” veya “çamçırak” adıyla tanınan efsanevî taş” (<http://www.sozce.com/nedir/208470-kul-tasi>, 18 Temmuz 2019)

“Kara atın heri halı galıftı” (Aslan, 2007: 43)

galıf: “Tarla ve bostan bekçileri için tahtadan yapılmış kulübe.” (<http://www.sozce.com/nedir/126557-galif>, 18 Temmuz 2019)

2.1.2.4. Elazığ İline Özgü Kelimeler

“Hayıf oldu bel bağladım yâda men” (Aslan, 2007: 34)

hayıf: “Yazık.” (<http://www.sozce.com/nedir/151342-hayif>, 18 Temmuz 2019)

“Gönül uman yerden kesmez gümanı” (Aslan, 2007: 52)

“Altı bin altı yüz altmış altıya gümanmışam” (Alptekin- Coşkun, 2006: 125)

güman: “Zan, tahmin, umut.” (<http://www.sozce.com/nedir/144025-guman>, 18 Temmuz 2019)

“...Ne çaposan ne de zağar ne gırıhsan ne de tazı

Baharda tüyün tökülür onüçün seversen yazı....” (Aslan, 2007: 88)

zağar: “Kısa boylu köpek.” (<http://www.sozce.com/nedir/350781-zagar>, 18 Temmuz 2019)

“Kûn buyurdu halk eyledi yeri göyü yaratan.” (Aslan, 2007: 90)

kûn: “Koyun.” (<http://www.sozce.com/nedir/209364-kun>, 18 Temmuz 2019)

“Erkeh atın bazıları yorgalar” (Alptekin- Coşkun, 2006: 196)

yorga(rahvan): “Atın koşar adım gitmesi, yola koyulmak” (<http://www.sozce.com/nedir/346235-yorga>, 18 Temmuz 2019)

“Aslı marsıbandı yabalı kolik” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

kolik: “Boynuzsuz koyun veya keçi.” (<http://www.sozce.com/nedir/201488-kolik>)

2.1.2.5. Gümüşhane İline Özgü Kelimeler

“Muhannet insanda vefa yoğ imiş” (Aslan, 2007: 34)

muhannet: “Korkak, kadın yaradılışlı adam.” (<http://www.sozce.com/nedir/230770-muhannet>, 18 Temmuz 2019)

“Çohta soyuh olsan çihmam dışarı” (Aslan, 2007: 85)

soyuh: “Soğuk.” (<http://www.sozce.com/nedir/287232-soyuh>, 18 Temmuz 2019)

“Aslı kehlan olan olmaz heşeri” (Aslan, 2007: 85)

heşeri: “Haşarı, yaramaz.” (<http://www.sozce.com/nedir/153718-heseri>, 18 Temmuz 2019)

“Naruncı gülgei elvan her nakş-ı münakkaşa” (Alptekin- Coşkun, 2006: 282)

narıncı: “Portakal rengi, koyu sarı.” (<http://www.sozce.com/nedir/234552-narinci>, 18 Temmuz 2019)

“Mazannısı muturubu hokgabazı şirreti var” (Alptekin- Coşkun, 2006: 286)

mazannı: “İşsiz, başıboş kimse.” (<http://www.sozce.com/nedir/223145-mazanni>, 18 Temmuz 2019)

“Aslı marsıbandı yabalı kolik” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

kolik: “Boynuzlu olması gerektiği halde, boynuzsuz ya da kısa ve kırık boynuzlu olan hayvan.” (<http://www.sozce.com/nedir/201488-kolik>, 18 Temmuz 2019)

“Çamdıra 'da her ev bir helet verdi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

helet: “Düğünde oğlan tarafının kız tarafına verdiği hediye. Süslü elbise, hilat.” (<http://www.sozce.com/nedir/152381-helet>, 18 Temmuz 2019)

2.1.2.6. Artvin İline Özgü Kelimeler

“Şenlik diyer bir âh çehsem cihanı âhım yutar.” (Alptekin- Coşkun, 2006: 125)

âh: “Feryat, beddua, ah.” (<http://www.sozce.com/nedir/6320-ah>, 18 Temmuz 2019)

“Sevür yemeğinde niyet şerifi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 145)

sevür: “Ramazanda sabaha yakın zaman.” (<http://www.sozce.com/nedir/278614-sevur>, 18 Temmuz 2019)

“Men sana aşnayam sen mene gülsen” (Alptekin- Coşkun, 2006: 189)

aşna: “Bilgili.” (<http://www.sozce.com/nedir/24545-asna>, 18 Temmuz 2019)

“Kış günü Gagacın suyu kurusun” (Alptekin- Coşkun, 2006: 245)

Gagac: “İçi boş olan kamyş gibi bitkilerin gövdesi....” (<http://www.sozce.com/nedir/126177-gagac>, 18 Temmuz 2019)

“Aslı marsıbandı yabalı kolik” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

kolik: “Boynuzlu olması gerektiği halde, boynuzsuz ya da kısa ve kırık boynuzlu olan hayvan.” (<http://www.sozce.com/nedir/201488-kolik>, 18 Temmuz 2019)

“Zobo Ömer’e o eyledi aman ” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

zobo (zopo): “Akli az gelişmiş, iriyarı.” (<http://www.sozce.com/nedir/353882-zopo>, 18 Temmuz 2019)

“Cennetin bâbına mertler ulaşar” (Alptekin- Coşkun, 2006: 337)

bâb: “Uygun, eş, denk, akran.” (<http://www.sozce.com/nedir/30112-bab>, 18 Temmuz 2019)

“Bu dünya olacah bir gün zir zeber” (Alptekin- Coşkun, 2006: 363)

zir zeber (zirzibir): “İşsiz, eliboş, parasız, hiçbir şeysiz.” (<http://www.sozce.com/nedir/352979-zirzibir>, 18 Temmuz 2019)

“Buhağın billordu, yanağın lala” (Aslan, 2007: 388)

buhak: “Gerdan.” (<http://www.sozce.com/nedir/54888-buhak>, 18 Temmuz 2019)

2.1.2.7. İğdir İline Özgü Kelimeler

“Padişah’nan vezir bağı gezmeğe gidende bunnar Padişah’ın hezinesinnen birgaş tene giymatdı daş oğurruyuf iki tene baldırı çıplağa verif çarşıda satdırdılar.” (Aslan, 2007: 346)

oğurramah: “Çalmak, gizlice almak.” (<http://www.sozce.com/nedir/239863-ogurramah>, 18 Temmuz 2019)

2.1.2.8. Ordu İline Özgü Kelimeler

“Sen geleydin zemheride, gücük’de” (Alptekin- Coşkun, 2006: 144)

gücük: “1. Şubat ayı. 2. 1. Şubat’tan 22 Mart’a kadar olan zaman.” (<http://www.sozce.com/nedir/143036-gucuk>, 18 Temmuz 2019)

“Ruhlar aşk ucunnan olmuş mestane” (Alptekin- Coşkun, 2006: 168)
uc: “Amaç.” (<http://www.sozce.com/nedir/319639-uc>, 18 Temmuz 2019)

“Bildir kara güzden beri beri hesteydi” (Aslan, 2007: 43)
bildir: “Geçen yıl, bir yıl önce.” (<http://www.sozce.com/nedir/43595-bildir>, 18 Temmuz 2019)

2.1.2.9. Kayseri İline Özgü Kelimeler

“Aslı marsımandı yabalı kolik” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)
marsıman(marızıman): “Erkek eşek.” (<http://www.sozce.com/nedir/222229-marzıman>, 18 Temmuz 2019)

2.1.2.10. Ankara İline Özgü Kelimeler

“Gene böyün deli gönül nevrâğı gülüstana dönüf” (Alptekin- Coşkun, 2006: 130)
nevrap(navrap): “Yüz, çehre.” (<http://www.sozce.com/nedir/234847-navrap>, 18 Temmuz 2019)

“Ey yanşak düşün sözünü seni müşkil hal eylerem” (Aslan, 2007: 45)
yanşak: “Yersiz ve çok konuşan, geveze.” (GTS, 2005: 2126)

2.1.2.11. Kırşehir İline Özgü Kelimeler

“Gene böyün deli gönül nevrâğı gülüstana dönüf” (Alptekin- Coşkun, 2006: 130)
nevrap(navrap): “Yüz, çehre.” (<http://www.sozce.com/nedir/234847-navrap>, 18 Temmuz 2019)

“Veran yerde bayguş ne sessiz öter” (Alptekin- Coşkun, 2006: 175)

veran: “1. İyesiz ev.2. Çürük, yıkılmış, çökmüş vb. yapı için.”
(<http://www.sozce.com/nedir/328823-veran>, 18 Temmuz 2019)

2.1.2.12. Adana İline Özgü Kelimeler

“Sultan diz goydu yere, bir oğlan çocuğu dünyeye getirdi. Taya neneleri çocuğu galdırdılar, yüydüler, yihadılar, göbeyini kesdiler, ne lazımsa gayırdılar, çocuğu yekeltmiye başladılar.” (Aslan, 2007: 256)

Yüymek(yuymak): “Yıkamak.” (<http://www.sozce.com/nedir/348872-yuymak>, 18 Temmuz 2019)

2.1.2.13. İstanbul İline Özgü Kelimeler

“Narıncı gülgezi elvan her nakş-ı münakkaşa” (Alptekin- Coşkun, 2006: 282)

“Ağ gövdeyi gülgez boyar türlü türlü ziyneti var” (Alptekin- Coşkun, 2006: 285)

gülgezi: “Mor renk.” (<http://www.sozce.com/nedir/143734-gulgezi>, 18 Temmuz 2019)

2.1.2.14. Giresun İline Özgü Kelimeler

“Gâh eser badi muhaluf yaprağı hara döner” (Alptekin- Coşkun, 2006: 130)

badi: “Kısa boylu, ufak yapılı, cüce, bodur, tıknaz.”
(<http://www.sozce.com/nedir/30791-badi>, 18 Temmuz 2019)

2.1.3. Kelime Hazinesi

Kelimeler, önce anlamsız seslerin sonra hecelerin bir araya gelmesi sonucu anlam kazanan, dilin anlamlı en küçük parçalarıdır. Bu kelimeler de bir cümlede yana yana gelerek insanların iletişimini sağlayan cümleleri oluştururlar. Yani kelimeleri de

cümleleri de oluşturan en küçük parçalar ses ve hecelerken anlamlı en küçük parçalar da kelimelerdir.

İnsanlar var olduğundan bu güne bir takım seslerle anlaşmaya çalışmışlar zamanla bunu bir düzene oturtup konuşma ve yazı dilini keşfetmişlerdir. Böylece insanlar arasındaki iletişim daha sağlıklı bir hale gelmiştir. Tabii bu dil oluşurken yeşerdiği coğrafyadan büyük ölçüde etkilenmiştir. Biz bugün Türk coğrafyasında bile farklı şive ve ağızlarla konuşuyorsak coğrafyaların genişlemesiyle bu dillerde tamamen farklılıkların olması kaçınılmazdır. Ama neticeye bakılacak olunursa her coğrafyada farklı şekillerde vücut bulmuş olsa da dil, insanlığın bulunduğu belki de en büyük, en faydalı ve en gerekli icattır.

Üzerinde çalışma yapılan bu büyük şairin de kökeni Azerbaycan'a dayandığından ve yaşadığı yerin Azeri coğrafyasına yakınlığından olsa gerek, şiir ve hikâyelerinde Azeri etkileri çok fazladır ve halk dilini kullanmıştır. Bunun yanı sıra Müslüman ve Osmanlı Devleti'ne ait bir coğrafyada yaşamış olmasından dolayı Osmanlı'da çokça görülen Arap ve Fars dillerine ait kelimeleri de sıklıkla kullandığını görmekteyiz.

Yazı dilinde genel kural olarak İstanbul ağzını kabul etmiş olsak da Âşık Şenlik eserlerinde bu kurala uymamış, eserlerini tamamen halk diliyle oluşturmuştur. Hatta eserlerinde argo ve küfürle içerikler de görmek mümkündür. Ancak onun bu dili, uzun yıllar acılar çekmiş olan halkın bam teline dokunduğundan, kimse tarafından ayıplanmamış aksine samimi gelmiştir. Eserlerinde özellikle Türkiye Türkçesinde yer almayan Azerbaycan Türkçesine ait kelimelere sıkça rastlamak mümkündür. Ayrıca Arapça ve Farsça'yı içinde barındıran Osmanlıca Türkçesinden de fazlaca örnekler vardır. Osmanlı Türkçesi Arapça, Farsça ve Türkçe'nin karışımından oluşan bir dil olduğu için Arapça ve Farsça kelimeler aşağıda Osmanlı Türkçesine Özgü Kelimeler başlığı altında verilmiştir.

2.1.3.1. Azerbaycan Türkçesine Özgü Kelimeler

Azerbaycan'da 6 milyon, İran'da ise 23 milyon kişi tarafından konuşulan Türkçe'nin Oğuz (Batı) lehçelerinden biri olan Azerice, Azerbaycan'ın resmi dilidir.

Alfabe Azerbaycan'da 1991'den bu yana Latin alfabesi kullanılsa da, eski Kiril alfabesi de hala yaygın denebilecek ölçüde kullanılmaktadır...”

Azericede, bütün yabancı adlar Azerice kurallarına göre yazılır, örneğin "Bush", "Buş" olarak, "Schröder" ise "Şröder" olarak yazılır. (<https://www.turkcebilgi.com/azerice>, 27 Aralık 2018)

Azerbaycan Türkçesinin, Türkçenin bir lehçesi olması, coğrafi olarak da ülkemize yakın olması sebebiyle Azerbaycan Türkçesini genel olarak anlamakta çok zorluk çekmemektedir. Daha önceki başlıklarda belirtildiği gibi Âşık Şenlik'in soyunun Azerbaycan'a dayanması ve Azerbaycan'a yakın bir coğrafya da yaşamış olmasından dolayı eserlerinde Azerice kelime ve ağızlarına sıkça rastlamak mümkündür.

Bu başlıkta Âşık Şenlik şiir ve hikâyelerinde rastladığımız, Türkiye Türkçesine kısmen benzer olan Azericenin Türkiye Türkçesinden farklılıklarını içeren örneklere yer vereceğiz.

“Kadir bilenlerin iti yahşıdı.” (Aslan, 2007: 26)

yahşı: “İyi, güzel, değerli.” (<http://www.sozce.com/nedir/332070-yahsi>, 18 Temmuz 2019)

“Menen özge bir sahibi var dedi” (Aslan, 2007: 42)

menen: Benden.

özge: “Başka.” (GTS, 2017: 1557)

“Efendim uzatmiyah hekayeti, goparmiyah giyameti, eziz cannarınıza vermiyeh zehmeti.” (Aslan, 2007: 256)

hekayet: Hikâye.

“Bahar der ki men özümü yetirrem” (Aslan, 2007: 43)

men: Ben.

özüm: Kendim.

“Men gelmesem adını goymiyacahsınız ha, men gelejem, adını ben govajam.”

(Aslan, 2007: 256)

gelejem: Geleceğim.

govajam: Koyacağım.

“Bunu gören Hindistan Şahi’ı, ‘Bıy senin öyün yihulsın ay bezirgan, beledentike bir zad ola mı ?” (Aslan, 2007: 269)

zad: “Şey.” (<http://www.sozce.com/nedir/350730-zad>, 18 Temmuz 2019)

2.1.3.2. Osmanlı Türkçesine Özgü Kelimeler

Osmanlıca bağımsız bir dil değildir. Osmanlıca Türkçenin bir dönemine verilen isimdir. Bu dönemi diğerlerinde ayıran özellik ise Osmanlı Devletinin bu dönemde Arap ve Fars kültürü ile sıkı bir etkileşim halinde olması neticesinde bu dillerden Türkçeye çok fazla sözcük geçmiş olmasıdır.

Osmanlıca, bugün konuştuğumuz Türkçenin Arap alfabesi ile yazılmış halidir....

...Nasıl Azerice, Azeri demek yanlış ise Osmanlıca demek de yanlıştır aslında. Çünkü Azeri diye bir ırk yoktur. Onlar Azerî Türküdür. Konuştukları dil de Azerice değil Azerî Türkçesidir. Aynı şekilde Osmanlıca bağımsız bir dil değil Osmanlı Türkçesinin yansımasıdır. (<http://www.anadilim.org/osmanlica-nedir.html>, 31 Aralık 2018)

Yukarıdaki alıntıda da belirtildiği gibi Osmanlıca, Türkçe'nin bir dönemine verilen addır. Yani Türkçeden bağımsız bir dil değildir. Osmanlı Türkçesinin öz Türkçeden farkı, Türkçenin Arapça ve Farsça ile çok fazla kaynaşmasıyla bu dillerden yeni kelime ve dilbilgisi kuralları edinmiş olmasıdır. Hatta bu etkileşim o kadar fazla olmuştur ki bir dönem sarayda ve edebiyatta Arapça ve Farsça kullanılmış, Türkçe ise sadece halk arasında kullanılan bir dil olmuştur. Dolayısıyla aydın kesim ile halk arasında anlaşılmayan bir dil ikilemi doğmuştur.

Âşık Şenlik de Osmanlı Devletine mensup bir vatandaş olduğu için doğal olarak Osmanlı Türkçesi kullanmıştır.

“Geçtik Firengistan bir tahtığâha” (Aslan, 2007: 40)

Firengistan: Avrupa.

tahtığâh: Başkent.

“Kız der ki mende var mücevher dürrü” (Aslan, 2007: 41)

dürri: “Parlak, parlayan, inci gibi parlayan.” (<http://www.sozce.com/nedir/104362-durri>, 18 Temmuz 2019)

“Aşkın peykan oku deyende can” (Alptekin- Coşkun, 2006: 169)

peykan: “Temren, başak, okun ucundaki sivri demir.” (OS, 2006: 864)

“Eğer Mecnûn isen çihma râhundan” (Alptekin- Coşkun, 2006: 193)

râh: “1. Yol. 2. tutulan yol, meslek, usul.” (OS, 2006: 872)

2.1.3.2.1. Arap Diline Özgü Kelimeler

Arap dili alfabesi 28 harften oluşur. Bu harfleri oluşturan temel şekil sayısı ise 17'dir. Arap yazısı sağdan sola doğru akış sergiler. Harflerin tamamı sessizdir(:samit). Harflerin seslenmesini sağlayan işaretler (dini metinler ve şiirler dışında pek kullanılmazlar) hareke ismini alırlar. Arap harfleri kelimeninin başında ortasında ve sonunda bulunmalarına göre kısmi değişiklikler gösterirler.

Arap alfabesi tarihte ve günümüzde sadece Arapların kullandığı bir alfabe olmamış, özellikle İslam'ın başka ırklar tarafından da kabul edilmesiyle Türkler, İranlılar, Pakistanlılar vb. Asya'daki diğer gayr-i Arap unsurlar tarafından da kullanılmıştır. Günümüzde de Arap ülkeleri dışında İran, Pakistan, Afganistan gibi ülkelerde kullanılmaya devam etmektedir. Ancak alfabe, Arapça dışında kullanıldığı dillerdeki farklı sesler için temel şekiller üzerinde bazı küçük değişiklikler yapılmıştır. Örneğin: Farsça ve Türkçe'deki "ç" sesi Arap alfabesinde olmadığı için önce İranlılar

ve Türkler ج (cim/c) harfi üzerinde küçük bir değişiklik yaparak چ (çim/ç) şeklini kullanmışlardır. (<https://www.turkcebilgi.com/arak%C3%A7a>, 31 Aralık 2018)

Âşık Şenlik, Osmanlı Devleti'nin himayesinde yaşamış Müslüman bir Türk'tür. Dolayısıyla Osmanlı tebasındaki herkes gibi İslamiyet'in etkisiyle Arapça ile etkileşim içinde olmuş ve Arapça dualar, tamlamalar ve kelimeleri sıkça kullanmıştır:

“*Sana sığınmışam Gani Sübhanım*” (Aslan, 2007: 34)

Gani: “*Zengin, varlıklı.*” (GTS, 2005: 726)

Sübhan: Allah, Allah'ın 99 isminden biri.

“*Arşta dört melayke ayet okudu*” (Aslan, 2007: 37)

melayke: Melek.

âyet: “*Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri.*” (GTS, 2005: 157)

“*Elvan elvan nebadetim var benim*” (Aslan, 2007: 43)

nebadet(nebatat): “*1. Bitkiler. 2. Bitki bilimi, botanik*” (GTS, 2005: 1463)

“*Ervahlardan didar eden dehaya*” (Aslan, 2007: 44)

ervah: “*Ruhlar.*” (GTS, 2005: 648)

“*Elfazın keneften musibet Molla*” (Aslan, 2007: 45)

elfaz: “*Sözcükler, sözler.*” (<http://www.sozce.com/nedir/110503-elfaz>, 18 Temmuz 2019)

“*Dağıtsa vechinde düşer her yana*” (Aslan, 2007: 72)

vecih: “*Yüz, çehre.*” (GTS, 2005: 2084)

“*Hükmün kevkeb saltanatın ay değil*” (Aslan, 2007: 76)

kevkeb(kevkep): “*Yıldız.*” (<http://www.sozce.com/nedir/193034-kevkep>, 18 Temmuz 2019)

“Zifaf olmuş kedi gibi bağırtı düşme vay veya” (Aslan, 2007: 88)

zifaf: “Gerdek.” (GTS, 2005: 2236)

“Kul Şenlik der hulus ile tutmalı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 145)

“Kesme mennen hulus, ehdibarı gız.” (Aslan, 2007: 43)

hulus: “Bağlılık.” (<http://www.sozce.com/nedir/158612-hulus>, 18 Temmuz 2019)

“Canı, cini ve ecinli külli ihsan birdir bir” (Alptekin- Coşkun, 2006: 132)

külli(külliyen): “Tamamiyle.” (<http://www.sozce.com/nedir/213029-kulli>, 18 Temmuz 2019)

ihsan: “1. İyilik etme, iyilik. 2. Bağış, bağışlama. 3. Bağışlanan şey.” (<http://www.sozce.com/nedir/164583-ihsan>, 18 Temmuz 2019)

“Sen geleydin zemheride, gücük’de” (Alptekin- Coşkun, 2006: 145)

zemheri: “Kara kış.” (GTS, 2005: 2229)

“Mumin kulun al elvanı oruçluh” (Alptekin- Coşkun, 2006: 145)

elvan: “1. Renkler, çeşitler. 2. Rengarenk.” (<http://www.sozce.com/nedir/111253-elvan>, 18 Temmuz 2019)

mümin: “1. Tanımış, iman etmiş. 2. İslam dinine inanmış, Müslüman.” (<http://www.sozce.com/nedir/232797-mumin>, 18 Temmuz 2019)

“Kereme uğrayıp kana yetiştim” (Alptekin- Coşkun, 2006: 169)

kerem: “Soyluluk. 2. Cömertlik, el açıklığı, bağış.” (<http://www.sozce.com/nedir/191588-kerem>, 18 Temmuz 2019)

“Ziynete belendim yaraştı bana” (Alptekin- Coşkun, 2006: 169)

ziynet (zinet): “Süs bezek.” (<http://www.sozce.com/nedir/353457-zinet>, 18 Temmuz 2019)

“Katre idim bir ummana yetiştim.” (Alptekin- Coşkun, 2006: 169)

umman: “Ulu, büyük, engin deniz, okyanus.” (<http://www.sozce.com/nedir/321203-umman>, 18 Temmuz 2019)

“Teşrif ettim üryan mekâna” (Alptekin- Coşkun, 2006: 169)

üryan: (uryân): “Çırılçıplak.” (<http://www.sozce.com/nedir/325816-uryan>, 18 Temmuz 2019)

“Ya Rabbi sen bize eyle inayet” (Alptekin- Coşkun, 2006: 170)

inayet: “1. Yardım, ihsan, iyilik, lütuf. 2. Gözetme, kayırma. 3. İnsanları rahata kavuşturmak için Allah'ın yapmış olduğu doğüstü bağış veya yardım.” (<http://www.sozce.com/nedir/168218-inayet>, 18 Temmuz 2019)

“Bekle sen hünkarın sehavetini” (Alptekin- Coşkun, 2006: 171)

sehavet (sahavet): “Cömertlik, el açıklığı.” (<http://www.sozce.com/nedir/269547-sahavet>, 18 Temmuz 2019)

“Ehdibar eylemez vafasız dünya” (Alptekin- Coşkun, 2006: 175)

ehdibar: “İtibar.” (<http://www.sozce.com/nedir/107672-ehdibar>, 18 Temmuz 2019)

“Ondan da yücedir aşgın fırağı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 175)

fırak(fırak): “Ayrılık, ayrılış.” (GTS, 2005: 705)

“Güneş diyer men vererem ziyayı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 207)

ziya: “Işık, aydınlık.” (<http://www.sozce.com/nedir/353593-ziya>, 18 Temmuz 2019)

“...Camiler verirdi mezin nidası

Daha gelmez oldu tekbir sedası...” (Alptekin- Coşkun, 2006: 239)

mezin (muezzin): “Ezan okuyan.” (<http://www.sozce.com/nedir/232511-muezzin>, 18 Temmuz 2019)

tekbir: “Allah büyüklüğünü hatırlama ve "Allahu ekber" deme.” (<http://www.sozce.com/nedir/305063-tekbir>, 18 Temmuz 2019)

“Hak mene müyesser edif talih iğbalı siyah” (Alptekin- Coşkun, 2006: 282)

müyesser: “Kolaylıkla olan, kolay yapılan.” (<http://www.sozce.com/nedir/233512-muyesser>, 18 Temmuz 2019)

“Döndü eyyâm tebdil oldu tarikat” (Alptekin- Coşkun, 2006: 295)

eyyâm: “1. Günler, gündüzler. 2. Zaman. 3. Sözü geçerlik, nüfuz.”
(<http://www.sozce.com/nedir/119649-eyyam>, 18 Temmuz 2019)

“Üzünde likabı bir Arap geldi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 217)

“Geldiki Letif Şah gezmeğe gedif, Mehriban Sultan Leli’yi görende ligabını
saldı, ayağa galhdı, Leli’ye buyureledi, tabı danışmer.” (Aslan, 2007: 296)

ligab(nikab): “Kamufler eden kıyafet, tebdil kıyafeti.”
(<http://www.sozce.com/nedir/236983-nikab>, 18 Temmuz 2019)

“İptida yoh iken varı yarattı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 331)

iptida (ibtidâ): “Önce, ilkönce.” (<http://www.sozce.com/nedir/170143-iptida>, 18
Temmuz 2019)

“Geriye cinandan dönüf geldiler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 333)

cinan (cinân): “Cennet.” (<http://www.sozce.com/nedir/64643-cinan>, 18 Temmuz
2019)

“Münteha sidrine bağışda bizi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 348)

münteha: “Son, sonuç.” (<http://www.sozce.com/nedir/232921-munteha>, 18 Temmuz
2019)

sidre: “1. Cennetteki son ağaç. 2. İnsanoğlunun bilim ve sanatta ulaşabileceği son
nokta.” (<http://www.sozce.com/nedir/281832-sidre>, 18 Temmuz 2019)

“Lütfunla olunar halife sana” (Alptekin- Coşkun, 2006: 349)

halife: “1. Birinin yerine geçen kimse. 2. Hz. Muhammed’in vekili ve dünyadaki
Müslümanların başı olan kimse.” (<http://www.sozce.com/nedir/147662-halife>, 18
Temmuz 2019)

“Mutahhar Mahmud’a bağışda bizi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 351)

mutahhar: “1. Temizlenmiş, temiz. 2. Kutlu, kutsal, mübarek.”
(<http://www.sozce.com/nedir/232039-mutahhar>, 18 Temmuz 2019)

“Süleyman’a nasip olmadı kevser” (Alptekin- Coşkun, 2006: 363)

kevser: “1. Cennette bir havuzun adı. 2. Kur'an-ı Kerim'in bir suresi. 3. Maddi ve manevi çokluk, kalabalık. 4. Cennette bulunduğu inanılan bir ırmak.” (<http://www.sozce.com/nedir/193067-kevser>, 18 Temmuz 2019)

“Döküler dehannan esnanın senin” (Alptekin- Coşkun, 2006: 365)

esna: “Yüksek, yüce.” (<http://www.sozce.com/nedir/116149-esna>, 18 Temmuz 2019)

“Mehdi Ali Resûl iman olacah” (Alptekin- Coşkun, 2006: 366)

mehdi: “Doğru yolu bulan, hidayete eren.” (<http://www.sozce.com/nedir/223751-mehdi>, 18 Temmuz 2019)

2.1.3.2.2. Fars Diline Özgü Kelimeler

Farsça, İran İslam Cumhuriyeti, Afganistan, Tacikistan, Özbekistan ve Basra Körfezi ülkelerinde konuşulan Hint-Avrupa dil ailesine mensup dildir. Farsi (Parsi) ya da Acemce de denir. Hint-Avrupa dil ailesinin bir kolu olan Hint-İran dillerinin İran öbeğine bağlıdır. Antik Pers halkının konuştuğu dilden türemiştir. Kökü itibarıyla dünyanın en eski dilleri arasında yer alan Farsça, milattan yediyüz yıl öncesine ait açık tarihi ve bin yıllık yazılı eserleriyle İran'ın köklü ve sağlam kültürünü komşu ülkelere kadar tanıtmıştır. (<https://www.turkcebilgi.com/farsca>, 17 Aralık 2018)

Osmanlı Devleti İslamiyet'in etkisiyle Ortadoğu ile sürekli ilişki içinde olmuştur. Bu ilişkileri kültürel yaşamlarında olduğu gibi dillerinde de etkileşime zemin hazırlamıştır. Zaten Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsçanın karışımı bir dildir. Farsça, etkisini özellikle edebiyatta göstermiştir. Öyle ki bir dönem edebi eserlerde Farsça kullanabilmek bir meziyet sayılmıştır. Âşık Şenlik de Osmanlı tebaasında yaşayan biri olarak her Osmanlı insanı gibi bu dillerden etkilenmiş ve bu dillere ait kelime ve kuralları da kullanmıştır. Eserlerinde Arapça olduğu kadar Farsça örnekler de fazlasıyla mevcuttur:

“Nagehandan ateş almış yanarım” (Aslan, 2007: 32)

nagehan: “Ansızın.” (GTS, 2005: 1450)

“Rüsvay olsun melanetli itoğlit” (Aslan, 2007 : 44)

rüsvay: “Rezil.” (<http://www.sozce.com/nedir/267875-rusvay>, 18 Temmuz 2019)

“Satıfsan imanı münkir feramuş” (Aslan, 2007: 45)

feramuş: “Unutma, Akıldan çıkarma.” (<http://www.sozce.com/nedir/121570-feramus>, 18 Temmuz 2019)

“Dolanır çarkı zamane dönen serenceme bak” (Aslan, 2007: 73)

serenceme: “Bir işin, bir olayın sonu, akıbet.” (<http://www.sozce.com/nedir/277151-serenceme>, 18 Temmuz 2019)

“Hikmet-i kudret yedinden çar kitabım açtılar” (Alptekin- Coşkun, 2006: 125)

çar: “Dört.” (<http://www.sozce.com/nedir/69849-car>, 18 Temmuz 2019)

“Altı bin altı yüz altmış altıya gümanmışam” (Alptekin- Coşkun, 2006: 125)

güman: “1. İnanç. 2. Kanaat. 3. İstek, heves. 4. Neşe.” (<http://www.sozce.com/nedir/144025-guman>, 18 Temmuz 2019)

“Bir ağaçta beş elma var ikisi nevestedir

“Sekiz derviş dokuz hacı birisi ahestedir...” (Alptekin- Coşkun, 2006: 132)

nevreste: “Yeni yetişmiş, genç, taze.” (<http://www.sozce.com/nedir/236545-nevreste>, 18 Temmuz 2019)

derviş: “1. Bir tarikata girmiş, onun yasa ve törelerine bağlı kimse, alperen.” (GTS, 2005: 509)

“Aldanma cihana divane insan” (Alptekin- Coşkun, 2006: 156)

divane (divâne): “Kaçık, deli.” (<http://www.sozce.com/nedir/96456-divane>, 18 Temmuz 2019)

“Havva gibi mehribanı yer yedi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 156)

mehriban (mihir-bân): “Sevgili.” (<http://www.sozce.com/nedir/223839-mehriban>, 18 Temmuz 2019)

“Veran yerde bayguş ne sessiz öter” (Alptekin- Coşkun, 2006: 175)

veran(vîrân): “Viran; yıkılmış.” (<http://www.sozce.com/nedir/328823-veran>, 18 Temmuz 2019)

“Mennen üz çeviren hercai dilber” (Alptekin- Coşkun, 2006: 177)

dilber: “Gönlü alıp götüren güzel.” (<http://www.sozce.com/nedir/93867-dilber>, 18 Temmuz 2019)

“Bu gün mihman oldum yâr otağına” (Alptekin- Coşkun, 2006: 181)

mihman: “Konuk, misafir.” (<http://www.sozce.com/nedir/227960-mihman>, 18 Temmuz 2019)

“Yek kelme cavabın bilmemeh de var” (Alptekin- Coşkun, 2006: 181)

yek: “Bir, tek.” (GTS, 2005: 2159)

“Sedhezar şeherli lisannar açar” (Alptekin- Coşkun, 2006: 186)

sedhezar (sadhezar): “1. Yüz bin. 2. Çok fazla.” (<http://www.sozce.com/nedir/268658-sadhezar>, 18 Temmuz 2019)

“Kiminin gışını nevbahar eyler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 190)

nevbahar: İlbahar mevsimi.

“Ey bed asıl çıkma sedir başa sen” (Alptekin- Coşkun, 2006: 191)

bed: “Kötü, çirkin; suratsız.” (<http://www.sozce.com/nedir/38705-bed>, 18 Temmuz 2019)

“Âh dediğin tahdı tacı dağıdır” (Alptekin- Coşkun, 2006: 193)

taht: Hükümdar koltuğu.

“Polattan şiş gördüm kemihden kebab” (Alptekin- Coşkun, 2006: 198)

polat: “1. Çelik. 2. Güç, kuvvet.” (<http://www.sozce.com/nedir/260721-polat>, 18 Temmuz 2019)

“Tahtında bir şahsan söyleme naçar” (Aslan, 2007: 266)

naçar: “Çaresiz.” (<http://www.sozce.com/nedir/233812-nacar>, 18 Temmuz 2019)

“Kesildi nişanam, yad oldu veten” (Aslan, 2007: 267)

nişan: “1. İşaret, iz, belirti, alamet.” (GTS, 2005: 1476)

yâd ol-: “Yabancı durumuna düşmek, uzak olmak, mahrum olmak.” (<http://www.sozce.com/nedir/331237-yad-olmak>, 18 Temmuz 2019)

“Fikirin güçsüna olufdu eğah” (Aslan, 2007: 267)

eğah(agâh): “1. Bilir, bilgili, haberli, uyanık.” (GTS, 2005: 27)

“Heresi bir yana bey-huş tüştü.” (Aslan, 2007: 271)

beyhuş: “Akli başından gitmiş.” (<http://www.sozce.com/nedir/42599-beyhus>, 18 Temmuz 2019)

“Dihanından çıkar lanet iyisi” (Aslan, 2007: 45)

“Hasretim gonca dehana can intizâr kırmızı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 282)

“Dökülür dehannan esnanın senin” (Alptekin- Coşkun, 2006: 365)

dehan: “Ağız.” (<http://www.sozce.com/nedir/86510-dehan>, 18 Temmuz 2019)

“Zulumnan öldürme bu nevcivanı” (Aslan, 2007: 288)

nevcivan: “Genç, delikanlı.” (<http://www.sozce.com/nedir/236497-nevcivan>)

“Gözüm yohdu güherinde, lelinde” (Aslan, 2007: 288)

Güher: “1. Elmas, mücevher, inci. 2. Bir şeyin aslı, mayası.” (<http://www.sozce.com/nedir/143433-guher>, 18 Temmuz 2019)

“Dedim bu mekânda mehmanın kimdi?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 322)

mehman (mihman): “Konuk, misafir.” (<http://www.sozce.com/nedir/227960-mihman>, 18 Temmuz 2019)

“Kime olsun ahd ü peymanın senin” (Alptekin- Coşkun, 2006: 366)

peyman: “*Yemin, ant.*” (<http://www.sozce.com/nedir/257994-peyman>, 18 Temmuz 2019)

2.1.3.3. Argo, Küfür

1. Her yerde ve her zaman kullanılmayan veya kullanılmaması gereken, çoklukla eğitimsiz kişilerin söylediği söz veya deyim. 2. Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya söz dağarcığı, jargon. (GTS, 2017)

Toplumsal yaşayışta var olagelen değişik kültür tabakalarına, farklı iş kollarına, meslek alanlarına ait bulunan ve kendi aralarında, hayatın veya mesleklerinin vazgeçilmez ihtiyaçları dolayısıyla birbirlerine kaçınılmaz, kopmaz bağlarla bağlı olan insanların oluşturdukları, bir tür özel dil niteliğinde sayılan argo, diğer dillerde de görüldüğü üzere, Türkçede daha çok dar anlamıyla olmak üzere kendisine belirli bir kullanım alanı sağladığı ve bunun eskiden “külhanbeyi ağzı”, “tulumbacı ağzı”, “ayak takımı ağzı” gibi Türkçe kurallı ifadelerle veya “bayağuların, aşağı olanların dili” karşılığında “lisan-ı hezele” yahut “rezil kimselerin dili” demek olan “lisân-ı erâzil” biçimindeki yabancı kurallı tamlamalarla da adlandırıldığı görülmektedir. (Ersoylu 2004: 13)

Argonun Türk edebiyatında ilk kullanılış örneklerini Dîvânü Lugatit-Türk’te görmekteyiz. Örneğin “ohşagu” (oyuncak) sözcüğünün ikinci anlamı argolaşmış olarak kadın anlamında kullanılmıştır. Eserde oynaş (başka biriyle birlikte olan kadın), oynak (karışık işler) yap yup (hile) anlamında birçok argo sözcük tespit edilmiştir. Zaman içinde ‘dilin gizli örgütü’ olan argo Karagöz ve Ortaoyundan birçok seyirlik ve edebî alanlarda kendini zenginleştirerek varlığını günümüze değin sürdürülmüştür. (Özcan 2004: 550)

Argo; belli bir yöreye veya topluluğa, meslek gurubuna ait bazen küfür içeren ve her ortamda kullanılması hoş karşılanmayan kelimelerdir. Âşık Şenlik de halk ağzını kullandığı için şiir ve hikâyelerinde argo söz ve deyimleri eserlerinde açıkça ve fazlaca kullanmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi onun bu argo sözleri fazlaca kullanması yaşadığı coğrafyada tepki görmemiş aksine oldukça beğenilmiştir. Çünkü yöre insanı Osmanlı zamanındaki aydınların yaptığı gibi halkın anlamayacağı dilden konuşanlardan sıkılmış olsa gerek ki kendi ağzıyla konuşmalar onlara daha samimi gelmiştir.

“Becerebilmesen danışma ebes” (Aslan, 2007: 34)

ebes: “1. Yaşı ile uygun söz söylemeyen ve her şeyi bilirim diyen. 2. Konuşurken hecelerini hakkını veremeyen, kekeme.” (<http://www.sozce.com/nedir/105897-ebes>, 18 Temmuz 2019)

“Muhannet insanda vefa yoğimiş” (Aslan, 2007: 34)

muhannet: “Alçak, korkak, namert.” (GTS, 2005: 1415)

“Boynu isli koynu bitli itoğlit” (Aslan, 2007: 44)

“Düşünüf söylemez sözü itoğl’it” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

“Sıfatı dürzüsen dini muhalif” (Aslan, 2007: 44)

dürzü: “Ağır hakaret ve küfür sözü.” (GTS, 2005: 589)

“Yatsana yerinde dürzü deyyusu” (Aslan, 2007: 45)

deyyus: “1. Karısının veya kendisine çok yakın bir kadının iffetsizliğine göz yuman (kimse). 2. Bir sövgü sözü.” (GTS, 2005: 517)

“Eylen eye anasını satdığım bu yerrer sahafsızdımı, halımdı, harabadımı, eylen ananı ağladaram.” (Aslan, 2007: 261)

anasını satdığım: Ağır hakaret ve küfür sözü.

ananı ağladaram: Ağır hakaret ve küfür sözü.

“Nikahsız farmason messebi geniş” (Aslan, 2007: 45)

farmason: “1. Mason. 2. sf. hlk. Dinsiz, imansız.” (GTS, 2005: 681)

“Ey yanşak düşün sözünü seni müşkül hal eylerem” (Aslan, 2007: 45)

yanşak: “Yersiz ve çok konuşan, geveze.” (GTS, 2005: 2126)

“Hep garrah eylerem umman deryayı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 207)

garrah(garra): “Bir aşağılama sözü.” (<http://www.sozce.com/nedir/127757-garra>, 18 Temmuz 2019)

“Puşd dünyanın bir tutarı galmadı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 295)

Puşd(puşt): “1. Eşcinsel erkeklerin cinsel zevklerine hizmet eden sapık erkek. 2. ünl. Ağır ve kaba sövgü sözü. 3. sf. Güvenilmez, kalles.” (GTS, 2005: 1633)

“Bir suvalım var müfsid mollaya” (Alptekin- Coşkun, 2006: 306)

müfsid(müfsit): “Arabozan.” (GTS, 2005: 1431)

“Daşşagını boğazınnan asdılar” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

daşşak: Erkeklik organı, haya.

2.1.3.4. Unvan

Diğer adı “san”dır. Kişilerin özellikle sosyal hayatlarındaki statü ya da işlerine göre isimlerinin önlerine veya sonlarına aldıkları tanımlayıcı sözcüklerdir. Aynı zamanda akrabalık derecelerini de gösteren kelimeler de unvan olarak adlandırılmaktadır. Bu isimler söylenen kişi hakkında bir ön düşünce oluşturmaktadır. Yani unvanlardan kişinin ne iş yaptığı, nelerle meşgul olduğu, sanatı, zenginliği, kültürü hakkında çıkarımlarda bulunmak mümkündür.

Âşık Şenlik ile ilgili yapılan bu çalışmada incelenilen eserlerde devlet hizmetlerinde statü kazanmış kişilere ve din ile ilgili olan kişilere verilen unvanlara çokça rastlanmıştır.

“Sekiz derviş dokuz hacı birisi ahestedir” (Alptekin- Coşkun, 2006: 132)

derviş: “1. Bir tarikata girmiş, onun yasa ve törelerine bağlı kimse, alperen.” (GTS, 2005: 509)

hacı: Dinin emirlerinden birini yerine getirmek için hacca gitmiş Müslüman

“İsmail Ağa göttü köçünü” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

“Nesif Ağagile sohdu özünü” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

“İrişdi’de Veli paşaydı hatrını sayan” (Alptekin- Coşkun, 2006: 327)

“Vezirler paşalar ağalar beyler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 173)

vezir: “Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa unvanını taşıyan kimse.” (GTS, 2005: 2091)

ağa: “Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse.” (GTS, 2005: 28)

paşa: “Osmanlı Devleti zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvan.” (GTS, 2005: 1582)

bey: “Zengin, ileri gelen kimse, bay.” (GTS, 2005: 253)

“Endim ağalara çıhdım hanlara” (Alptekin- Coşkun, 2006: 188)

han: “1. Osmanlı padişahlarının adlarının sonuna getirilen unvan. 2. Doğu ülkelerinde yerli beyler ve Kırım girayları için kullanılan unvan.” (GTS, 2005: 841)

“Şenlik der dosdum sen mene pirsen” (Alptekin- Coşkun, 2006: 189)

pir: “Herhangi bir konuda, bir meslekte deneyim kazanmış, eskimiş kimse, guru.” (GTS, 2005: 1608)

“Beyzdeler meclisine varanda” (Alptekin- Coşkun, 2006: 191)

beyzde(beyzade): Bey oğlu.

“Nasibini isde Şahlar Şahı’ndan” (Alptekin- Coşkun, 2006: 193)

şah: “Hükümdar.” (<http://www.sozce.com/nedir/293899-sah>, 18 Temmuz 2019)

“Ay Molla get Şah babama deyinen daha men ohumoram.” (Aslan, 2007: 257)

molla: “1. Büyük kadı: Mısır mollası. 2. Medrese öğrencisi. 3. Büyük bilgin. 4. Dinî yönü ağır basan kimse.” (GTS, 2005: 1406)

“Letif Şah’ın alemi bu şekilde devam elesin, biz size havarı vereh hardan, Hindistan elinne, Hindistan Şah’ının gızı Mehriban Sultan’nan.” (Aslan, 2007: 259)

şah: “İran veya Afgan hükümdarı.” (GTS, 2005: 1841)

sultan: “Müslüman, özellikle Sünni hükümdarların kullandıkları unvan, padişah.” (GTS, 2005: 1818)

“O saatte baş vezirini çağırtdı” (Aslan, 2007: 260)

baş: İlk, en üst anlamında unvan.

“Eye Lele hele o sazı mana ver, sineme bir gaş hana türkü geldi onnarı deyim ne gayırırın gayır.” (Aslan, 2007: 264)

lele: “1. Çocuğun eğitim ve öğretimiyle görevli kimse. 2. Köle.3. Padişahların sadrazamlara hitap ederken kullandıkları san.” (<http://www.sozce.com/nedir/216076-lele>, 18 Temmuz 2019)

“Tahtında hünkara bir havar eyle.” (Aslan, 2007: 282)

hünkâr: “Osmanlılarda yalnız padişahlar için kullanılan bir unvan.” (GTS, 2005: 908)

“Gızilverana 'da oldu Hamza Pehlivan” (Alptekin- Coşkun, 2006: 327)

pehlivan: Güreşçi.

“Lütfunla olunar halife sana” (Alptekin- Coşkun, 2006: 349)

halife: “1. din b. Hz. Muhammed'in vekili olarak Müslümanların imamlığını ve din koruyuculuğunu yapmakla görevli kimse. 2. Hükümdar. 3. Osmanlı padişahlarının kullandıkları unvanlardan biri.” (GTS, 2005: 834)

2.1.3.5. Lakap

“Bir kimseye, bir aileye kendi adından ayrı olarak sonradan takılan, o kimsenin veya o ailenin bir özelliğinden kaynaklanan ad.” (GTS, 2005: 1295)

“Zamanla sülale adı yerine dahi geçebilir. Köylerde ve okullarda sıkça rastlanılır. Vücuttaki kusur, devamlı yapılan bir davranış, söz, tavır vs. hepsi lakap için yeterlidir. Lakaplara “takma ad” da denilir.” (Kaya 2007: 448)

Lakaplar, eskiden beri kültürümüzde var olmuş hatta sıklıkla kullanılmıştır. Öyle ki soyadı kanunundan önce herkes ya babasının ismiyle ya lakaplarıyla tanınmıştır. Kişilerin kimliğini belirginleştiren soyadları olmadığı için resmi yazışmalarda da bu lakapları kullanmışlardır. Eskiden tanınmak için kullanılan lakaplar günümüzde tanınmanın yanında şaka amaçlı da sıkça kullanılır olmuştur. Bu

lakaplar kişiye gelişi güzel verilmez, kişinin kimi zaman fiziki kimi zaman da karakteristik herhangi bir özelliğinden dolayı yakıştırma yapılarak verilir. Özellikle kırsal kesimlerde bu uygulamalar hala çok yaygındır. Âşık Şenlik de kırsal kesimde yaşamış olduğundan kendisi de eserlerinde lakapları sıklıkla kullanmıştır.

“Baş carıyanın adı, Topal Ağca gızıydı.” (Aslan, 2007: 268)

topal: “Bacağındaki sakatlık sebebiyle seker gibi veya iki adımda bir, bir yana eğilerek yürüyen (insan veya hayvan).” (GTS, 2005: 1991)

“Danzotlu Aziz’in dölü itoğl’it” (Alptekin- Coşkun, 2006: 318)

Danzot: Artvin’inde bulunan diğer adı Aydıncöy olan bir yerleşim yeridir. Bu dizede bahsedilen kişi oralı olması sebebiyle tanındığından bu onun lakabı olmuştur.

“Keçel İsmail dalında namaz gıldı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

“Azmana’da Keçel Helil’i buldu” (Alptekin- Coşkun, 2006: 322)

“Keçel Mehmet ayda dört panguruda süpürgeci durmuşdu...” (Aslan, 2007: 273)

keçel: “Saçsız, kel.” (<http://www.sozce.com/nedir/189072-kecel>, 18 Temmuz 2019)

“Gavallı Yusuf da bu yola daldı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 322)

gaval: Üflemeli bir çalgı aleti.

“Gılava Serkis’ten uruhsat aldı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 322)

gılava: “Anlayışı az, düşüncesiz.” (<http://www.sozce.com/nedir/133907-gilava>, 18 Temmuz 2019)

“Yapıncısı Gül Ehmet’in çuludu” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

Gül kelimesi burada bir kişinin lakabı olarak kullanılmıştır.

“Gödeyh Oruç’un oğluna verdi selamı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

gödeyh: “Kısa(boy için).” (<http://www.sozce.com/nedir/137802-godeyh>, 18 Temmuz 2019)

“Molla Muti getti divid galemi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

molla: “1. Büyük kadı: Mısır mollası. 2. Medrese öğrencisi. 3. Büyük bilgin. 4. mec. Dinî yönü ağır basan kimse.” (GTS, 2005: 1406)

“Cihan Abdullah’a verdi saçını” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

Cihan kelimesi Abdullah ismine lakap olarak kullanılmıştır.

“Zobo Ömer’e o eyledi aman” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

zobo(zopo): “Akli az gelişmiş, iri yarı.” (<http://www.sozce.com/nedir/353882-zopo>, 18 Temmuz 2019)

“Gara Hasan Musdafa atdan düşdü” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

“Koca oğlu Kerem alacah yağmaya gezer” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

“Oradan İstanbul’lu düşdü önüne” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

“Aslan kürdün oğlu Bino’nun sagalını sığadı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

“Garib Usta’yı da teyh teyh ya da saldı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

“İmam durdu Kor Mutu’ynan Ese’ye” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

“Endi Purt’ta Godaların Musa’ya” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

“Bayram günü Urtalı’ynan görüşdü” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

“Kor Hemid’nen külüsüydü barışdı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

“Meredis’de Sarı Süleyman’ın öyüne gitti” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

“Uydu Oso’nun oğlu Ali’nin lafına” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

“Dağ köyünde Cirtih Hasan’ın saggalının telidi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

“Gızilverana’da Dadoş’unan söyledi

Cala’da da Sarı Mahmut eyledi

Gemervanlı döydü köyden goyladı

Dedi bafadar’ım Urus Veli’di” (Alptekin- Coşkun, 2006: 327)

“Mutahhar Mahmud’a bağışda bizi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 351)

mutahhar: “1. Temizlenmiş, temiz. 2. Kutlu, kutsal, mübarek.” (<http://www.sozce.com/nedir/232039-mutahhar>, 18 Temmuz 2019)

“Menim adım Arabüzengi’di ama Gaddarızengi de deyeller, Arabistannan gelmişem, suçuma gelende, bir dekge serbes olsam insan eti yier, gan iççerem, cezamı sorarsan, ölene geder bu zindanda yatmağa mahkümüm.” (Aslan, 2007: 406)

gaddarızengi: Acımasızlığı dolayısıyla verilen lakap. Gaddar Zengi.

2.1.3.6. Hitap

Hitap, “Sözü birine veya birilerine yöneltme, seslenme” (GTS, 2005: 895) anlamına gelmektedir. Genellikle tanımadığımız kişilere seslenirken ya da sevdiğimiz kişilere duyduğumuz sevgi ve muhabbeti vurgulamak amacı ile yapılan seslenme sözcükleridir. Bu da insanın duygu ve düşüncelerini yansıtmasının yanı sıra kişiler arasındaki ilişkinin seviyesinin belirtisi olarak da kabul edilebilir. Buradan da o dönem insanının hoşgörüsü, kişiler arası ilişkileri, bunları gösterme şekillerinin özgünlüğü hakkında çıkarımlarda bulunma imkânı elde edilebilir.

Bu başlığın örnekleri belirli konular üzerinden olmadığı için her konuda ve şekilde hitap örneklerini Aşık Şenlik eserlerinde görmek mümkündür.

“Deh deyin kızlar deh deyin” (Alptekin- Coşkun, 2006: 176)

deh: Binek hayvanları yürütmek için söylenen söz.

“Budur Kul Şenliğ’in duası” (Alptekin- Coşkun, 2006: 176)

kul: Burada Şenlik’e yapışan bir isim olmadığından yani Şenlik isminden önce sürekli kullanılan bir ifade olmadığı için burada hitap olarak kullanılmıştır.

“Mennen üz çeviren hercai dilber” (Alptekin- Coşkun, 2006: 177)

dilber: Kelime anlamı güzel kadın olan bu kelime burada sevgiliye seslenme sözü olarak kullanılmıştır.

“A be Mürvet a be insaf a zalım” (Alptekin- Coşkun, 2006: 198)

a be: “eh be” anlamında hayıflanmak için söylenen söz.

“Yolunuz Cala’ya uğrasın beyler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 245)

beyler: Hitap sözcüğü.

“Hoca dedi ki : ‘Niye balam’ dedi.” (Aslan, 2007: 257)

bala: “Yavru, çocuk.” (GTS, 2005: 189)

“Ey bed asıl çıkma sedir başa sen” (Alptekin- Coşkun, 2006: 191)

“Affeyle ne olar ey kerem kâni” (Alptekin- Coşkun, 2006: 348)

“Ey bala be ben negayirem?’ Oğul deyir el elemesen orada bir gömrüh aç a bala.” (Aslan, 2007: 259)

ey: Seslenme sözü.

oğul: Hitap olarak kullanılmış.

“Ede hele bir bezirganın talim terbiyesine bah.” (Aslan, 2007: 268)

ede: “Kendisine saygı gösterilen kimse.” (<http://www.sozce.com/nedir/106234-ede>, 18 Temmuz 2019)

“Topal Ağca gızınan hambal şeherde gırağa çıhmişlardı hamala dedi, ‘Eye sen haralısan?’” (Aslan, 2007: 270)

eye: “Erkeğin karısına sesleniş ya da hitap şekli. 2. Erkekler arasında kullanılan ünlem.” (<http://www.sozce.com/nedir/119250-eye>, 18 Temmuz 2019)

“Dinle Goca kişi dinle” (Aslan, 2007: 275)

goca: Yaşlı, ihtiyar anlamında hitap olarak kullanılmış.

“Bir suvalım var müfsid mollaya” (Alptekin- Coşkun, 2006: 306)

müfsid(müfsit): “Arabozan”. (GTS, 2005: 1431)

“Gör ki neye galdın beynava bülbül” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

beynava(beyneva): “Akılsız, şaşkın.” (<http://www.sozce.com/nedir/42854-beyneva>, 18 Temmuz 2019)

“Kerem gıl ya Allah eyle merhamet” (Alptekin- Coşkun, 2006: 348)

ya: Ey anlamında bir seslenme sözü.

2.1.4. Kalıplaşmış İfadeler

Kalıplaşmış ifade, adından da anlaşılacağı gibi birden fazla sözcüğün birlikte kullanıla kullanıla ayrılmaz birer bütün oluşturmalarıdır. Bu sözler anlatılmak istenen durumu en kısa şekliyle ifade etmeye yarayan anonim sözlerdir. Toplumun ortak kültürünün bir ürünü olduğu için ifade gücü ve cümleye kattığı yoğunluk daha fazladır. Az sözcükle çok şey anlatılır. Âşık Şenlik'in eserlerinde de bizimde günlük hayatımızda kullandığımız kalıplaşmış sözler dışında dikkat çeken en önemli nokta, bütün hikâyelerine tekerleme tarzı kalıp sözlerle başlamış olması ve bazı hikâyelerinin sonunda dua niteliğinde kalıplaşmış ifadeler kullanması olmuştur. Bu özellik de Türklerde hikâye anlatma geleneğinin bir parçasıdır ve Âşık Şenlik'in de bunu devam ettirdiği görülür.

“Huleseyi kelam, Topal gız gırh gızın hamısına paltarrıh aldı....”(Aslan, 2007: 269)

huleseyi kelam: Sözün neticesi.

“Söz tamamına yerışti, Kel Mehmet dahilin altınnan bir barut kimi açıldı....”
(Aslan, 2007: 276)

söz tamamına yerışti: Âşık Şenlik'in hikâyelerinde sıklıkla kullandığı, “söz bitti” anlamında kalıp söz.

“Hindistan Hükümdarı men Allah'ın emriyenen, peygamberin ahkam-ı şeriyesi ile senin gızın Mehriban Sultan'ı Fes hükümdarına isdiyirem.” (Aslan, 2007: 276)

Allah'ın emriyenen, peygamberin ahkam-ı şeriyesi ile: Kız istemelerinde, kız istemeye başlamak için söylenen kalıp söz.

İncelenilen eserlerde karşılaşılan kalıplaşmış sözler şunlardır.

Atasözleri

Deyimler

İkilemeler

Tekerlemeler

Alkış/ Kargış

2.1.4.1. Atasözleri

“Atasözleri, ulusların zekâlarındaki keskinliği, hayallerindeki genişliği, duygularındaki inceliği belirten en değerli örneklerdir. Bu sözler, derin felsefelerden başka güzel buluşlarla, parlak nüktelerle, ince ayarlarla, sert taşlamalarla doludur.” (Aksoy 1993: 27)

“Türk atasözleri, eskilik bakımından dünyanın en eski sözleri arasındadır. İlk metinlerimiz olan Göktürk Kitabelerinde birkaç tane, Divanü Lügati't- Türk'te 290 kadar atasözü / sav mevcuttur.” (Kaya 2007: 110)

Atasözleri; toplumun bilgi, tecrübe ve gözlemleri sonucu halkın yaşayış, gelenek, görenek, kısacası folkloruna uygun olarak oluşan, eğitici ve öğretici özelliği olan, derin bir anlam içeren anonim ve kalıp sözlerdir. Genellikle manzum şekilde kurulmuş ve az sözle çok şey ifade etmesinden ve sıklıkla kullanılmasından dolayı akılda kolayca kalmış, günümüze değiştirilmeden ulaşmıştır. Çünkü bu sözlerde bir değişiklik yapılması, anlamı bozabileceğinden yüzyıllar boyu değişmeden dilden dile günümüze aktarılmıştır. Türkçede “sav, darb-ı mesel, irsal-ı mesel” gibi adlarla kullanılmış hatta bunun üzerine eserler de yazılmıştır. Şiirlerde atasözü kullanmak bir sanat sayılmıştır ve hüner gerektiren bir iştir. Âşık Şenlik'te de bu yetenek ve bilgi dağarcığının fazla olmasından dolayı eserlerinde bu sanatı rahatlıkla kullandığını görmekteyiz:

“Yoh ağlamayan uşağa pepe vermezler, sen derdini söyle belki biz de bişe bilerih.” (Aslan, 2007: 255)

Ağlamayan çocuğa meme vermezler: *“Hakkını aramasını bilmeyen kimsenin işi görülmez.”* (<http://sozluk.gov.tr/>, 18 Temmuz 2019)

2.1.4.2. Deyimler

“Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” (GTS, 2005: 517)

Deyimler, asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. Ebuzziyâ'nın ‘atalar sözü kuvvetinde, fakat onun gibi bir hüküm bildirmeyen ve ancak bir hali tasvir eden söz’ tarifine Saadettin Nüzhet ve Mehmet Ferit“de iştirak ederler ve “tabir” sözünü terki-i nâkıs (eksik cümle, ifade, tamlama) olarak vasıflandırırılar. (Elçin 2001: 642)

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere deyimlerin en belirgin özelliklerinin başında gerçek anlamının dışına çıkmış olmaları, yani mecaz anlam taşımalarıdır. Atasözleri gibi kalıplaşmış sözler olmakla beraber onlar gibi nasihat içerme zorunluluğu yoktur. Atasözleri cümle şeklinde olurken deyimler genellikle en az iki sözcükten oluşan bir söz grubudur. Ancak cümle şeklinde olan deyimler de vardır. Örnek olarak: “Adet yerini bulsun, Allah akıl versin, Armut piş ağzıma düş, Atı alan Üsküdar’ı geçti vb.” verilebilir. Atasözleri gibi deyimler de anlatım zenginliği yaratmakta, eserlere akıcılık katmaktadır. Âşık Şenlik’in de eserlerinde deyimleri sıklıkla kullanması, eserlerinin okunmasını zevkli hale getirmektedir. Yalnız sanatçının eserlerindeki deyimlerin folklor unsuru olmasının sebebi kendi yöresine özgü ağız kullanılarak oluşturulmuş olmasıdır.

“Derununda derc eyleyif düşünüf deseydin sözü.” (Aslan, 2007: 87)

dercetmek: “Almak, toplamak.” (GTS, 2005: 503)

“Hasta cismim aha düşüp derde derman minde bir” (Alptekin- Coşkun, 2006: 130)

aha düşmek: Acıdan inleyecek derecede hastalanmak.

“Es kaza bir dara düşsen dost bulunmaz minde bir” (Alptekin- Coşkun, 2006: 130)

dara düşmek: Maddi olarak sıkıntıya girmek.

“İnsanoğlu çiy süt emif bilmek olmer fendini” (Alptekin- Coşkun, 2006: 131)

çiy süt emmek: Nankörlük yapan insanlar için kullanılan bir söz.

“*Vücut tamam oldu cana yetiştim*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 169)

tamam olmak: Tamamlanmak, bitmek.

“*Teşrif ettim üryan fani mekâna*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 169)

teşrif etmek: Bir yere gelmek. Oraya gelerek şerefliendirmek.

“*El çek fenalıhdan belasız insan*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 170)

el çekmek: Bırakmak, vazgeçmek.

“*Yas tutsun uluslar âlemler eller*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 173)

yas tutmak: Üzülme.

“*Selam dursun ulubaşlar ağlasın*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 173)

selam durmak: Nizami durup selam vermek.

“*Gemzis Şah’ın arvadı Şemsinur Sultan bahdiki Gemsiz Şah’ın hep telleri bozuh çalar, heç üzü gülmer.*” (Aslan, 2007: 255)

telleri bozuk çalmak: Morali bozuk, sinirli olmak.

üzü gülmer: Yüzü gülmemek.

“*Yaha silhip onna ayırt oludu*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

yaha silmek(yaka silmek): Bıkma, usanma.

“*Ayva kimi sararıban soludu*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

sararıban solmak(sararıp solmak): Üzüntüden erimek, sağlığı bozulmak.

“*...Sevdeker’in eşgi günbe gün onu yahıp kül elli yirdi.*” (Aslan, 2007: 337)

yahıp kül ellemek: Yakıp kül eylemek. Üzüntüden perişan etmek.

“*Gülenaz gahıp Nene’sinin elini ayağını öftü...*” (Aslan, 2007: 337)

elini ayağını öfmek: Elini ayağını öpmek.

“Muhannete bel bağlayan” (Aslan, 2007: 373)

bel bağlamak: “Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek.” (<http://sozluk.gov.tr/>, 18 Temmuz 2019)

“... ”

Söyle babam yetih olsun sırrıma.

Münkir oluf verme hakkı nahakga

... ” (Aslan, 2007: 379)

yetih olmak: “Vakıf olmak, bilmek.” (<http://www.sozce.com/nedir/343114-yetih>, 18 Temmuz 2019)

münkir olmak: “Kabul etmemek, inkar etmek”. (GTS, 2005: 1436)

“Bunu eşiden Eyyam Müneccim’in yeddi yerden dizinin gelemi gırıldı.”

(Aslan, 2007: 380)

dizinin kalemi kırılmak: Korkudan dizleri tutmamak.

“Aradan günner, haftalar keşdi, Dürretel Hanım getdihçe saralıf solmağa, bir deri bir kemik kalmağa başdadi.” (Aslan, 2007: 380)

sararıp solmak: “Sağlığı bozulmak.” (GTS, 2005: 1702)

bir deri bir kemik kalmak: Çok zayıflamak.

“... Eyyam Müneccimle birlihide yola revan oldular.” (Aslan, 2007: 382)

revan olmak: “Yola çıkmak.” (GTS, 2005: 1655)

2.1.4.3. İkilemeler

İkilemeler, aynı sözcüklerin yinelenmesi, yakın ya da karşıt anlamlı sözcüklerin ya da sesleri birbirine yakın sözcüklerin yan yana getirilmesiyle oluşan, anlatıma zenginlik, pekiştirme ve akıcılık katan kalıp sözlerdir. Yan yana kullanılma zorunluluğu vardır. Dolayısıyla anlamı ve bütünlüğü bozacağından ikilemeler arasında başka kelimeler veya noktalama işaretleri konulamaz.

Sanatçının eserlerinde geçen bazı ikileme örnekleri şu şekildedir:

“*Tahtında hükmeder bir koca karı*” (Aslan, 2007: 41)

koca karı: Yaşlı kadın.

“*Elvan elvan nebadetim var benim.*” (Aslan, 2007: 43)

elvan elvan: “*Çeşit çeşit.*” (GTS, 2005: 630)

“*Üsgeyh üsgeyh yığınlarla çıhardın*” (Aslan, 2007: 47)

üsgeyh üsgey: Yüksek yüksek.

“*Gece gündüz gerdiş vuran mahitaban biridir bir*” (Alptekin- Coşkun, 2006:

132)

gece gündüz: İki zıt anlamlı kelimedenden oluşmuş, günümüzde de kullanımı yaygın şekilde devam eden sürekli anlamında kullanılan bir ikileme

“*Uymazdım şeytanın fitne feline*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 167)

fitne fel: Karışıklık; kurnazlık; sihir vb.

“*Gözlerim yoldadı gönlüm hay hayda*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 170)

hay hay: Şiirde eğlence, zevk sefa anlamında kullanılmıştır.

“*Eşidende dağlar daşlar ağlasın*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 173)

dağlar daşlar: Herkes, bütün; yakından uzaktan herkes.

“*Canlı cinli cemi cümle mahlukat*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 173)

canlı cinli: İnsan, hayvan, bitki ve cinler.

cemi cümle: Bütün, hepsi.

“*Gam gsavet çehme biçare gönlüm*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 177)

gam gasavet: Üzüntü, sıkıntı.

“*Teze ter ibrişim gibi ter ter eser kırmızı*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 182)

ter ter: “*Direnmek, istememek, inat etmek, sinirlenmek.*” (GTS, 2005: 1962)

“*Hindistan Şah’ı bahdı, özözüne dedi...*” (Aslan, 2007: 268)

özözüne: Kendi kendine.

“*Hanım sen bizi yanında sahlıyasan, bele üstümüz cırh, çındır sahlama ayıfdı sana.*” (Aslan, 2007: 269)

cırh çındır(cırır cındır): “*Yırtık pırtık.*” (<http://www.sozce.com/nedir/63442-cirri-cindirri>, 18 Temmuz 2019)

“*Biraz pul ver men gedim, gırh gızih gırhımıza da paltar alem, biraz bezehli düzehli gezeh.*” (Aslan, 2007: 269)

bezehli düzehli: Süslü püslü.

“*Bu heberi alan Esfendiyar, Fes ordularını çehdi iskeliye, mindirdi gemilere sür ha sür deniz yolunnan ver elini bize Hindistan şehri.*” (Aslan, 2007: 276)

sür ha sür: durmadan sürmek.

“*Goca Lele bunun üzerine bahanda ele bildi ki dünüyanın harcını borcunu bunnan isdiyiller.*” (Aslan, 2007: 277)

harcını borcunu: Borç harç anlamında ikileme.

“*Garib Usta’yı da teyh teyh ya da saldı*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

teyh teyh: Tek tek.

“*Nene çar naçar gahdı bağın yolunu tutdu.*” (Aslan, 2007: 342)

çar naçar: “*Çaresiz, ister istemez.*” (<http://www.sozce.com/nedir/69854-car-nacar>, 18 Temmuz 2019)

2.1.4.4. Tekerlemeler

“...2. *Çoğunlukla basmakalıp söz.* 3. *Birbiriyle uyumlu hazır söz kalıbı.* 4. *Çoğunlukla, masalların genellikle başında bulunan, ‘Bir varmış, bir yokmuş. Evvel*

zaman içinde kalbur saman içinde' gibi uyaklı giriş veya arasözler...." (GTS, 2005: 1936)

Masallara başlarken söylenen yarı anlamlı yarı anlamsız sözler." "Saçma sapan mukaddime. Masal tekerlemesi." "Çoğunlukla masalların başında bulunan kafiyeli giriş sözleri, saz şairleri arasında yapılan deyiş yarışı, orta oyununda özellikle Kavuklu'nun kullandığı sözler." "Karşdakini yanıltıp başka şey söylemesine yol açacak biçimde düzenlenmiş söz." "Süratle söylenirken yanılmaması güç olan tabir ki, bilmece gibi oyun şeklinde söylenir. (Duymaz 2002: 9– 10)

"Tekerleme, dinleyicisini hazırlarken, ona masal dünyasının bir çeşit kılavuzluğunu yaparken, masalın anlatacağı birçok gerçekleri şaka, oyun kılığında, bazı bir anlık çakıntılarla, bazı da kelimelerin ve söz zincirlemelerinin yüklediği çağrışım gücüyle kavratır." (Boratav 1958: 33)

Genellikle masalarda ve oyunlarda giriş yapmak, anlatı arasında hoşluk yaratmak, okuyucunun veya dinleyicinin ilgi ve merakını uyandırarak anlatıya odaklanmasını sağlamak amacıyla söylenen, birbirine benzer kelimelerden oluşan kalıp sözlerdir. Tekerlemeler günümüzde masal ve hikayelerde, çocukların eğitiminde, fıkralarda vb. anlatılarda kullanılmaktadır. Yani anlatıya hoşluk katmanın yanında eğitici yönüyle de önemlidir. Tekerlemeler cümle şeklinde olduğu için şiirden ziyade düzyazıya daha uygundur. Bu nedenle yapılan bu çalışmada tekerleme örneklerini Âşık Şenlik'in şiirlerinden ziyade daha çok hikâyelerinde görmek mümkündür:

"Uzatmiyah hikâyeyi, goparmiyah giyameti, eziz cannarınıza vermiyeh zahmeti, o zaman ayilen ilnen, bu zaman muhdeseri dilinen, güne bir mezil, teyyime nazil..." (Aslan, 2007: 268)

"Aşki ihtilaf, seyri maşgulat, zevk ile sohbet, vesvi hekâyet izzeti iltifatnan hâki payınıza ifade edim ki, gözünen görmemişdih ama bizden ezelki üstatlarımızdan dilden eşidif, bele bellemişdih ki..." (Aslan, 2007: 333)

"At ayağı külün olur, aşih dili yürüh olur, tez vurur, tez yitirir, menziline tez götürür..." (Aslan, 2007: 405)

2.1.4.5. Alkış/ Kargış

“Bu gün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede alkış kelimesiyle karşılanmıştır. Alkış, aklamak “hayır duada bulunmak, beğenmek, övmek” fiilinden elde edilmiş bir isimdir.”(Kaya 2007: 261)

“Farsça “bed” ve Arapça “duâ” kelimelerinin birleşmesinden yapılan bu tabiri, en eski Türk kaynaklarından 19’uncu asra kadarki kültür eserlerimiz ve sözlüklerimiz çok yaygın “kargış” ve “ilenç” kelimeleriyle karşılamışlardır.” (Elçin 2001: 663)

Kısa tanımlarıyla alkış, dua; kargış, beddua anlamlarına gelmektedir. İnançlar doğrultusunda oluşturulmuş iyi veya kötü dileklerde bulunmak için söylenmiş kalıp sözlerdir. Âşık Şenlik de dini bilgilerin fazlasıyla hakim olduğu hatta tek eğitimin din eğitimi olduğu Suhara köyünde yetiştiğinden din bilgisi ve maneviyatı yüksek olan bir şairdir. Dolayısıyla bu özelliği de eserlerine yansımıştır:

“Ay oğul hayır ola nedi senin bu halin?” (Aslan, 2007: 277)

hayır ola: Haberler iyi olsun anlamında alkış.

“Aya öyün yihılsın sen hele duymiyifsan mı, Mehiban Sultan’ı Fes Padşahi’na verdiler, indi de onun toyu du çalar.” (Aslan, 2007: 277)

öyün yihılsın: Evin yıkılsın.

“Bir terefdan de ağlayıf, gözünnen abı boran ahıderdi.” (Aslan, 2007: 278)

ah etmek: “1. Acı ile içini çekmek. 2. İlenmek.” (<http://www.sozce.com/nedir/6325-ah-etmek>)

“Allah sana salamatdih versin, bize değme.” (Aslan, 2007: 280)

salamatdih versin: Selamet versin. Her türlü tehlikeden uzak tutsun, rahatlık versin anlamında bir dua.

“Şah ’ım sağolsun men dileğimi dil ile değilde tel ilen deyecem.” (Aslan, 2007: 280)

sağ olsun: İyilik, yardım veya hoşça giden bir davranış karşısında "çok yaşa, teşekkür ederim" anlamlarında söylenen bir söz.

“Allah ’ın hehmetiynen gözleri açıldı, galhdı birbirlerine sarıldılar, Allah cümle hasretleri bir birine gavuşdursun.” (Aslan, 2007: 293)

Allah cümle hasretleri bir birine gavuşdursun: Allah tüm hasret çekenleri birbirine kavuşursun.

“Mahşere tek, şadoluban gülmesin.” (Aslan, 2007: 295)

Mahşere kadar mutlu olup gülmesin anlamında bir kargış.

“Menim ahım, Letif Şah ’a galmasın.” (Aslan, 2007: 296)

“Benim acım onun yanına kâr kalmasın. Allah cezasını versin.” anlamında bir kargış

“Allah umdurmasın, gelbi hayını.” (Aslan, 2007: 298)

“Allah kalbi kötü olandan yardım umdurmasın” anlamında bir alkış.

“Olsun deminiz, olmasın geminiz, heyire dönsün serenceminiz.” (Aslan, 2007: 302)

“Olsun neşeniz, olmasın üzüntünüz, hayıra dönsün sonunuz.” anlamında bir alkış.

dem: “Neşe, gönül hoşluğu, keyif.” (<http://www.sozce.com/nedir/87241-dem>, 18 Temmuz 2019)

gem: “Tasa, kaygı, üzüntü.” (GTS, 2005: 725)

serenceme: “Akıbet, son.” (<http://www.sozce.com/nedir/277151-serenceme>, 18 Temmuz 2019)

2.2. HAYATIN DÖNÜM NOKTALARI

Her insan doğar, büyür ve ölür. Bu, insan hayatının en kısa özetidir. Ancak insanın, doğumu ve ölümü arasında geçen zamanda, hayatı boyunca kullanacağı hatta karakterine bile yansıtacak kadar önemli olan adını alması, erkeklerin sünnet olması, evlenmesi gibi hayatını şekillendiren önemli olaylar yaşar. Bu olayların, insan hayatının dönüm noktası olarak adlandırılması şüphesiz ki hayatını değiştiren, ona yön veren en önemli olaylar olmasındandır. Bu bölümde de Âşık Şenlik'in şiirlerinde ve hikâyelerinde anlattığı dönem toplumunda, insanın doğumdan ölüme kadar olan zaman dilimi içerisindeki yaşamının en temel noktalarına örnekler verilmiştir. Bu örnekler başlıklar halinde şu şekildedir:

2.2.1. Hamilelik ve Doğum

Öte yandan doğum, kadına duyulan saygınlığı artırdığı gibi, onun aile, akraba ve grup içindeki yerini de sağlamlaştırır. Baba ise “evlat sahibi” olmakla hem geleceğe güvenle bakar, hem de dostları ve yakınları arasında saygınlık kazanmış olur. Anneye benlik ve bütünlük, babaya güven, akrabaya, soya sopa güç kazandıran ve yaşamın başlangıcı olan doğum olayı, gerek söz konusu çiftin, gerek yakınlarının gözünde büyük önem kazanır, doğuma ve onun kendi bünyesi içindeki evrelerine de bir takım geçiş töreleri ve törenleri eşlik ederler.

Doğum da bir ‘geçiş’ olduğuna göre, inançlar ve gelenekler, gebe kadını daha doğum öncesinden, hatta ta çocuk sahibi olma isteğinden başlayarak birtakım âdetlere uymaya, bu âdetlerin gerektirdiği işlemleri yerine getirmeye zorlamaktadır. (Örnek, 2000: 132)

Doğum insanın hayata ilk adımı atması, hayatının ilk evresidir. Her millette olduğu gibi doğum, Türk kültüründe de mutluluk kaynağıdır. Öyle ki bu durum üzerine törenler ve eğlenceler düzenlenmiştir. Sıradan ailelerde bu kutlamalar daha mütevaziyken zengin ailelerde bu bir gösterişe dönmüştür.

Eski dönemlerde yaygın olan günümüzde ise kısmen geçerli olan erkek evlat doğurmak daha makbuldür ve hem erkek hem kadın için övünç ve gurur kaynağı sayılmaktadır. Çünkü ataerkil olan toplumumuzda erkek evlat soyun, namın, mirasın

devamı sayılmaktadır. Öldükten sonrada dünyada adını bırakmak, soyunu devam ettirmek isteyen her baba, erkek evlat sahibi olmak istemiştir. Bundan dolayıdır ki Âşık Şenlik eserlerinde bulunan sınırlı örneklerde de erkek çocuk doğumuna vurgu yapılmıştır.

O gece Gemsiz Şah hanımıynan birreşdiyi için, tebi vergide Haligindi, arvadı uşağa galdı, gün be gün arvadının etehleri gısalmaya başladı.

Aşih dili yürüğ olur,
At ayağı külüng olur;
Tez vurur, tez yetirir,
Menziline tez götürür.

Sultan diz goydu yere, bir oğlan çocuğu dünüye getirdi. Taya neneleri çocuğu galdırdılar, yüydüler, yihadılar, göbeyini keddiler, ne lazımsa gayırdılar, çocuğu yekeltmiye başladılar. (Aslan, 2007: 256)

“Dokguz ay, dokguz gün, dokguz dekge tamam oldu Gülşah’ın nur topu kimi bir oğlan uşağı oldu.” (Aslan, 2007: 334)

“Nur topu gibi” sözü Türk kültüründe doğumlarda sürekli söylenen kalıp sözlerdendir.

2.2.2. Ad Koyma/ Alma

İsimler insanın karakterini yansıtan, hayatı boyunca kullanacağı, kendisini tanıtan bir olgudur. Eski toplumlarında isimler kişinin kahramanlıklarına göre verilirken değişen yaşam tarzları ile bunun yerini, olmasını istedikleri karaktere benzeme ya da kulağa hoş gelecek sözleri verme şekline dönmüştür. Önemli kabul edilen bu gelenek aile tarafından bazen törenler düzenlenerek yapılırken bazen de o toplumda saygın görülen kişilerin kararına bırakılmıştır.

Tabı o zaman aynan ilnen bu zaman muhteseri dilnen hekâye uşağı tez böyüyür, çocuk dört, beş yaşına geldi emme çocuğa hele ad goymuyufklar. Bir gün Gemsiz Şah özözüne bele tüşündü ‘Ey bi gedenin adını biz goymadıh, havağı geder bu gede bele adsız yaşayacah?’ Bir gün vezirlerini melmeketin ileri gelenlerini tofladı dedi ki ‘ Şahzediye bir ad goyacıyih’. Herkes gebul eledi, bu sırada

gapı çalındı, içeriye yeşil sarıhlı, ağ saggallı, nuranı bir derviş girdi ; ‘Selamun aleyküm camaat’ dedi. Bunun selamını aldılar. ‘Toflantınız, merkeniz heyirri olsun’ deyende Gemsiz Şah dedi ki ‘Vallah bir şahzedemiz var, ona ad bahah kim deyerse onun dediyini goyacıyih, indi layıhlı bir ad goyacıyih.’ Derviş dedi ki ‘ Padişahım olar mı bir ad da men deyim?’ Dediler ; ‘hay hay senin dediğin daha yahşıdı.’ Derviş çocuğu yanına isdedi, uşağı onun yanma goydular. Derviş bir elinnen elini tutdu, bir elinnen gedenin arhasını ohşadı, dedi ki ‘Bunun atasının adı nedi?’ Dediler, ‘Gemsiz Şah’. Derviş dedi ‘haaa çoh yahşı atasının adı Gemsiz Şah’sa oğlunun adını da men Letif Şah goyuram.’ Herkez bunu beyendi, hiyirri olsun dediler. (Aslan, 2007: 256,257)

“Padişah bağmannan çocuğun adını soranda, ‘Padşah’ım adım da goyduğum yohdu, dedim bu yaşını tamamlasın götürüm adını Padişahımız goysun.’ O sırada Padşah dedi ki, ‘Mende bunun adını Sevdekâr goyuram, heyirri uğurru olsun.” (Aslan, 2007: 335)

*“Laf atıf hersli söyleme,
Ataşım cana şerişer.
Gazabınnan can gurtaran,
Ad alır, şana yerişer.”* (Aslan, 2007: 357)

Bu dörtlükte ad almaktan bahsedilmiştir. Eski dönemlerde kişiler yaptıkları kahramanlıklara göre ad alırlardı. Bu dörtlükte de şair, “gazabımdan kurutulmuş büyük bir iş başarmış ve gücünü ispat etmiş olur. Ondan sonra ad alarak üne kavuşur demektedir.” Buradan da kişinin ad alması için bir mücadeleye girişmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

2.2.3. Düğün ve Aşamaları

Düğün, hem kadınlar hem erkekler hem de aileleri için hayatlarının bir dönüm noktasıdır. Hayatının geri kalan kısmının şekilleneceği, yeni bir ailenin meydana getirileceği bu olay, her toplumda olduğu gibi bizde de törenler ve eğlencelerle yapılmaktadır. Yine bizim toplumumuzda Allah’ın emri olarak kabul edilen evlilik, dini bir nitelikte olduğu için kutsal kabul edilmiş, kimi düğünler eğlenceler şeklinde yapılırken kimi düğünler dualar ve mevlitlerle yapılmıştır. Âşık Şenlik’in hikayelerinde geçen düğünler genellikle hükümdar ailesine mensup kişilerin düğünleridir ve bu düğünler onlar için bir güç ve zenginlik gösterisi olarak kabul edilmiştir. Onlara göre aile ne kadar varlıklı ve itibarlı ise düğünleri de ona göre

gösterişli olmalıydı. Bu düğünlerde genellikle kırk gün kırk gece eğlenceler düzenlenir, açlar doyurulurdu. Bu düğünlerin özellikle kırk sayısı ile bağdaştırılması, kırk sayısının Türk toplumu için kutsal kabul edilmesi sebebiyledir. İnsanlara yardım ettiğine inanılan görünmez güçlerden “hazreti kırklar” diye bahsedilmesi, kırk sayısının Müslüman toplumlarda özellikle Türklerde kutsal kabul edilmesi için en güçlü sebeplerden biridir. Dolayısıyla bu kavram birçok alanda kullanılmış ve edebiyatta bir motif şeklini almıştır. Görüldüğü gibi bu motif kendini düğün uygulamalarında da göstermiştir.

2.2.3.1. Kız İsteme

Evlilik çağına gelen kız ve erkeklerin evlenebilmesi için ailenin onayını almak Türklerde ataya saygının göstergesi olan bir gelenektir. Erkek ve ailesi, kızın ailesinden, öncelikle babasından kızı ister. Bunun için genellikle erkeğin babası yoksa herhangi bir aile büyüğü kalıplaşmış söz olan “Allah’ın emri, peygamberin kavli ile...” başlayan cümleyi kullanılır. Eskiden beri uygulanan bu isteme şekli ve kullanılan kalıp söz geleneğinin Âşık Şenlik’in hikâyelerinde de devam ettiği görülmektedir.

Bu zaman Esfendiyar dedi ki ; Hindistan hükümdarı men Allah’ın emriylen, peygamberin ahkâm-ı şeriyesi ile senin gızın Mehriban Sultan’ı, Fes hükümdarına isdiyirem.’ Hindistan Şahı vezirinin, vekilinin üzüne bahdı, müşevre etdiler, birbirlerine danışdılar, vezir vekil dedi ki, ‘Vermehden başga çaresi yohdu, yohsa bu ordu bizim hamımızı gırar, gılıçdan geçirir, bir gızdı bir oğlandı ver gessin nolajah.’ Neyse bunlar gabıl etdiler, toy düğün çalmağa başdadı. (Aslan, 2007: 276)

2.2.3.2. Başlık Parası

“Başlığa, ‘bedel’, ‘kalın’, ‘ağırlık’ da denmektedir. Evlenme yoluyla evden ayrılan kızın iş gücünü karşılamak ve ekonomik boşluğu doldurmak karşılığında alınan para veya paraya çevrilebilecek değerli hediyeler, dengeyi sağlamaya yöneliktir.” (Örnek 2000: 201)

Başlık parası çok eski zamanlardan yakın geçmişimize kadar uygulanan, resmi olmayan bir toplum geleneği iken değişen toplum anlayışı ile ortadan kalkmaya yüz tutmuştur. Başlık parası, dönemin anlayışına göre kızını yetiştirip bu yaşa getiren aileye, kızlarına verdikleri emeğin karşılığı olarak hak görülmüştür. Bu durum, günümüzde birçok kesim tarafından kadına hakaret olarak kabul edildiği için hoş görülmemiş ve bazı kırsal kesimler haricinde ortadan kalkmıştır. Âşık Şenlik'in hikâyelerinde bu geleneği daha çok hükümdar vb. varlıklı aileler üzerinden görmekteyiz.

“Keçelin adı da Mehmed iydi, Keçel Mehmet ayda dört panguruda süpügeci durmuşdu bu hıyalının ki; bir aylığım döt, iki aylığım sekiz bele bele pul yığıraram, bir başdih pulu eyliyerem, Hindistan Padişah'ının gızı Mehriban Sultan'özüme alaram.” (Aslan, 2007: 273,274)

2.2.3.3. Nişan

Nişan sözcüğünün kelime anlamı iz, işaretidir. Yani evliliğin bir işaretidir. Çiftin ve ailelerinin düğün yapmadan önce birbirlerine söz verdiklerinin göstergesi olan, evleneceklerinin ilan edildiği, günümüzde de devam ettirilen bir gelenektir. Nişan düğüne göre daha küçük bir merasimdir. Günümüzde nişanın göstergesi de çiftin parmaklarına taktıkları nişan yüzüğüdür. Ancak Âşık Şenlik hikâyelerinde nişan yüzüğüne dair bir örneğe rastlanmamış sadece nişan geleneğine rastlanmıştır.

“Gavhar Hanım nişannıydı, eğer bu işderi duyulsa ikisinin de sonu ölümdü.”
(Aslan, 2007: 389)

2.2.3.4. Çeyiz, Takı

Evlenmek üzere anlaşılan çiftler ve aileleri, çiftin evlendikten sonra kullanacakları eşyaları evlenmeden önce çeyiz adı altında hazırlar. Çeyiz sözcüğü günümüzde kızlar için kullanılan bir ifade gibi görülse de erkeğin de evlilik sonrası kullanmak için alması gereken eşyalar olduğu için erkek için de çeyiz sözcüğünü kullanmak bu bağlamda yanlış olmayacaktır. Bu eşyalar kız tarafı ve erkek tarafı diye

kesin çizgilerle ayrılmamakla ve yöreden yöreye farklılık göstermekle birlikte kız ve erkek taraflarının alacağı eşyalar toplumca aşağı yukarı bilinmektedir.

Takı ise düğünde kız veya erkeğe takılan, düğün için yapılan masrafları kısmen hafifletmek ve yeni evli çifte düğün sonrası destek olması için çiftin yakınları ve sevenleri tarafından hediye edilen maddi kıymeti olan madenler veya para şeklindedir.

Tabi Mehriban Sultan Hindistan Şahı'nın öz gızıdı. Ama Esmer Sultan Fes Padşah'nın bacısıdı. Esmer Sultan gerif olduğu için, bir katif çağırtdı, Esmer Sultan'ı da çağırtdı dedi ki: 'Gızım mennen çeyiz isde ne isdiyirsen isde, sana çeyiz yazdırajam.'

Bunun üzerine bahah Esmer Sultan Hindistan Padşahı'nnan nasıl çeyiz isdeyejeh:

Sahavet kânisan Şah'im,
Menim Mehri'me her iş yaz.
Enam gıl hezneyi emlak,
Men beş desem, sen on beş yaz.

İnci, mercan, çim, lalizar,
Yagut, zümrüt, her neki var.
Yeddi hazne lâli gevhar,
Ona emsal elmas daş yaz.

Seksen kehlen, geleme al,
Seksen ner deve, dört yüz mal.
Seksen topta, kişmiri şal,
An annına, yüz altmış yaz.

Çinmaçin payıtahtı hem,
Belh-i Buhara mevcut cem,
Seksen dört şehir gıl enam,
Ne dohsan bir, ne yetmiş yaz.

Al bafda yaldız hel bütün,
Hatayı, sırması altun,
Diba, zerbab, gülebatın,
Nahşı elvan has gümüş yaz.

Herbir ölkenin hasını,
Gürcistan halgı nasını,
Bütün İran ölkesini,
Ver beratıyle bahşış yaz.

Esmer der; eladen ela,
Vasfi heş gelmesin dile,

On iki gul, ondört köle,
Gırh beş carye garabaş yaz. (Aslan, 2007: 299, 300)

“Gahraman Padişah Gavhar Hanım’a dedi ki, ‘Sen de benim bir gızımsan çeyiz olarak ne isdiyirsen isde dilin dolansın. Senin bütün düyün mesrefin mana ayıtdı.” (Aslan, 2007: 404)

2.2.3.5. Düğün

“Dünyanın her yerinde her aşaması, bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uydurularak gerçekleştirilen evlenme olayı, özellikle tören, töre, âdet, gelenek ve görenek bakımından zengin bir tablo çizmektedir.” (Örnek, 2000: 185)

Düğün, geçmişten günümüze farklı şekillerde icra edilerek süregelen, çiftlerin evliliklerinin çevrelerine ilan edildiği bir gelenektir. Bu gelenek kişinin maddi durumuna göre farklı şekillerde yapılmaktadır. Kimi çevrelerde mevlitler okutularak yapılırken çoğunlukla çalgılı, eğlenceli, oyunlu şekillerde yapılmaktadır. Âşık Şenlik’in hikâyelerinde de bu geleneği daha çok hükümdar çocuklarının evlenmesinde görmekteyiz. Hükümdar çocuğu oldukları için bunun bir gösterişe döndüğü görülmektedir. Çünkü düğünün büyük ve masraflı olması düğün sahibinin bir güç göstergesidir. Bunun en belirgin örneği de düğünlerin kırk gün kırk gece sürmesi ve düğünde açların doyurulması, ziyafetlerin verilmesi şeklinde görmekteyiz.

“Efendim, köhne zamannarda han oğullarının, padişah oğullarının düğünü, öğrendiğimize göre gırh gün gırh gece çekermiş.” (Aslan, 2007: 281)

“Gülenaz Sultan’ı Tahran Şah’ına verdiler. Böyün tam üç aydı düyün edif götürdüler.” (Aslan, 2007: 354)

“Alhan vezir tezedden oğluna ele bir toy gayırdı ki, misli görülmemiş. Tam gırh gün gırh gece toy çalındı, yeyildi, içildi ajlar doyuruldu, çılpahlar geyindirildi. Nihayet gırh gün tamam olanda iki sevgiliyi gerdeğe verdiler...” (Aslan, 2007: 424)

2.2.4. Ölüm/ Ağıt

“Ölüm olayının duyurulmasının en doğal biçimi ölenin yakınlarının ağlamasıyla olur. Olayı duyan komşular ölü evine toplanarak, ölünün yakınlarının acılarına ortak olurlar. Bu arada ölü sahipleri ya da komşular gerekli yerlere olayı haber verirler.” (Örnek 1971: 41)

Ağıtlar, başta ölüm olmak üzere, yaşanan acı olaylar (hastalık, hasretlik, esaret, deprem, sel, yangın vb. felaketler) sonrasındaki duygu ve düşüncelerin dile getirildiği insanların bir arada yaşamaya başladığı ilk dönemlerden itibaren var olan sözlü ürünlerdir. Ağıtlar halk şiirinin bir türü olarak düzenli ve düzensiz söz ve ezgilerle ifade edilir.” (Özcan 2008: 593)

Ölüm insan için dünya hayatının sonudur. İnsanoğlu hem dünyadan vazgeçmek istememesinden hem de kendini öteki dünyaya hazır hissetmediğinden olsa gerek ölümden korkmuştur. Bu yüzden ölüm; istenmeyen, iç karartan, korkulan bir olay olarak görülmüştür. Ölümün, ölen kişi dışında, dünyada kalan yakınları ve sevenleri için hayatlarının geri kalan kısmında sürekli yaşayacakları büyük bir üzüntüye yol açması, onlarda bir yıkıma sebep olması da ölümün korkulan bir olay olması için bir sebeptir. Çünkü ölen kişileri dünya gözüyle bir daha göremeyeceklerdir. Bu üzüntülerini de çeşitli şekillerde sergilemişlerdir. Ölen kişilerin ardından eski Türk toplumlarında “yuğ” denilen yas törenleri düzenlenir, “sagu” adı verilen ağıtlar söylenirdi. Bu ağıtlarda kişinin yaşadığı üzüntünün şiddetinden, hissettiklerinden, ölen kişinin kahramanlıklarından ve iyi yönlerinden bahsedilirdi. Ama bu durum bazı insanlar için de Allah’a kavuşma olarak bir mutluluk sebebi olarak görülmüştür. Özellikle cennetin en yüksek mertebesi verileceği inanişından dolayı şehitlik çok kutsal kabul edilmiştir.

Âşık Şenlik’in hikâyelerinde de ölüm, kimi zaman Allah’a kavuşmak ve şehitlik şeklinde kimi zamanda üzüntü veren bir olay şeklinde işlenmiştir.

Saman Bey Gavhar Hanımın cenazesi gahanda gerif guş kimi feryad elliyirdi. Geden sevgilisinin tabudunun arhasıcah göreh Salman Bey ne deyir:

Nevcivan yarımı aldın elimnen,
Sıtkile hatrıma deydin ey feleh,

Bar-butah açarken, dal gametimi,
Hicran tafdağınan döydün ey feleh,

Sevdasına tüştüm, oduna yandım,
Yüz min möhnetinen gülşene gondum,
Ne o, mennen, ne men onnan usandım,
Niye gasdeyledin, gıydın ey feleh.

Salman'am artırdın intizarımı,
Yıktın, yeksan etdin tarumarımı,
Muradı gözümde civan yârımı,
Hesret intizarlı göydü ey feleh.

Gebrisdanîhda Gavhar'ın tabudunu mezere endirende, Salman Bey ordakilere ircaeledi ki, bir müsede edin sevdiğimin letif cismini gara torpağa emenet edim. Mezerin başında diz çöküf bir ah çehdihden sonra mezere şöyle seslendi:

Ey kabrisatan sennen şikayetim var,
Kesdin umdumu, möhnet yolumu.
Allah emaneti vererem sana,
Yaralı gönlümün gonca gülünü.

Seni tafşıraram Hak'ka min sefer,
Teselli cevafdan mana ver haber,
Anber muylarına deymesin gubar,
Haka belend etme siyah telini.

İrcam budu sana beyan be beyan,
Goyma tohunmasın akrebi çıyan,
O letif cismine vermeynen ziyan,
Bozuf berbad etme haddi halını.

Nübüvet meylini sen dönder hoşa,
Makamı layıhdı bağ-ı bihişte,
Yarı menzil yolu yetmedi başa,
Feleh gara getdi nahş yığvalını.

Beynava Salamn'ın gam gün sonası,
Solmuyuf elinin elvan gınası,
Âlemde galmadı bir nişanesi,
Dünyadan bey mırız çehdi elini.

Deyif kesdihden sonra mezerin üsdünü gapatdılar, herkeş öz işinin başına getdi, payitaht şehrinde yas ilan edildi halh garaları geyindi... Gedif bahdı ki, çadırı yerri yerinceh duror sevgilisinin ganlı yatağı gözüne ilişdi, her teref viran göründü Salman Bey'in gözüne, bahalım burada sevgilisiyinen gezif tozduğu, gülüf eğlendiği yerrere, otağına neler söyleyeceh:

Tevdıl gördüm yarın veren yurdunu,
Ah-u nalam arşa çihif ağlaram.
Hesret intizarı, melül gözümnen,
Yaş yerine gannar ahıf ağlaram.

Hanı cilve satıf nezaket gılan,
Yüz min işve naznan hetrimi alan,
Üğ be üğ cismime salıfdı talan,
Fırağı cismimi yahıf ağlaram.

Salman der, sevdiğim namurad oluf.
Hayali gamgünnü perişan galıf,
Gönlümün müştığı gözden yad oluf,
Yâr gezen yerlere bahıf ağlaram. (Aslan, 2007: 410, 411)

AĞLASIN

Haber aldım Banu balam ölüptür
Eşidende dağlar daşlar ağlasın
Canlı cinli cemi cümle mahukat
Suda balık göyde kuşlar ağlasın

Yas tutsun ulusar âlemler eller
Açmasın nergizler süsen sünbüller
Erenler ermişler hep ehl-i diller
Töksün gözlerinden yaşlar ağlasın

Fakir Şenlik yanar üretken söyler
Yığılsın toplansın kazalar köyler
Vezirler paşalar ağalar beyler
Selam dursun ulubaşlar ağlasın (Alptekin- Coşkun, 2006: 173)

ÇARE Mİ VAR?

Mağrurlanma insanoğlu
Ölmemeye çaren mi var?
Gazel dökmüş bir bağ gibi
Solmamaya çaren mi var?

Heç düşünmezsın ölmeyi
Terk eylemesen gülmeyi
Yahası yoh ağ gömleyi
Geymemeye çaren mi var?

Doğru yürü Hak izinde
Hakg'ı söyle her sözünde
Dört kişinin umuzunda
Getmemeye çaren mi var?

Kalkacahdır gözden perde
Diyecehsin evim nerede

Ev gazmışlar gara yerde
Girmemeye aren mi var?

Munkir Nekir gelecehdir
Rabbin kimdir soracahdır
Şenlik cavap verecehdir
Vermemeye aren mi var? (Alptekin- Coşkun, 2006: 73)

2.3. GELENEK– GÖRENEKLER

Gelenek ve görenekler bir kùltürün en belirgin özelliklerini taşıdığı yazılı kural niteliğinde olmayan inanç, düşünce ve uygulamalardır. Bu uygulamalar çok çeşitli olabilir. Ancak bu başlık altında Âşık Şenlik eserlerinde karşılaşılan halkın eskiden beri süregelen gelenek ve görenekleri başlıklar halinde sınıflandırılıp açıklamaları yapıldıktan sonra örnekler verilmiştir.

2.3.1. Saygı

Diğer bütün toplumlarda olduğu gibi Türk toplumlarında saygı oldukça önemsenen bir kavramdır. Ancak Türk toplumlarında buna daha çok önem verilmiştir. Bunu göstermenin çok çeşitli Şekilleri vardır. El öpmek, büyüklere karşı saygılı olmak, dini mekânlara ve din büyüklerine saygı göstermek, Kur'an-ı Kerim'i öpüp başa koymak vb. sıralanabilir. Hatta bununla ilgili "Söz büyüğün, sus küçüğün" örneğinde olduğu gibi çok çeşitli atasözlerinin olması, Türklerin saygı konusunda ne kadar hassas olduklarının göstergesidir. Bu başlıkta da Âşık Şenlik'in Şiir ve hikâyelerinde saygı kavramını örnekleyen durumlara yer verilmiştir.

"Letif Şah bahdı ki Goca Lele geler, haman yerinnen galhdı, Lele'nin gavağına geldi, eğildi elinnen öfdü Lele'yi getdi öz çadırına otdular efendim başdadılar sohbeta..." (Aslan, 2007: 259)

"Söz tamamına yerışdi, atasının elini öfdü, elveda elediler ver elini bize Şehri Hindistan deyif getmede olsunnar..." (Aslan, 2007: 267)

Goca Lele doğru şehere getdi. Hindistan hükümdarının sarayının önüne geldi, müsaade aldı, eşih ağası müsaade verdi, hükümdarın huzuruna girdi. Amma Lele gıyafetinde döyül, bezirgan gıyafetindeydi. İçeri girer girmez o zamanın düsduruna göre, yeddi yerde gıyam, sekgizinde toprağa tüşdü, dokguzuncusunda galhdı, el peyvanda durdu. Hindistan Şah'ı bahdı, özözüne dedi, 'Ede hele bir bezirganın talim terbiyesine bah. (Aslan, 2007: 268)

“...Vezir, ‘Oğlum Sevdekâr hardasın burya gel’ deyende, Sevdakâr geldi padişah’a temenna yafdıhdan sonra, ‘Emredin Padişahım’ dedi.” (Aslan, 2007: 346)

temenna etmek: “Öne doğru eğildikten sonra doğrulurken eli başa götürerek verilen selam.” (GTS, 2005: 1948)

2.3.2. Misafirlik ve İkrâm

Misafirlik, Türk toplumlarında çok önemsenen konulardan biridir. Özellikle Türklerin yabancılar tarafından bile misafirperverlikleriyle tanınması bunun en belirgin göstergesidir. Öyle ki Türk kültüründe; tanıdık olsun olmasın, saat fark etmeksizin kapısına gelen ve yardım dileyen kişiler sorgusuz sualsiz evlere misafir edilir, yedirilip içirilirdi. Değişen toplum yapısıyla bu erdem kaybolmaya yüz tutmuş olsa da Âşık Şenlik’in eserlerinde anlattığı dönem ve toplumda hala çok önemsenen bir uygulamadır. Bununla ilgili atasözlerinin yanı sıra din büyüklerinin de sözlerinin bulunmasından dolayı Müslüman olan Türk toplumları bu kavrama önem vermiştir. Bu sözlerden bazıları şunlardır:

- ... Ancak şerli, kötü kimseler, misafir kabul etmez. [Beyheki]
- Misafir rızkı ile gelir, ev halkının günahlarının affına sebep olur. [İ.Sünni]
- Misafir, bin bereket ve bin rahmetle gelir. [Nisâb-ül ahbâr]
- Allah’a ve kıyamete inanan, misafirine ikram eylesin! [Buhari]
- Allahü teâlâ hayır murat ettiğine hediye olarak misafir gönderir. [E. Nuaym]
- Misafir istemeyende hayır yoktur. (İ.Ahmed)
- Misafir girmeyen eve, melekler de girmez. [Şir’a]...

(<https://www.mumsema.org/hadisler-bolumu/51099-misafir-ile-ilgili-hadisler.html>, 20 Aralık 2018)

Bu sözlerden misafirliğin Müslüman Türk topluluklarındaki önemi anlaşılmaktadır. Bu konu ile ilgili Âşık Şenlik'in eserlerinde geçen örnekler ise şöyledir:

“Ahşamda ta şüphe gadar misafire hörmeti var” (Alptekin- Coşkun, 2006: 285)

“Sevdakâr'ın gafilesi günün birinde babasının şeheri olan İsfahan'a dahil oldu. Şah'ın huzuruna çıhif, Kandahar Padişahı'nın hediyelerini verdihden sonra özlerini tanıtmadan yiyif içif Şah Abbas'ın misefiri olarak galmahda olsunnar.” (Aslan, 2007: 350)

Salman Bey yaralı bir bülbül kimi çırpınıf durordu. Ne yapacağını bilmerdi. En sonunda Gavhar Hanım'ın peşiceh getmeğe gerer verdi.

Bir gece garanlıh çöhdühden sonra şehere vardı. Doğruca Bağman Auzer'in evine getdi. Salatın bunu görende haman içeri aldı izzet ihrameledihden sonra, çoh yorulufsun deyif bir yatah serdi Salman Bey'i içerisine yatırdı... (Aslan, 2007: 396)

2.3.3. Selamlaşma

Selamlaşma, insanlar arasındaki samimiyeti güçlendiren, dostluğu pekiştiren saygı ve sevginin göstergesi olan bir iletişim yöntemidir. Selamlaşmanın çeşitli şekilleri vardır. Kimi zaman tokalaşarak kimi zaman uzaktan el kaldırarak kimi zaman da yaşça büyüklere veya devlet büyüklerine saygı göstermek amacıyla eğilerek veya baş eğerek selam verilir. Selamlaşmanın tarihçesi hakkında farklı görüşler ileri sürülmekle beraber en yaygın olanı, eski dönemlerde kişilerin ellerinde silah olmadığı için, tamamen barışçıl amaçla yaklaşıldığının düşünülmesidir. Daha sonraları özellikle hadislerle dini bir niteliğe bürünen bu davranış dostane yaklaşımın yanı sıra Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla da yapılmaya başlanmıştır.

“Ne gel otur ne merhaba diyerler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 189)

“Bunnar bir gaş gün yol getmişdiler ki, bahdılar garşidan bir karvan geler, yannarina yahlaşanda: ‘Selam aleyküm ay kervancıbaşı. Vay aleyküm selam gardaş.’” (Aslan, 2007: 356)

2.3.4. Hediyeleşme

Selamlaşma gibi insanların birbirine olan sevgi ve saygılarını, dostluklarını göstermek için uyguladıkları başka bir davranış şekli de hediyeleşmedir. Hediyeleşme dostluk göstergesinin yanında bir itibar ve cömertlik göstergesi olarak da görülmüştür. Özellikle hükümdarlıklarda ve varlıklı ailelerde hediye ne kadar değerli olursa o ailenin ne kadar zengin olduğunu gösterirdi. Bu şekliyle Âşık Şenlik hikâyelerinde hediyeleşmeye sıkça rastlanmaktadır.

“Padişah Sevdekâr’ın hazırriğini gördü Şah Abbas’a bir sürü giymetdi hediyeler goyuf, yanına da bir alay esger gatarah, İsfahan’a doğru çıhartdı.” (Aslan, 2007: 349)

Padişah, başa bir ülkenin hükümdarı olan Sevdekâr’ın babası Şah Abbas’a hediyeler göndermesi aralarındaki muhabbetin ve dostluğun işareti olarak görülür.

“Sevdakâr’ın gafilesi günün birinde babsının şeheri olan İsfahan’a dahil oldu. Şah’ın huzuruna çıhıf, Kandahar Padişahı’nın hediyelerini verdihden sonra özlerini tanıtmadan yiyif içif Şah Abbas’ın misefiri olarak galmahda olsunnar.” (Aslan, 2007: 350)

2.3.5. Yemin, Antlaşma

Yeminler, söylenilen sözleri daha inandırıcı kılmak, karşısındakinde tesir gücü oluşturmak maksadıyla söylenilen, günlük hayatta sıkça kullandığımız sözlerdir. İnsanlar bazen inandırmak için, bazen merak edilen bir şeyin öğrenilmesi için, bazen başkalarına sırların söylenmemesi gibi değişik sebeplerden ötürü yemin sözcüklerini kullanırlar. Doğan Kaya, Allah adına yapılan yeminlere ‘kasem’ denildiğini belirtir. (Kaya, 2007)

Yemin, kişiler arasında yapılan, kişilerin söylediği sözden vazgeçmeyeceğine, inancını şahit göstererek yaptıkları bir anlaşma şeklindedir. Özellikle kişiler arasında yapılır. Çünkü devletlerin işi resmidir ve her iş yazı üzerinde yapılır. Buna da antlaşma denir. Ancak Prof. Dr. Ensar ASLAN'ın “Çıldırılı Âşık Şenlik Hayatı-Şiirleri- Karşılaşmaları- Hikâyeleri” ve A.Berat Alptekin- Nizameddin Coşkun ortak çalışması “Çıldırılı Âşık Şenlik Divanı” adlı kaynaklarda karşılaşılan örneklerden yola çıkılarak; eski zamanlarda devlet adamları sadece başka devletlere söz verirken değil, halkından kişilere de söz verirken unutulmaması ya da sözden dönülmemesi için verdikleri sözleri kâğıda yazıp imza attıkları görülmektedir.

Padışah dedi: ‘Oğlum sana deyirem mennen bişey isde’ O sıra Sevdekâr dedi ki, ‘Padışahım sennen, bu Bağman Vezir’inin heş bişeyi olmadığına ait bir ferman isdiyirem.’ Deyende, Padışah Vezir’in üzüne bahdı, Veir üzüne bahdı, ‘Vezir bu ne işdi bele bu senin evladın deyilmi? Padışahım sağolsun zaman evladı ne deyim, mademki isdiyir sizde verin.’ Padışah haman orda bir ferman yazdı, imza etdiki, ‘Sevdekâr, Bağman Vezir’in sülalesinden deyildir.’ Sevdekâr kağızı gıtdadı çivine goydu. (Aslan, 2007: 346)

“Ehdi Peyman edeh, ilgar imana.” (Aslan, 2007: 389)

peyman: “Yemin, ant.” (<http://www.sozce.com/nedir/257994-peyman>, 18 Temmuz 2019)

ilgar: “Verilen söz.” (<http://www.sozce.com/nedir/160034-ilgar>, 18 Temmuz 2019)

“Men şindi Salman Bey’i sana teslim ellersem mana ne verersen? Celal Vezir dedi ki, ‘Bu zindandaki sülalenizin erkeklerinin hamısının suçunu effeyler bağışdaram.’ Salatın, Celal Vezir’den bir senet alıf, cebine goyduhdan sonra, yanına on beş dene pehlivan alıf evine geldi.” (Aslan, 2007: 396)

2.3.6. Çok Eşlilik

Çok eşlilik eski zamanlarda uygulanan, günümüzde çok nadir olan, erkeğe dinen caiz kılındığına inanılan bir uygulamadır. İslam dini, peygamberinin her yaptığı davranışı sünnet, sünneti icra etmeyi de sevap kabul etmiştir. İslam peygamberi de çok eşliliği uyguladığı için bunu sünnet olarak görüp devam ettirenler olmuştur. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta ayetlerle de izin verilen bu uygulamanın

yapılmasındaki amaçtır. İslam dini öncelikle tek eşliliği tavsiye etmiş ancak zorda kalan kadınları koruma amacıyla birden fazla evliliğe izin vermiştir. Bu durum suistimale her zaman açık olmuştur. Dolayısıyla zamanla bu amaçtan saparak çok eşliliği sünneti bahane ederek farklı amaçlar için yapanlar olmuştur. Ancak dinen caiz kılınmasının da farklı amaçları vardır. İslam dininin bunu uygun görmesinin nedeni kadınları aşağılamak, değersiz kılmak değildir. Zaten kadının söz hakkı vardır. Kadın istemediği takdirde ikinci eş yasaklanmıştır. Âşık Şenlik'in hikâyelerinde zorlama olmaksızın kadınların razı olmasıyla çok eşlilik örnekleri görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerim'in, birden fazla kadınla evlenmenin meşrûiyetine, doğrudan buna yönelik bir ifade ile değil, bir başka münasebetle (yetimlerin hakını korumaktan söz ederken) temas etmiş olması düşündürücüdür. Şöyle buyuruluyor: "Yetimlere mallarını verin, temizi pis olanla değişmeyin, onların mallarını kendi mallarınıza katarak yemeyin; çünkü bu büyük bir günahdır. Yetimlerin hakkına riâyet edememekten korkarsanız (bunların yakasını bırakın da) beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın; haksızlık etmekten korkarsanız bir tane kadın veya mülkiyetinizde bulunan câriye (ile yetinin); bu, adâletten ayrılmamanız için en uygun olanıdır (Nisâ: 4/2-3). (<http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0103.html>, 31 Aralık 2018)

"Bu şekilde bunnar burada tanışıp annaşdılar ikisi de Sevdekâr Şahın garısı olmayı kabul etdiler." (Aslan, 2007: 369)

"Sevdekâr Şah Zöhre Sultan'ı da öziine avrat gabıl elledi, Gülenaz Sultan da bu işe razı oluf, Zöhre Sultan'nan baravar Sevdekâr'ın sevgisini paylaşmaya razı oldular." (Aslan, 2007: 375)

2.3.7. Soyun Devamı ve Cinsellik

İnsanlığın var oluşundan bu zamana cinsellik hem aşk hem de soyun devamı için gerekli görülmüş duygusal ve fizyolojik bir olaydır. Özellikle soyun devamını hazırladığından dolayı bunun için bazı adetler türetilmiştir. Düğün gecesi gerdek odasının özenle süslenip hazırlanması, damadın gerdeğe çeşitli eğlencelerle sokulması

gibi adetler, gerdeğin zevk dışında, soyun devamını sağlayacağı için kutsal kabul edilmesinden dolayıdır.

Eski dönemlerde soyun devamı için erkek çocuk sahibi olmak çok önemli görülmüştür. Çünkü kabul edilen inanışa göre ailenin soyadını devam ettirecek olan kişi erkekti. O erkek evlenip kendinden olacak erkek çocuklarla kendi soyunu devam ettirecekti. Özellikle hükümdarlıklarda erkek evlat sahibi olmak bir zorunluluk olarak görülmekteydi. Erkek çocuğu olmayanın hükümdarlıklarının devam edemeyeceği inanışı mevcuttu. Âşık Şenlik'in hikayelerinde de daha çok hükümdarlıkla yönetilen toplumlar anlatıldığından bu hikayelerde cinsellik daha çok soyun devamı olarak işlenmiştir. Bazı kısımlarda da ise iki aşğın birbirine olan tutkusunu göstermesi amacıyla anlatılmıştır.

“Şahoğlu Şah Abbas'ın yarı çağı geçdiği halde bir zürriyeti, padşahlığı davam etdireceh bir evladı yohiydi. Bunnan ötürü çoh afkârranerdı.” (Aslan, 2007: 333)

Sonra Sevdekâr Şahoğlu Şah Abbas'ın hatemini çıkarıp özüne verende, Şah barmağını tişdedi, on yeddi sene evvel Gülşah cariyeye verdiği hatem yüzüğü hatırreyyif galhdı Sevdekâr'ın boynuna sarıldı, bağına basdı. Şah Abbas çoh sevinmişdi çünkü bir tek oğlu bile yohdu dünya üzünde. Şimdi bir oğlu varıdı ona bütün varını, devletini, ölkesini, Şahlığını birahacahdı. (Aslan, 2007: 352)

*“Sevdekâr lebinnen emdi bal kimi,
Nem verif, çiğlenif gızıl kül kimi,
Tomurcuğ düzülüf, gülub sel kimi,
Tezelenif ağ sinenin teri gız.”* (Aslan, 2007: 345)

2.3.8. Giyim

Geleneksel öğeler içeren bir giyim-kuşam örneği bize, ait olduğu toplulukla ilgili pek çok bilgi sunabilir. Toplumların yerleşik ya da konar-göçer olup olmadıkları, hangi tarihi olayları yaşadıkları ve etnolojik kökenleri konusunda bilgi verirler. Örneğin bir Türkmen ya da Yörük köyüne gidildiğinde kimin sözlü, kimin nişanlı, kimin dul olduğu başlığınan, giydiği renklerden anlaşılır. (<http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0103.html>)

Giyim şekli bir gelenektir ve her yörenin kendine özgü giyim şekli olabilir. Halkın giyim kuşamı, diğer folklor unsurlarında olduğu gibi onların yaşam tarzlarını ve dünya görüşlerini bildirmesi açısından önemlidir. Çünkü bir toplumun görüşü, yaşam şekilleri hayatının diğer yönlerine olduğu gibi giyimlerine de yansır. Örneğin Arabistan, Hindistan gibi yerlerde uzun elbise giymek onların bir kültürüdür ve kendileriyle özdeşleşmiştir. Buna bakarak onların sosyal yaşantısı hakkında bilgi edinmek mümkündür. Yine büyük çerçeveden bakıldığında bir yöredeki tüm kadınların çarşaf giymesinden, o coğrafyada dini hükümlerin ağır bastığı çıkarılabilir. Bunun gibi daha küçük pencereden de örnek verecek olursak Anadolu içerisinde bazı yöredeki erkeklerin başlarına kasket, bazılarının puşi, bazılarınınnsa kaftan takmasına bakarak o yörenin görüşünün yanında, hava şartları hakkında dahi bilgi sahibi olunulabilir. Yine kişilerin giyimlerinde kullanılan malzemeler de o toplumun el becerisi veya teknolojisi hakkında da ipuçları verebilir:

Ayrıca her ülkede insanlar özel günlerde giyimlerine daha özen gösterir. Neşeli günlerinde daha canlı kıyafetler tercih ettikleri gibi kötü günlerinde de bu durumlarına uygun kıyafetler tercih ederler. Günümüzde bile cenaze törenlerine genellikle siyah elbiseler giyilerek gidilmesi buna örnek verilebilir. Çünkü giyim, çoğu zaman insanın ve toplumun ruh halini yansıttığı gibi onların işini, görüşlerini de yansıtabilmektedir. Örneğin polis ve askerlerin üniforma, din adamlarının uzun elbise ve cübbe giymeleri onların işi ve o yöredeki meslekler hakkında bilgi verdiği gibi o toplumdaki kadın ve erkek giyimleri de kendilerinin olduğu gibi toplumun da dini görüşlerini yansıtabilir.

Âşık Şenlik şiir ve hikâyelerinde de yas günlerinde karalar giyilmesi de bir gelenektir. Ayrıca bu hikayelerde kadınların kapalı olduğu, yüzlerini peçe ile kapadığı, din adamlarının giyimlerinin farklı olduğu aşağıdaki örneklerden anlaşılmaktadır

“Üzünde likabı bir Arap geldi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 217)

likab(ligab): “Örtü, peçe.” (<http://www.sozce.com/nedir/216849-ligab>, 18 Temmuz 2019)

“Yahası yoğ ağ gömleyi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 273)

gömlek: Düğmeli, üst giyim elbisesi.

“...Amma ne gezer, Letif Şah’ın bir izine bele raslıyamadılar. Hindistan Padişah’ı emir verdi bütün ölke yasa gema boğuldu, herkes başdan ayağa gara geyindi.” (Aslan, 2007: 284)

Yas günlerinde siyah giyinme anlayışı o dönemde de bulunmaktaydı.

“Çiyinde hırkası ne ireng idi?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 306)

hırka: Kumaş veya yün iplikten yapılmış önü açık ceket biçiminde giysi.

“...
Çamdıra’lı her ev bir helet verdi
Yapıncısı Gül Ehmet’in çuludu” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

helet: “Süslü elbise, hilat.” (<http://www.sozce.com/nedir/152381-helet>, 18 Temmuz 2019)

çul: Giysi.

“Keçesi de Arekel’in cilidi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

keçe: “1. Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş. 2. Bu kumaştan yapılan.” (GTS, 2005: 1125)

“Açma nikap perdesini nikap altta saklı yüzü” (Aslan, 2007: 88)

nikap: “Yüz örtüsü, peçe.” (GTS, 2005: 1474)

“Gülenaz her şeyi gözüne alıf eyce yahlaşdı, üzünnen peçeyi geri atıf, küreh elinde onu seyreden Sevdekâr’a sesdendi.” (Aslan, 2007: 340)

peçe: “...Kadınların sokakta yüzlerine örttükleri ince siyah örtü, nikap.” (GTS, 2005: 1589)

“Gülenaz muhabbetinde,
Zevk ile saltanatında.
Bir ince köynek gatına,
Soyunah gireh yatağa.” (Aslan, 2007: 344)

köynek: “Gömlek, iç gömleği.” (<http://www.sozce.com/nedir/207307-koynek>, 18 Temmuz 2019)

“Allahverdi Vezir gedif çarşıdan bir gat derviş libası aldı.” (Aslan, 2007: 358)

liba: “Pamuklu, genişkollu kadın ceket, hırka.” (<http://www.sozce.com/nedir/216753-liba>, 18 Temmuz 2019)

2.4. OYUNLAR– EĞLENCELER

Kültürel açıdan oyun “İnsanda insiyaki (içgüdüselbiyolojik) olarak mevcut olan, temeli din ve büyü ile ilgili bazı töre ve törenlere dayanan; toplumların kültür yapısına göre şekillenen ve toplumdan topluma farklılıklar gösteren; yer ve zaman bakımından günlük hayattan farklı, isteğe bağlı gönüllü, hür hareketlerdir.” şeklinde tanımlanmıştır. (Özdemir 2006: 31)

Oyunlar, eğlenceler bir milleti birbirine bağlayan, birlik ve beraberliği, insanlar arasında hoşgörü ve güler yüzü sağlayan ortak kültür ürünleridir. Her milletin kendi kültürüne has eğlence tarzları vardır. Bu, o yörenin folklor unsurlarından biridir. Yani milletlerin oyun ve eğlence şekillerine bakarak da o milletin yaşam tarzı, ekonomisi vb. hakkında ipuçları elde etmek mümkündür. Nasıl ki ilk tiyatrolarımızdan karagöz, meddah vb. oyunları inceleyerek o dönemde teknolojinin henüz gelişmediği gibi bilgileri anlayabiliyorsak farklı kültürlerin oyunları da bize buna benzer bilgiler sunmaktadır. Oyuna, Âşık Şenlik’in “Latif Şah Hikâyesi”nde, şu an özellikle Erzurum yöresinde de kısmen devam ettirilen cirit oyunundan bahsedilen örnekte rastlanmaktadır. Bu oyun hikâyede, eğlence amaçlı değil bir iddialaşma sonucu kazananı belirlemek için oynandığı görülmektedir. Bir diğer oyunun varlığı da “pehlivan” isminin geçmesinden anlaşılmaktadır. Eğlenceler ise genellikle düğünlerde düzenlenen ve kırk gün kırk gece süren, açların doyurulduğu, giydirildiği eğlenceler şeklinde görülmektedir:

İsferdiyar bahdı ki, yoh bunun mennen el çekeceği yohdu, dedi ki ; ‘Oğul gel sennen bir cirit oynuyah. Letif Şah ‘Peki’ dedi. Bunnar başdadılar cirit oynamağa, İsfendiyar siftah beş altı tene cirit atdıysada vuramadı. Sire geldi Letif Şaha, Letif Şah nasıl bir cirit atdıysa İsfendiyarın atının sargısına batdı. İsfendiyar bahdı ki ola.. men bunda alt oldum iş tamam. (Aslan, 2007: 278)

Söz tamamına yetiştı, Letif Şah paltarını geyindi galıhdı, o zaman Lele’de gurtarıp, çihıf getdi. Yemen Şah’ı emir verdi, dedi mapışhananın gapılarını açın, bütün mapışları bırahın, Gurbannar kesdirdi, ajlar doyruldu, çılpahlar geyindirildi, bir şaddıh, bir şaddıh ki olsada o geder. (Aslan, 2007: 264)

“Şah Abbas Sevdekâr’ı haman öz tahdına oturdıf, gendisi çekilif sarayında otdı, zevk sefasına bahdı. Sevdekâr’ın öz anası Gülşah’ı getirif özüne nikahladı, tezeden düğün yapıf, yeyif içif keflerine bahdılar.” (Aslan, 2007: 352)

“...Sevdekâr yanına babasının meşhur baş pehlivanı Deli Becan’ı alıf, iki arab atı hazırıratdı yola çıhdılar.” (Aslan, 2007: 352)

pehlivan: “Güreşçi.” (GTS, 2005: 1590)

“Alhan vezir tezeden oğluna ele bir toy gayırdı ki, misli görülmemiş. Tam gırh gün gırh gece toy çalındı, yeyildi, içildi ajlar doyruldu, çılpahlar geyindirildi. Nihayet gırh gün tamam olanda iki sevgiliyi gerdeğe verdiler...” (Aslan, 2007: 424)

2.5. HALK BİLGİSİ

Bu başlık altında Âşık Şenlik’in şiir ve hikâyelerinde bahsettiği dönem insanının gündelik yaşamda sergilediği her türlü davranış, uğraş, sosyal yaşamları, yeme-içme kültürleri, mimari yapısı, ticaret, kullandıkları alet, ölçü birimleri vb. bilgileri kapsayan örneklere yer verilmiştir. Bu bilgiler ışığında halkın kültürü hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür.

2.5.1. Ulaşım

Âşık Şenlik'in hikâyelerinden çıkardığımız kadarıyla o dönemde ulaşım aracı olarak daha çok atlar kullanılmaktadır. Bunun yanında tren, vapur, gemi gibi ulaşım araçlarının varlığından da bahsedilmiştir. Bu da bize teknolojinin gelişme aşamasında olduğu çıkarımını sunmaktadır.

“Kervanları bölük bölük çekilsin” (Alptekin- Coşkun, 2006: 245)

kervan: Uzak yerlere hayvanlara yükledikleri ticari eşyalarla birlikte yolcu taşıyan kabile.

“Letif Şah Hindistan Padişah'ın veziyeti annatdı oda gabıl etdi, yannarına bir alay esger gatıp, bunnarı kecevalara mindirdi. Bunlar yola revan oldular.” (Aslan, 2007: 301)

keceve: *“Çoğunlukla iki katıra yükletilip taşıtulan gezinti sedyesi, tahtirevan.”* (<http://www.sozce.com/nedir/189036-keceve>, 18 Temmuz 2019)

“Sevdekâr yanına babasının meşhur baş pehlivanı Deli Becan'ı alıf, iki arab atı hazırratdı yola çıhdılar. Atdarı sürdüiler düz Kandahar hüdüdüine getdiler.” (Aslan, 2007: 352)

“Nuh'un gemisine böhden edenner” (Alptekin- Coşkun, 2006: 196)

“Düvelllerden gemi işler sağı sol” (Aslan, 2007: 422)

“Maşın guruf, vapur, ataşlı gemi” (Aslan, 2007: 423)

2.5.2. Haberleşme

Hikâyelerde bahsedilen dönemlerde haberleşmenin mektuplarla ve aracılarla yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu araçlar müjdecî adı verilen kişiler ya da mektupları

götürüp getiren güvercinlerdir. Ayrıca halka duyuruları yapmakla görevli “tellal” adı verilen kişiler vardır.

“Her hükümdardan Yemen hükümdarları’na meytüfler gelirdi,...”(Aslan, 2007: 258)

“Letif Şah’ın bir guşu vardı, Fars ona murgu derdi. Bu guşda Letif Şah’ın yanındaydı. Bizim muhabere güvercinneri kimi, Letif Şah’nan Mehriban Sultan arasında aracılıh yaperdi. Mektuflarını götürür getirirdi.” (Aslan, 2007: 282)

mektup: “Bir şey haber vermek, sormak, istemek veya duyguları bildirmek için birine çoğunlukla posta yoluyla gönderilen, zarfa konulmuş yazılı kâğıt, name.” (GTS, 2005: 1364)

“Gızdar bu şuggayı, verin Lele’me” (Aslan, 2007: 283)

şugga(şukka): “Kısa mektup, betik, pusula (eski hükümdarların yazdığı).” (<http://www.sozce.com/nedir/297825-sukka>, 18 Temmuz 2019)

“Bunnar günnerin birinde Yemen şehrine dahil oldular . Gemsiz Şah’a muşduculuh yolladılar.” (Aslan, 2007: 301)

muştı: “Sevindiren haber, sava, müjde, erim (II), beşaret.” (GTS, 2005: 1423)

“Hefo’yunan metin telgraf etti” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

telgraf: “1. İki merkez arasında, kararlaştırılmış işaretlerin yardımıyla yazılı haberlerin veya belgelerin iletimini sağlayan bir telekomünikasyon düzeni.” (GTS, 2005: 1943)

“Allahverdi Vezir çıhdı bele çarşılarda gezerdi bahdı ki, tellal bağırer, ama eyce anniyabilmedi.” (Aslan, 2007: 358)

tellal: “1. Herhangi bir şeyi, olayı veya bir şeyin satılacağını halka duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağırarak kimse, çağırmaç.” (GTS, 2005: 1944)

2.5.3. Halk Takvimi

Halk takvimini herhangi bir yöre insanının temelde kültürel miras olarak edindiği doğal olgularla, toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı ilişkilerin kurulduğu dinsel, tarihsel, töresel, eğitsel, inançsal, hukuksal, tarımsal, siyasal, ekonomik bağın anımsama ve anımsatma görevini üstlenmiş olan zaman-hayat ikilisinin bir dizgesi olarak tanımlayabiliriz. Halk takvimi dediğimiz yerel takvim bilinen, yaygınlık kazanmış takvimlerden daha farklı olarak yılı bölümler; ayları ve günleri başka bir biçimde adlandırır. Kimi zaman birimlerine, kimi doğal olaylara iyi ya da kötü özellikler yükler. (http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-134573/halk-takvimi.html, 20 Aralık 2018)

Şiir ve hikâyelerde geçen kavramlara göre anlatılan dönemde zaman kavramı olarak yıl, ay, gün, saat, dakika ve mevsim gibi kavramlar kullanılmıştır. Mesafeler arası uzaklık kilometre vb. ölçü birimleriyle değil o mesafeleri kat etme zamanına göre belirlenmiştir.

“*Ahırın ölümdü ne hayaldasan?*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 170)

ahır(ahir): Son.

“*Bak Çıldır’ın gelif baharı yazı*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 176)

bahar: İlkbahar mevsimi.

yaz: Yaz mevsimi.

“ ...

Kimine yaz günü getirer gışı

Kiminin gışını nevbahar eyler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 190)

“*Nevbahar gonca bezasdan çim lalizâr kırmızı*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 282)

gış: Kış mevsimi.

nevbahar: İlk bahar mevsimi.

“*Bunnar bir günorta yol getmişdiler.*” (Aslan, 2007: 267)

Buradaki günorta tabiri, yarım güne denk gelen zaman kavramı olarak kullanılmıştır.

“Güne bir menzil, ver elini bize Yemen şehri deyif gelmede olsunnar.” (Aslan, 2007: 301)

menzil: “...Bir günlük yol....” (GTS, 2005: 1370)

“Bir dakga galmadı melaik geldi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 333)

dakga: Dakika.

“Dokguz ay, dokguz gün, dokguz dekge tamam oldu Gülşah’ın nur topu kimi bir oğlan uşağı oldu.” (Aslan, 2007: 334)

“Bu bada sen bildiğin badalardan deyil bu bada o badadı ki, yeddi gat göyün gubbesinnen erşi elanın penahınnan, üç min beş yüz senelih yoldan senin üçün bir töhveyi hedaya getimişem.” (Aslan, 2007: 376)

“Bilesen ki menziliniz iki sene, iki aylıh yoldu.” (Aslan, 2007: 278)

“... ”

Beş iklimnen kenar atıf yolumu,

Beleyimiş bu gederin gısmetin.” (Aslan, 2007: 381)

“İki saatdih bir yolumuz daha ver.” (Aslan, 2007: 413)

2.5.4. Halk Ölçüsü

“Halk matematiğinde esas, halkın elinde bulunan kap kacak türünden objeleri ölçü birimi olarak kullanmasıdır.” (Artun 2009: 221)

Bahsedilen dönemlerde ölçü için özellikle icat edilmiş herhangi bir alet ismine, Âşık Şenlik’in şiir ve hikâyelerinde rastlanmamıştır. Bu da halkın, özellikle ölçme işlemleri için herhangi bir alet kullanmadığını, ilkel yollar olan avuç, kulaç ya da ellerinde var olan eşyaları kullanarak ölçme işlemlerini yaptıkları anlaşılmaktadır.

“Mehriban Sultan gördü ki, eye bu vallaha hahlıdı çıhardı buna bir oyuç pul verdi.” (Aslan, 2007: 269)

oyuç: “Avuç.” (<http://www.sozce.com/nedir/245597-oyuc>, 18 Temmuz 2019)

“Nahışkar bezvant, gulaç gola.” (Aslan, 2007: 271)

kulaç: “Gerilerek açılmış iki kolun parmak uçları arasındaki uzaklık.” (GTS, 2005: 1248)

“Ağ gerdannan ahan gülav sel kimi,” (Aslan, 2007: 273)

gülav(gılav): “Bir şeyin en uygun derecesinde, kıvamında olması.” (<http://www.sozce.com/nedir/133906-gilav>, 18 Temmuz 2019)

“Gaç arşındı yerle göyün arası?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 306)

arşın: “1. 40 cm.lik uzunluk ölçüsü. 2. Açılmış iki kol arasındaki uzunluk. 3. 65 cm. lik uzunluk ölçüsü. 4. Büyük adım. 5. 12 karış. 6. 75 cm.lik uzunluk ölçüsü.” (<http://www.sozce.com/nedir/21107-arsin>, 18 Temmuz 2019)

“Deli Becan bir oturuşda bir danayı bir put eppehnen yeyer gahar deyerdi acımnan ölürem.” (Aslan, 2007: 333)

put: “Yaklaşık olarak 16 kg.lık tahıl ölçüsü.” (<http://www.sozce.com/nedir/263810-put>, 18 Temmuz 2019)

“Sıra Becan’a gelmişdi, Becan atını bir iki oyana buyana sürdühden sonra gelif Haramıbaşı’nın gafasına ele bir gılıç çaldı ki, Haramının başı elli gulaç oyana fırladı.” (Aslan, 2007: 357)

“Derviş dedi ki, : ‘Padişah men eğer garını eyelendiremezsem benim boynumu vurdurarsan, yoh eğer eyelendirdimse sennen bu külahım dolusu altın alaram.’” (Aslan, 2007: 358)

2.5.5. Değerli Madenler, Taşlar, Paralar

Bu başlıkta Âşık Şenlik hikâyelerinde anlatılan dönem anlayışına göre maddi değeri olan aynı zamanda süs için kullanılan değerli taşlar ve para birimlerine örnekler verilmiştir. Bu da bize dönem halkının ya da devletlerinin zenginliği ve güzellik anlayışı ile ilgili ipuçları vermektedir.

“Min tümenlik fiyatını endirir bir pul eylerem.” (Aslan, 2007: 87)

pul: *“Bir akçenin üçte biri.” (TS, 1996: 3201)*

“İnci, mercan, çim, lalizer,

Yagut, zümrüt, her neki var,

Yeddi hazne lali gevhar,

Ona emsal elmas daş yaz.” (Aslan, 2007: 404)

“Ferman ver yakuta, lala,

Horasan halısı bile,

Sikkeli altun on kile,

Bir milyon da has gümüş yaz.” (Aslan, 2007: 405)

“Arzedip durduh ruberi yol erkândan gonuşah

İnci mercan yakut zümrüt cevher lâleden gonuşah”

...” (Aslan, 2007: 89)

“İnci mercan yakut zümrüt lal-ı gevherim yeşil” (Alptekin- Coşkun, 2006: 283)

inci: *“İstiridyeye gibi bazı kavkılı deniz hayvanlarının içerisinde oluşan, değerli, küçük, sert, sedef renginde süs tanesi.” (GTS, 2005: 967)*

mercan: *“1. Tropik ve ılık denizlerde yaşayan, geniş resifler oluşturan, mercanlar sınıfının örneği olan, kırmızı kalker iskeletli hayvan, mercan balığı (Corallium rubrum). 2. Bu hayvanın iskeletinden elde edilen ve süs eşyaları yapımında kullanılan madde: 3. Bu maddeden yapılmış.” (GTS, 2005: 1371)*

yakut: *“Pembe veya erguvan tonları ile karışık koyu kırmızı renkte, saydam bir korindon türü olan değerli taş.” (GTS, 2005: 2114)*

zümrüt: *“Cam parlaklığında, yeşil renkte, saydam, değerli bir süs taşı.” (KAS, 2017)*

cevher: “Değerli süs taşı, mücevher.” (GTS, 2005: 363)

“Polattan şiş gördüm kemihden kebab” (Alptekin- Coşkun, 2006: 198)

polat: “Çelik.” (GTS, 2005: 1617)

“Cevahir hatem bilezik destinde şana bayaz” (Alptekin- Coşkun, 2006: 282)

cevahir: “Elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher.” (GTS, 2005: 362)

“Ziyinet için sim ü zeri yarattı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 336)

sim ü zer(simüzer): “Altın ve gümüş gibi parlak ve değerli olan.” (KAS, 2017)

“Saf sikke kesdirdi hazneler doldu” (Alptekin- Coşkun, 2006: 337)

sikke: Madeni para.

“Derviş dedi ki, : ‘Padişah men eğer garını eyelendiremezsem benim boynumu vurdurarsan, yoh eğer eyelendirdimse sennen bu külahım dolusu altın alaram.’” (Aslan, 2007: 358)

2.5.6. Toplumsal Statü

Günümüzde dahi yaygın olan toplumsal statü kavramı, yazılı olmayan bir anlayıştır. Kişinin o toplum içindeki değeri; maddi durumuna, cinsiyetine ve yaptığı işe göre belirlenmekte ve bunlara göre saygı görmektedir.

Dönemin anlayışında belirgin bir toplumsal statü ayrımı yapılmaktadır. Fakir kişilerin belirli bir mertebeye gelemeyeceği, zenginlerle fakirlerin evlenemeyeceği anlayışı, mekânlarda haremlik selamlık uygulaması, kölelik ve cariyelik kavramlarının var olduğu anlaşılmaktadır.

“Gızım sana ayıf döyülmü gosgoca bir padişah gızı olasanda bir bağmanın gedesine gönlünü gapdırsan sana da ayıfdı, babana da.” (Aslan, 2007: 336)

Nenen annadı ki, buda Gülenaz eşına yanmahdadı. Dedi ki, ‘Tüş önüme Gülenaz Sultan seni köşkünde behliyer.’ Sevdekâr haman Nene’inen baravar köşkün yolunu tutuf gelmehe olsun.

Gülenaz Sultan köşkün kafısına nöbetçi goymuştu, nöbetçi cariyeye uzahdan Nene’nin Sevdekâr’ı getirdiğini Gülenaz’a haber verdi. Gülenaz Sultan bir odiya çekildi özüne ele bir süs verdi ki görennen ahli şaşar. Yanındaki odayı da Sevdekâr için başdan aşşağı ey bir döşetdi. (Aslan, 2007: 343)

Yukarıdaki örnekten anlatılan dönemde kadın ve erkekler için ayrı saray veya köşkerin olduğu yani haremlik selamlık uygulamanın geçerli olduğu görülmektedir.

“Kandahar Padışah’ının o günnerde Vezir’i ölmüştü. Padşah çoh sevdiği, ahli başında Bağmanı özüne vezir yafdı. Bu iş padşahın adamlarinnan gözü vezirrihde olannara tohunmuşdu. Nasıl olada bir bağman gele bir padşaha vezir ola deye Bağman’ın guyusunu gazmıya başdadılar.” (Aslan, 2007: 345)

“...bunnar Padışah’ın hezinesinnen birgaş tene giymatdı daş oğurruyuf iki tene baldırı çıplağa verif çarşıda satdırdılar...” (Aslan, 2007: 346)

*“Gavhar der aladan ala,
Vasfi heş gelmesin dile,
On iki gul, on dört köle,
Gırh beş carye garabaş yaz.”* (Aslan, 2007: 405)

Bu dörtlükte kölelik ve cariyelik sisteminin o dönem için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

2.5.7. Halk Ekonomisi

“Tek başına gibi görünen halk ekonomisi halk mimarisinden, inançlara kadar tüm yaşamı etkisi altına alır, kültürel yapının doğrudan belirleyicisi olur. Çobanlık, arcılık, yaylacılık, gurbetçilik, avcılık, el sanatları ve zanaatları vb. hal ekonomisinin uzantısı olarak karşımıza çıkmaktadır.” (Artun 2009: 222)

Halk ekonomisi bir bölgede yaşayan insanların maddi kazançlarını ne şekillerde sağladığı, bunun için yapılan uğraşları içermektedir. Bu uğraşlar, tarım da zanaat da hizmet sektörü de olabilir. Buradaki amaç bu anlatılarda halkın kendilerine özgü, kendi kültürlerini yansıtan bir kazanç şekli olup olmadığının araştırılmasıdır.

Ancak incelenilen eserlerden elde edilen kısıtlı örneklere göre dönemin ticareti kervanlarla getirilen ürünlerin pazar yeri ve dükkânlarda satılması şeklindedir. Ayrıca o dönemde çöl veya dağda, yol kesen eşkiyaların varlığı ve bunların gelip geçenden haraç aldığı da anlaşılmaktadır.

“Kervanları bölük bölük çekilsin” (Alptekin- Coşkun, 2006: 245)

Buradan halk ekonomik faaliyetlerinden birisinin kervanlar olduğu anlaşılmaktadır. Halk bu kervanlarla hem ticaret mallarını bir yerden bir yere götürerek satmakta ve yolcu taşımacılığı olarak ulaşım yapmaktadır.

Hindistan Şah’ı Lele’ye buyur etdi, oturdu, hoş safadan sonra, ‘Sen kimsin neyin nesisen, haralısan, buralarda eyki gelifsen.’ Lele dedi ki ‘Men Yemenni’yem, çoh has Yemen gumaşdarım var onnarı burda satmağa getirmişem, tebi sizin müsaadeniz olursa.’ Hindistan Şah’ı baş vezirini çağırdı emir verdi. ‘Bu bezirganı yanına alasan, bu şeherin mağazalarını gezersen, hasını beğenerse, o mağazayı buna verersen.’ diye vezirine emir verdi. (Aslan, 2007: 269)

Bu örnekten de o dönemde şimdiki gibi dükkânların olduğu, ticaretin başka yerlerden buralara getirilen mallarla buralardan yapıldığı, bu dükkânların Şah’ın malı olduğu, bunları halka kullanması için verdiği anlaşılmaktadır.

“Haramı :

*Bilmersen edep erkânı,
Gel haddini tanı oğlan.
Gel ver bu yolun pacını,
Azad edem seni oğlan.”* (Aslan, 2007: 369)

pac: *“Haraç.”* (<http://www.sozce.com/nedir/252321-pac>, 18 Temmuz 2019).

Her ne kadar yasal olmasa da eşkiyaların yol kesip haraç alması da bir ekonomik faaliyet olarak görülebilir. Çünkü o dönemde bazı kişilerin bu işi meslek edinmiş oldukları anlaşılmaktadır.

2.5.8. Avcılık

Avcılık, Türk geleneklerinde önemli yer kaplayan bir etkinliktir. Üretimin olmadığı zamanlarda halk avcılıkla beslenirdi. Ancak yerleşik hayata geçilip tarımsal faaliyetler başlayınca avcılık beslenme amacının yanı sıra bir zevk, hüner ve kahramanlık göstergesi amacına yönelmeye başladı. Öyle ki genç erkeklerin büyük bir av yapmadan ad alamayacağı anlayışının benimsendiği zamanlar oldu. Bunun örneklerine eski Türk hikâyelerinde sıkça rastlamak mümkündür. Ancak Âşık Şenlik şiir ve hikâyelerinde rastladığımız avcılık genellikle beslenme amacına yönelik olarak işlenmiştir.

*“Şana değer tel tel olur açılır
İner die ağ topuktan ölçülür
Dalgaları kement kimi açılır
Âşık ile cengi kurar muyların.”* (Aslan, 2007: 73)

kement: *“Hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip.”* (GTS, 2005: 1132)

*“...
Ne çaposan ne de zağar ne gırıhsan ne de tazı
Baharda tüyün tökülür onüçün seversen yazı
...”* (Aslan, 2007: 88)

tazı: *“Genellikle tavşan avında kullanılan, uzun bacaklı, çekik karınlı, çok çevik bir köpek türü.”* (GTS, 2005: 1926)

*“Gelmişem cıda atmaya,
Av edif şikar tutmaya,
Bu harfî ayırt etmeye,
Beşyüz min mâna yerişer.”* (Aslan, 2007: 357)

cıda: *“Mızrak.”* (GTS, 2005: 365)

şikâr: *“1. Av. 2. Avlanan hayvan.”* (GTS, 2005: 1867)

2.5.9. Meslekler

Bir ülkede icra edilen meslekler de o ülkenin gelişmişlik düzeyi ve kültürü hakkında bilgiler verebilmektedir. Mesleklere bakarak o dönem halkının ihtiyaç veya ilgi alanları, gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi edinilebilir. Âşık Şenlik hikâyelerinde en çok rastlanılan konulardan biri de mesleklerdir. Bu mesleklerden bir kısmı isim değiştirerek günümüzde de icra edilmektedir. Bir kısmı da gelişen toplum, teknoloji ve yönetim şekilleri dolayısıyla ihtiyaç duyulmadığı için kaybolmuştur. Ayrıca bu mesleklere verilen isimlerin de bölgeden bölgeye değişiklik göstermesi de bir folklor unsuru oluşturmaktadır.

“...
Altun hel simisar zevki ziyneti
Alosman tahtında saltanat gördüm.” (Aslan, 2007: 41)

Simisar(simsar): “Komisyoncu.” (GTS, 2005: 1770)

“Satıfsan imanı münkir feramuş
Hamama delleğinden öğrenif her işi
Nikahsız farmason messebi geniş
Irzını tellala tafşır sat Molla.” (Aslan, 2007: 45)

dellek: “Tellak. Hamamda çalışan kimse. Natır.”

(<http://www.sozce.com/nedir/87179-dellek>, 18 Temmuz 2019)

“Birinci âşığam sevdaya seyyat
Serraf oluf zere vuraram kiymet
Arş horozun hanadında kaç âyet
Hangi renkten donu hadden oluftu.” (Aslan, 2007: 80)

serraf: “Kuyumcu.” (<http://www.sozce.com/nedir/277611-serraf>, 18 Temmuz 2019)

“Seri sarhoş olan canından doyar
Gönül cüşa gelse yek nefes deyer
Fırıncı önüne bir lavaş goyar
Alıp savuşursun Âşık İzani.” (Aslan, 2007: 94)

“Çifttendi Canbazlar sıralı dursun” (Alptekin- Coşkun, 2006: 245)

canbaz: “1. Yerde ve tel, at, bisiklet, ip vb. üzerinde dengeye dayanan, tehlikeli, heyecan verici gösteriler yapan kimse, akrobat.” (GTS, 2005: 343)

“Gemsiz Şah emir verdi, bütün dohdurrarı, müneccimleri, cindarrarı toflatdı, oğlunun derdine derman eylemeh için.” (Aslan, 2007: 263)

dohdur: Doktor.

müneccim: “Yıldız falcısı.” (GTS, 2005: 1435)

cindar: “Büyücü.” (<http://www.sozce.com/nedir/64719-cindar>, 18 Temmuz 2019)

“Letif Şah’nan devenin sarvanı galsın devenin yanında, biz geleh kime, Goca Lele’ye.” (Aslan, 2007: 268)

sarvan: “Deve süren, deveci.” (<http://www.sozce.com/nedir/273306-sarvan>, 18 Temmuz 2019)

lele(lala): “Çocuğun bakım, eğitim ve öğretimiyle görevli kimse.” (GTS, 2005: 1296)

“Hindistan hükümdarının sarayının önüne geldi, müsaade aldı, eşih ağası müsaade verdi, hükümdarın huzuruna girdi.” (Aslan, 2007: 268)

eşih ağası: “Akkoyunlar, Safeviler ve Kaçarlar zamanında hükümdar kapısı hizmetlilerine verilen unvan.”

(<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/maddesnc.php?MaddeAdi=e%C5%9Fik%20a%C4%9Fas%C4%B1>, 19 Aralık 2018)

“Hindistan Şah’ı baş vezirini çağırdı emir verdi.” (Aslan, 2007: 269)

başvezir: Bütün vezirlerin başı.

“Topal Ağca gızınan hambal şherde girağa çıhmışlardı hamala dedi, ‘Eye sen haralısan?’” (Aslan, 2007: 270)

hamal: “Taşıyıcı.” (GTS, 2005: 838)

“Eşkiyası haramîsi can alıcı celladı var” (Alptekin- Coşkun, 2006: 285)

“O gece yatdılar savah oldu cellatdar geldi Letif Şah’ı alıf götdüiler dar ağacına.” (Aslan, 2007: 286)

cellat: “Ölüm cezasına çarptırılanları öldürmekle görevli olan kimse.” (GTS, 2005: 356)

“Esmer Sultan ser tavlacıya emir verdi, üç tene arap at yeherrensin.” (Aslan, 2007: 290)

tavlacı: “At besleyen, tavlaya bakan kimse.” (GTS, 2005: 1922)

“...Yemen Padşah'ının oğlu gelmişti, bezirgannih falaneledi, sonra bunu Hindistan Şah'ının gızınan everdiler, bunların toyu olordu.” (Aslan, 2007: 292)

bezirgân: “Tüccar.” (GTS, 2005: 258)

“Bağman bu gariyi alöyüne götü misefir elle garnını doyur bunun sevevini al sana yeter, yazıhdı ihdiyar, kimsesize benziyir.” (Aslan, 2007: 335)

bağman: “Bağlara bakan kimse, bağ bekçisi; bahçıvan.” (<http://www.sozce.com/nedir/32058-bagman>, 18 Temmuz 2019)

“Bir gün Padişah'ın güzelliği dillere desdan olan gızı Gülenaz cariyeleriynen baravar bahçaya gezmeye çıhmışlardı.” (Aslan, 2007: 336)

cariye: “Yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin hizmetlerine bağlı bulunan genç kadın, halayık.” (GTS, 2005: 351)

“Gızdar gedif Gülenaz'ın sırdaşı Taya Nene'sini çağırıp getdiler.” (Aslan, 2007: 336)

taya: “Dadı.” (GTS, 2005: 1924)

“Kapınnan getmerem dilençinem men” (Alptekin- Coşkun, 2006: 350)

dilenci: Çalışmayıp halktan yardım isteyerek geçimini sağlayan kimse.

“...Sevdekâr yanına babasının meşhur baş pehlivanı Deli Becan'ı alıf, iki arab atı hazırattı yola çıhdılar.” (Aslan, 2007: 352)

“Gızilveran'da oldu Hamza Pehlivan” (Alptekin- Coşkun, 2006: 327)

pehlivan: “Güreşçi.” (GTS, 2005: 1590)

“Sevdekâr dedi ki, ‘Kervancıbaşı hardan gelif hara gedirsiniz?’ (Aslan, 2007: 356)

kervancıbaşı: “Kervan sahibi veya kervan güden kimse.” (GTS, 2005: 1141)

“Allahverdi çıhdı bele çarşılarda gezerdi bahdı ki, tellal bağırer, ama eyce anniyabilmedi.” (Aslan, 2007: 358)

tellal: “Herhangi bir şeyi, olayı veya bir şeyin satılacağını halka duyurmak için çarşıda, pazarda yüksek sesle bağırın kimse, çığırtmaç.” (GTS, 2005: 1944)

“Gelif İsfahan’nan Tahran arasında, yolun üzerindeki bir mağaraya yerreşif, haramılığa başladı.” (Aslan, 2007: 366)

haramilik: “Hırsızlık, haydutluk.” (GTS, 2005: 846)

“Kadılar rüşvetiz kesmezse işi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 366)

kadı: Osmanlı zamanında şeriat mahkemelerindeki bugünün hakimleri. Aynı zamanda buldukları yerin düzenini sağlamakla da görevli kişiler.

“Meğer sevdiçeğim sehirbazımı” (Aslan, 2007: 371)

sihirbaz: Büyücü.

“Müressep Şah’ı günnernen aylarnan ağzına bir lohma eppah götümiyen gızının derdine çare tapbağçün melmeketinin hekimini hocasını, remilcisini bütün tofladı, heş birisi gızının derdine bir çare bulamadılar.” (Aslan, 2007: 378)

remilci: “Kumla fala bakan kimse.” (GTS, 2005: 1651)

“Sevde meni etdi, bele zayıf can,
Bu derde neylesin tabibi Loğman,
Vezir, vekil, muhdar, sultan hökmü han,
Batmayın ahıma, inkisarıma.” (Aslan, 2007: 379)

2.5.10. Mimari Yapılar

Halk mimarisi, halkın kendisi için oluşturduğu nesnel yaşam çevresidir. Buna göre meskene yardımcı yapılarla (ambar, samanlık, ahır, kiler, tandır evi, serender vb.) köyün ortak kullanım alanları (köy odası, kahve, değirmen, çeşme, yol, köprü, tekke, türbe, mezarlık vb.) halk mimarisi içerisinde incelenmektedir. Halk mimarisi bu bütünlük içerisinde incelendiğinde; söz konusu toplumun bazı değer yargıları, aile ve akrabalık ilişkileri, komşuluk ilişkileri, gelenek görenek ve inançları, sosyal ve toplumsal organizasyon hakkında bilgi veren en önemli kültür ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Halk mimarisinin anıtsal bir amacı yoktur, yani iz bırakmak amacıyla üretilmez. Halk mimarisi ürünleri mimarlar, mühendisler tarafından değil, ev sahipleri veya yerel ustalarca, yörenin tipik malzemesi kullanılarak üretilmektedir. Genel olarak halk mimarisi anonim bir yapıya sahiptir. Bundan dolayı halk mimarisine “anonim mimari” de denmektedir. (<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80990/halk-mimarisi.html>, 21 Aralık 2018)

Günümüzde tarih biliminin geçmiş dönemlere ışık tutabilmek için faydalandığı en önemli ve yazısız kaynakların başında mimari eserler gelmektedir. Çünkü bu eserler bulunan toplumun hem teknolojik imkânlarının hem sanat anlayışının hem de gelişmişlik düzeyinin göstergelerinden biridir. Örneğin bir bölgede camilerin varlığı o bölgenin inancı hakkında bilgi verdiği gibi bu camilerin yapılışında kullanılan şekillerde yine o bölgenin inanç anlayışının bir yansıması ve gelişmişliğinin bir göstergesidir. Kazı işleriyle uğraşarak bu yapıları gün yüzüne çıkarmak için arkeoloji adı altında başka bir bilim dalının kurulması da bu alana verilen önemi göstermektedir. Çünkü mimari yapılara bakarak bir yukarıdaki konular hakkında kesin çıkarımlarda bulunmak mümkündür.

Bu çalışmada, bu alanda edindiğimiz bilgilere göre dönemde köşkler, saraylar kaleler vb. mimari yapıların yanı sıra hala çadır kültürünün devam etmektedir. Yani eski ile yeni arasında bir geçiş dönemi yaşanmaktadır denilebilir. Ayrıca kale ve burçların yapılmış olması askeri alanlara; han ve otellerin bulunması ticarete önem verildiğini göstermektedir. Burada folklor unsurunu oluşturan etmenler bu yapıların varlığının yanı sıra yapılış şekilleri yani ustalığı, işlemesi vb. yönlerden farklı olması ve bunlara verilen adların kendi yörelerine özgü olmasıdır.

“Bana da böyleymiş Takdir’in işi

*Gafil gittim zalim düşmana karşı
Görüm Ahıska'nın toprağı taşı
Belend olsun Nuh Tufan'a ağlasın.”* (Aslan, 2007: 40)

Ahıska: “*Gürcistan'da bir kale.*” (<http://www.sozce.com/nedir/6577-ahıska>, 18 Temmuz 2019)

*“Hor bakma Şenlik'e tan etme öyle
Şad gelifsen mahzun gönderrem yola
Sinem burcu mihrap bedenim kale
Cevabın ok fehmin katı yay değil.”* (Aslan, 2007: 76)

mihrap: “*Cami, mescit bv. yerlerde Kâbe yönünü gösteren, duvarda bulunan ve imama ayrılmış olan oyuk veya girintili yer.*” (GTS, 2005: 1393)

“Camiler verirdi mezin nidası” (Alptekin- Coşkun, 2006: 239)

cami: Müslümanların ibadet etmeleri için yapılmış, genellikle yarım kubbe ve minaresi olan yapı.

“Deryadan kenara ejderha hisar” (Alptekin- Coşkun, 2006: 331)

hisar: “*Bir şehrin veya önemli bir yerin korunması için taştan yapılmış, yüksek duvarlı ve kuleli, çevresinde hendekler bulunan küçük kale, kermen, germen.*” (GTS, 2005: 894)

“Nene dedi ki, ‘Oğlum Padişah'ın gızı Gülenaz Sultan sana deli kimi aşık oluf, seni ecele onun yanına götümiye geldim tüş önüme Gülenaz Sultan'ın köşküne gediciyih.” (Aslan, 2007: 338)

“Bu köşkü sarayı yapmah neyimiş?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 364)

saray: Devletin ileri gelenlerinin oturduğu büyük gösterişli yapı.

köşk: “*Bahçe içinde yapılmış süslü ev, kasır.*” (GTS, 2005: 1238)

*“Derdinnen deli olduğum,
Hoş geldin bizim otağa.
Selvi boyun sucalanıf,
Gurbanam dala butağa.”* (Aslan, 2007: 344)

otağ: “*Büyük ve süslü çadır, çerge.*” (GTS, 2005: 1518)

“Gubbe-yi Mina’ya bağışda bizi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 352)

Kubbe, yarım küre şeklinde olan yapı; mina da yapı anlamındadır ancak yukarıdaki dizelerde birlikte geçen bu kelimeler gökyüzü anlamında kullanılmıştır. Gökyüzü de Allah’ın yarattığı bir yapı, eserdir.

“Atdarı bir hana çehdihden sonra Sevdekâr dedi ki...” (Aslan, 2007: 353)

han: “Yol üzerinde veya kasabalarda yolcuların konaklamalarına yarayan yapı.” (GTS, 2005: 841)

“Doğru gedif, bir otele yerleşdi, isdirahatdarına bahdılar.” (Aslan, 2007: 358)

otel: “Yolcu ve turistlere geceleme imkanı sağlamak, bunun yanında yemek, eğlence vb. hizmetleri sunmak amacıyla kurulmuş işletme.” (GTS, 2005: 1518)

“Hey yolcular, men insan kellesinnen bir gala yaptım indi galanın burcuna goyacak bir kelle esgihdi, bu gencin kellesini mana verin, keçin, yohsa üçünüzünde kellesi geder.” (Aslan, 2007: 369)

burç: “Kale duvarlarından daha yüksek, yuvarlak, dört köşe veya çok köşeli kale çıkıntısı.” (GTS, 2005: 327)

“Gavhar Hanım Eset Bey’in bacısı Mine Hanım’nan baravar sarayın balgonunda oturmuşlardı.” (Aslan, 2007: 398)

balkon: “Bir yapının genellikle dışarıya doğru çıkmış, çevresi duvar veya parmaklıkla çevrili bölümü, ayazlık.” (GTS, 2005: 193)

2.5.11. Aletler

Aletler kullanıldıkları alanlarda insan hayatını kolaylaştıran, daha az zamanda daha çok ve etkili işler yapılmasını sağlayan icatlardır. Bu icatlar etkileşimler sonucu bazı bölgelerde benzer olsa da aletlerin kullanıldıkları alanlara ve toplumun gelişmişliğine göre farklılıklar gösterebilmektedir Yani aletler de mimari yapılar gibi

dönemin gelişmişlik düzeyinin yanı sıra halkın ilgi alanlarını, uğraşlarını, çalışkanlıklarını ve bu aletlere verilen isimler bakımından diğer yörelerden farkını göstermesi açısından birer folklor kaynağıdır.

Bu başlıkta aletler; gündelik aletler, savaş aletleri, müzik aletleri ve tarım aletleri olarak dört başlığa ayrılmıştır. Bu üç başlık da dönemin kültürü hakkında çıkarımlarda bulunmamıza büyük katkı sağlamaktadır.

1.5.11.1. Gündelik Aletler

Halkın gün içindeki tarım, savaş ve müzik alanları dışındaki işlerinde kullandıkları aletlerdir. Yine bu aletlerin çeşitliliği, kullanım alanları ve isimlerinin farklılığı halkın uğraşları ve gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi sahibi olmamıza olanak sağlaması açısından önemlidir.

“Sırtına vurur palanı endamını çul eylerem.” (Aslan, 2007: 87)

palan: *“Genellikle eşeklere, bazen de atlara vurulan, kaşsız, enli, yayvan ve yumuşak bir çeşit eyer.”* (GTS, 2005: 1564)

çul: *“Genellikle kıldan yapılmış kaba dokuma.”* (GTS, 2005:)

“Boynuna tahar yuları çalbadara gul eylerem.” (Aslan, 2007: 87)

yular: *“Bir yere bağlamak veya çekerek götürmek için hayvanın başlığına veya tasmaına bağlanan ip.”* (GTS, 2005: 2198)

“Eğlenin eğeri alın belinnen” (Alptekin- Coşkun, 2006: 176)

eğ(er)eyer: At, eşek vb. binek hayvanlarının sırtına oturmak için konulan cisim.

“Ey bed asıl çıkma sedir başa sen” (Alptekin- Coşkun, 2006: 191)

sedir: *“Arkalıksız, üstü minderli ve yastıklı olabilen, oturmaya veya yatmaya yarayan ev eşyası, divan.”* (GTS, 2005: 1720)

“Âh dediğin tahdı tacı dağıdır” (Alptekin- Coşkun, 2006: 193)

taht: Hükümdar koltuğu.

tac: Hükümdarların başlarına taktıkları hükümdarlık sembolü.

“Dürretel’in rahat gedebilmesi için her türü tederiği gördüler kecava hazırandı...” (Aslan, 2007: 381)

“Yıhar kecabanı vererem zaya” (Alptekin- Coşkun, 2006: 193)

kecaba(kecava): *“Devenin üzerine kurulan bir çeşit tahtirevan.”*
(<http://www.sozce.com/nedir/189032-kecava>, 18 Temmuz 2019)

“Yelken açan yel gadrini ne bilir” (Alptekin- Coşkun, 2006: 196)

yelken: *“1. Rüzgâr gücünden yararlanarak geniş bir yüzey oluşturacak biçimde yan yana dikilen ve teknenin direğine uygun bir biçimde takılarak onu hareket ettiren kumaş veya şeritlerin tümü.” (GTS, 2005: 2160)*

“Polattan şiş gördüm kemihden kebab” (Alptekin- Coşkun, 2006: 198)

şiş: Et vb. gıdaları ateşin üstünde pişirmeye yarayan bir ucu sivri demir tel

“Gönlüm isder elim yetmez ibrişim teli siyah” (Alptekin- Coşkun, 2006: 282)

ibrişim: *“1. Kalınca bükülmüş ipek iplik. 2. Bu iplikten yapılmış.” (GTS, 2005: 924)*

“Mengenesi kerpeteni her bir türlü aleti var” (Alptekin- Coşkun, 2006: 285)

mengene: *“Onarma, işleme, düzeltme vb. işlemlerin uygulanacağı nesneyi sıkıştırıp istenildiği gibi tuturmaya yarayan bir çeşit alet.” (GTS, 2005: 1369)*

kerpeten: *“Çivi sökmeye veya diş çekmeye yarayan, hareketli bir eksen çevresinde çapraz iki parçadan oluşmuş, kısaç biçimindeki araç.” (GTS, 2005: 1141)*

“Divid hokkası ne ireng idi?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 306)

divit: *“Hokkadaki mürekkebe batırılarak yazı yazmaya yarayan ve değişik uçları olan bir tür kalem.” (GTS, 2005: 542)*

hokka: *“Metal, cam veya topraktan yapılmış, içine mürekkep konulan küçük kap.”*
(GTS, 2005: 897)

“Ne yere yasadadı Musa asası?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 306)

asa: “Bazı ülkelerde, hükümdarların, mareşallerin, din adamlarının güç sembolü olarak törenlerde taşıdıkları bir tür ağaç veya metalden değnek. 2. esk. İhtiyarların baston yerine kullandıkları uzun sopa.” (GTS, 2005: 127)

“Keçesi de Arekel’in cilidi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

keçe: “1. Yapağı veya keçi kılının dokunmadan yalnızca dövülmesiyle elde edilen kaba kumaş. 2. Bu kumaştan yapılan.” (GTS, 2005: 1125)

cil: “Hasır örülen ot. Çul.” (<http://www.sozce.com/nedir/64291-cil>, 18 Temmuz 2019)

“Azrail türabı aldı destine” (Alptekin- Coşkun, 2006: 332)

dest: “Pekmez kaynatılan ekmek yoğrulan leğen.” (<http://www.sozce.com/nedir/90253-dest>, 18 Temmuz 2019)

“Eline bir tas şerbet alıfı Sevdekâr’a uzadıf, bahalım orda ne diyeceh:..” (Aslan, 2007: 372)

tas: “Genellikle içine sulu şeyler konulan metal vb.nden yapılmış kap.” (GTS, 2005: 1910)

“Ferman ver yakuta, lala,

Horasan halısı bile,

Sikkeli altun on kile,

Bir milyon da has gümüş yaz.” (Aslan, 2007: 405)

halı: “Yere veya mobilya üstüne serilmek, duvara gerilmek için, genellikle yüнден dokunan, kısa ve sık tüylü, nakışlı, kalın yaygı.” (GTS, 2005: 834)

2.5.11.2. Savaş Aletleri

İnsanoğlu var olduğu günden beri çeşitli nedenler sonucu birbirleriyle veya doğayla savaş içinde olmuştur. Bu nedenler; kimi zaman yurt kavgası, kimi zaman korunma, kimi zaman din, kimi zaman da maddi menfaatler olmuştur. Bu savaşlar insanı birbirlerine üstünlük sağlamak için insan gücünün yanısıra çeşitli aletler icat etmeye zorlamıştır. Aklını elindeki imkânlarla birleştiren toplumlar, çeşitli savaş

aletleri geliştirerek savaşlarda üstünlük elde etmeye başlamışlardır. İşte bu bağlamda savaş aletlerinin varlığı, çeşitliliği ve bu aletlere verilen isimlerin farklılığı da bir toplumun aklını, teknolojisini, düşünce ve stratejilerini göstermesi bakımından birer folklor unsuru sayılmaktadır.

Yapılan bu çalışmada incelenilen eserlere bakılarak bu eserlerin geçtiği bölgede teknolojinin henüz gelişmediği, savaşmak için tüfek dışında makinenin bulunmadığı, bütün savaş aletlerinin ilkel aletler olduğu anlaşılmaktadır.

“Aşkın peykan oku deyende can” (Alptekin- Coşkun, 2006: 169)

“Hekim Gavhar Hanım’ın yarasını açf bahdı ki, ne bahsın zeherri oh sineyi param parça elemiş, zehir vücuda yayılmağa başlamış.” (Aslan, 2007: 408)

zehirli ok: Ucu zehire batırılmış ok.

peykân: *“temren, başak, okun ucundaki sivri demir.”* (OS, 2006: 864)

“Ganlı cidaların cana gast eler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 186)

cida: *“Kargı, mızrak.”* (<http://www.sozce.com/nedir/64080-cida>, 18 Temmuz 2019)

“Çekdi Zülfikâr’ı çaldı küffara” (Alptekin- Coşkun, 2006: 217)

*“Gel sennen goşuna dalah,
Cenk edeh, Zülfikar çalah,
Düşmanın hakginnan geleh,
Goy gelsin canına gıyan.”* (Aslan, 2007: 363)

Zülfikâr: *“Hz. Ali’nin iki çatallı kılıcı.”* (GTS, 2005: 2243)

*“Kesildi hudutlar etraf sarıldı
Gülle sedasından dağlar yarıldı
Del Ağa’nın oğlu Lütfü vuruldu
Emri İlahi’nin bir kaderidi”* (Aslan, 2007: 240)

gülle: *“Eskiden som taş veya demirden, yuvarlak bir biçimde yapılırken, günümüzde çelikten silindir biçiminde, bir ucu sivri olarak yapılan top mermisi.”* (GTS, 2005: 805)

“İsfendiyar at oynatdı, bir canavar kimi gediye saldırdı. Gürz hamlesi yafdı, gılıç hamlesi yafdı ne yafdısa hamısını Letif Şah garşıladi. Sıra Letif Şah’a geldi. İsfendiyar zırh geyinmişdi, gılıcın onu kesmesine imkân yohdu.” (Aslan, 2007: 280)

gürz: “Silah olarak kullanılan ağır topuz.” (GTS, 2005: 816)

gılıç(kılıç): “Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah.” (GTS, 2005: 1153)

zırh: “Savaşlarda ok, kılıç, süngü vb. silahlardan korunmak için giyilen, demir veya tel levhalardan yapılmış giysi.” (GTS, 2005: 2243)

“Süngü tüfenk temranı var müjgan mı vurur cana?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 286)

süngü: “Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah.” (GTS, 2005: 1828)

tüfenk: Tüfek.

temran(temren): “Ok, kargı gibi silahların ucundaki demir.” (<http://www.sozce.com/nedir/306866-temren>, 18 Temmuz 2019)

“Haman orduyu çeh, at beline suvar olsun, herp borusunu çaldır seferimiz var.” (Aslan, 2007: 333)

harp borusu: Savaşın başladığını bildiren işaretin verildiği üflemeli çalgı.

“Gel Deli Becan gel gerçehdende deliymişsen, indi senin isdediğin oldu, gedeceğimiz yerde gılıcın gınına geder gana batacah.” (Aslan, 2007: 356)

kın: “Bıçak, kılıç vb. kesici araçların kabı.” (GTS, 2005: 1155)

“O memleketde onun dalını yere getiren pehlivan, gılıcına garşı goyan galhan yohdu.” (Aslan, 2007: 362)

galhan(kalkan): “Ok, kılıç vb.den korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık.” (GTS, 2005: 1047)

“Budu gelen Şah’ın özü,
İsterki getlede bizi,
Büyürüf etrafımızı,
Kimi atlı, kimi yayan.” (Aslan, 2007: 363)

at: “1. Atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek turnaklı hayvan.” (GTS, 2005: 139)

“Deli Becan’ın bu sözlerinnen sonra atının golannarını berkidif gılıcını galhanını guşandı, yirmi dört boğumlu gargısını eline alıf, aj gurt goyuna dalan kimi Tahrn goşununa daldı.” (Aslan, 2007: 364)

gargı: “Avcıların barut, saçma ve kapsül koydukları üç gözlü teneke ya da ağaç kap.” (<http://www.sozce.com/nedir/127571-gargi>, 18 Temmuz 2019)

“Kemend atsan ele gelmez her tarafa uynadır at” (Alptekin- Coşkun, 2006: 285)

“Yayah galan Gavhar Hanım’ın golunun tagatı, dizinin ferı kesildi dört bir terefden kemed atıf Gavhar Hanım’ı tutuf bağladılar.” (Aslan, 2007: 398)

kement: “Hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip.” (GTS, 2005: 1132)

2.5.11.3. Müzik Aletleri

Müzik, her toplumda olduğu gibi Türk toplumlarında da keşfedildiği günden beri, insanın duygu ve düşüncelerini, ezgilerle daha etkili anlatan, ruhun gıdası bir sanattır. Sanayinin, teknolojinin gelişmediği, yaşam koşullarının zor olduğu en ilkel çağlarda bile müzik önemsenmiş, bunu icra edebilmek için çeşitli aletler icat edilmiştir. Bu çeşitlilik yöreden yöreye de değişiklik gösterebilmektedir. Örneğin kemeçe denilince Karadeniz bölgesinin, gayda denilince de İskoçyanın aklımıza gelmesi bize müzik aletlerinin de bir karakteristik özellik taşıdıklarını göstermektedir. Başka bir örnek verilecek olursak; bir yörede kavalın fazlaca kullanılması geleneklerine bağlılığı, gelişmişlik düzeyinin yavaşlığını gösterdiği gibi; piano, org vb. çalgıların kullanılması da teknolojinin gelişmiş olduğu veya sanat anlayışlarının gelenekselden farklı olduğu çıkarımını sağlamaktadır. Sonuç olarak müzik aletlerinin yapısı ve çeşitliliği toplumun el becerisini, teknolojisini, duygu ve düşüncelerini göstermesi bakımından birer folklor unsurudur.

“Madem ki dilin lâl imiş ne için alıfsan sazı.” (Aslan, 2007: 87)

saz: “Türk halk müziğinde bağlama, cura, tar vb. mızraplı çalguların genel adı.” (GTS, 2005: 1716)

“Feleğin bu işi ayıya gavel” (Alptekin- Coşkun, 2006: 318)

gavel(kaval): Ağaçtan yapılmış üflelemeli bir çalgı.

“Duyuldu fitne felimiz,
Gizli sırlar oldu bayan.
Düşmana lelinci galır,
İrağı yahını sayan.” (Aslan, 2007: 363)

lilinci: “Yas havalarına uygulanan bir ezgi.” (YTS, 1974: 88)

“Gâh olur girer gulağa çalar davul merterhana” (Alptekin- Coşkun, 2006: 286)

“Haman davul zurnaynan bir meresim alayı hazırıradı...” (Aslan, 2007: 405)

davul: “Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değneklerle çalınan çalgı.” (GTS, 2005: 477)

zurna: “Keskin bir ses çıkaran ve çoğu zaman davulla veya dümbelele birlikte çalınan nefesli çalgı.” (GTS, 2005: 2243)

2.5.11.4. Tarım Aletleri

Tarihi dönemler incelenirken bulunan kalıntılardan o dönemin sanat anlayışı, ekonomisi, el becerileri, ticareti hakkında bilgiler elde edilmektedir. İslamiyet öncesi Türk devletlerinden biri olan Uygurların döneminin diğer devletlerinden farkı, onlarla ilgili bulunan kalıntılardan anlaşılmıştır. Kendi dönemindeki devletlerde konar-göçerlik yaygınken Uygurlarda tarım aletlerinin varlığı onların yerleşik yaşama geçtiğini göstermiştir. Bu aletlerin çeşitliliği de onların el becerisinin gelişmişliği ve uğraş alanlarının diğer devletlerden farklılığını göstermektedir. Yine bir bölgenin tarımında el aletleri kullanılıyorken başka bir bölgede makinelerin kullanılması o bölgenin teknolojik gelişimleriyle diğer bölgelere göre farkını göstermektedir. Yani tarım aletleri de savaş aletleri gibi bir toplumun uğraşlarını, el becerilerini, ilgilerini, ihtiyaçlarını ve gelişmişlik düzeylerini göstermesi açısından birer folklor unsurudur.

“*Sen gelişsen orağ ile bicinde*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 145)

orağ(orak): Yarım ay şeklinde ekin biçme aracı.

“*Gündüzün tırpanda gece terafi*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 145)

tırpan: “*1. Uzun bir sapın ucuna tutturulan, ot, ekin vb.ni biçmeye yarayan, hafifçe kıvrık, uzun çelik bıçak*”. (GTS, 2005: 1979)

“*Nene önde, Sevdekâr dalda gedirdiler, tam gapıdan çihacahları sıra, Sevdekâr Nene'nin belinin ortasına bir bel yapışdıranda, Nene özünü zor hal geçirdi ama belinide doğruldabilmedi.*” (Aslan, 2007: 338)

bel: “*Toprağı aktarmaya veya işlemeye yarayan, uzun saplı, ayakla basılacak yeri tahta, ucu sivri kürek veya çatal biçiminde bir tarım aracı.*” (GTS, 2005: 235)

“*Sevdekâr elinde küreh gene bahçayı suluyurdu, bahdı ki, bir sürü kız girdi bahçiya özüne doğru gelir.*” (Aslan, 2007: 340)

kürek: “*Toprak, kömür vb.ni bir yerden bir yere alıp atmaya, taşımaya yarayan veya yayvan bir bölümü, buna bağlı uzun bir sapı bulunan araç.*” (GTS, 2005: 1285)

2.5.12. Eşkiyalık

“*Dağda, kırdada yol kesen hırsızlar, haydutlar.*”(GTS, 2005: 658) anlamına gelen eşkiya kavramı, dönemin şartlarına göre değişik şekillerde görülmüştür. Ulaşım araçlarının olmadığı, ulaşımın ve ticaretin kervanlarla yapıldığı dönemlerde dağda veya çölde bu kervanlarının önlerini keserek mallarına el koyanlara eşkiya, yapılan bu işe de eşkiyalık denmektedir. Eşkiyanın diğer adı haydutluktur. Haydutlarda buldukları bölgenin hâkimi olduklarını ileri sürüp gelen geçenden o dönemde “pac” adı verilen vergi adı altında zorla para almaktadır. Âşık Şenlik hikâyelerinde de eşkiyalık kavramı bu şekilde yol kesme ve vergi adı altında haraç alma şeklinde örneklenmiştir. Yine yapılan bu işe ve işi yapanlara verilen isimlerin de günümüzde kullanılanlardan farklı olması, bir folklor unsuru olabilmektedir.

*“Becan’am, gönlü ganyam,
Pac vermem, şikar kânyam,
Şah Oğlu’nun aslanıyam,
Hökmetim, hana yerişer.”* (Aslan, 2007: 340)

“Alaram elinnen paci dağdır” (Alptekin- Coşkun, 2006: 193)

pac: *“Haraç.”* (<http://www.sozce.com/nedir/252321-pac>, 18 Temmuz 2019)

*“Gelif İsfahan’nan Tahran arasında, yolun üzerindeki bir mağaraya yerleşif,
haramılığa başladı.”* (Aslan, 2007: 366)

“Eşkiası haramîsi can alıcı celladı var” (Alptekin- Coşkun, 2006: 285)

haramilik: *“Hırsızlık, haydutluk.”* (GTS, 2005: 846)

eşkiya: Yol kesip haksız kazanç sağlayan kişiler.

2.5.13. Ceza

Günümüz devletlerinin çoğunda eski monarşik düzenin aksine demokrasi ve anayasal düzen vardır. Ülke yöneticilerini halk, seçimle seçer. Yani halk, ülke yönetiminde söz sahibidir. Dolayısıyla halkın seçtiği yönetim şeklinde bir anayasa vardır ve tüm kurallar o anayasada önceden belirlenmiştir. Ancak konumuz olan hikâyelerin geçtiği dönemlerde hukuk kurallarının yerine monarşinin hâkim olduğu ve hükümdarların kendi kararlarına göre cezalar verdiği görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında da dönemin yönetim şeklini ve hukuk anlayışını yansıtmaları açısından bunları bir folklor unsuru olarak kabul etmek mümkündür.

*“Padşah haman emir verdi ki Vezir’in bu şehirde neggeder sülalesi varsa
toflıyif zindana atın.”* (Aslan, 2007: 347)

zindan: *“Tutuklu ve hükümlülerin içine konulduğu kapalı yer.”* (GTS, 2005: 2239)

*“Padişah çoh sinirliydi bütün sülelenin ölüm fermanı yazılerdeki cellatdar
götüsün hamısının boynunu vursun.”* (Aslan, 2007: 348)

2.5.14. Sosyal Hayat

Sosyal hayat, halkın günlük yaşamını yansıtır. Gün içindeki uğraşlarını, vakitlerini nasıl geçirdiklerini, görmek de bize o dönem hakkında bilgiler verir. Bu başlıkta rastlanılan örneklere göre halkta yaylacılık kültürünün olduğu, avcılık faaliyetlerinin olduğu, yaylalarda ve çadırlarda kalındığı, çiçeklerin her dönemde olduğu gibi o dönem insanında da güzellikleri çağrıştırdığı görülmektedir.

Günner bu veziyette keçif getmehteydi, Salman Bey olduğça fazla ava meraklıydı, dayıma dağlarda, yaylalarda gezmeyi severdi. Payitaht şehrinin yayla zamanıydı, Salman Bey, goyunu guzuyu malı toflıyif yaylaya götdü. Şeherden uzak bir dağın yamacına şadırrar guruldu, otahlar tikildi. Bin bir çiçeğin söyleştiği dağlar da Salman Bey'nen Gavhar Hanım keflerine bahif yaşamahdaydılar. (Aslan, 2007: 406)

2.5.15. Kişi İsimleri

Günümüzde isimler bazen kulağa hoş geldiği, bazen anlamları beğenildiği için bazen de ailenin inançları doğrultusunda çocuğa verilir. Yani isimler, insanın dünya görüşlerini, inanışlarını hatta karakterlerini yansıtır. Bir yörede kullanılan isimlerde aynı şekilde o yöre halkının inanışını ve karakteristik yapısını sergileyebilir. Örneğin bir yörede Muhammed, Ali, Hasan, Abdullah vb. isimlerin fazlaca kullanılmasından o yöre halkının dini duygularının yoğun olduğunu ve bunu yaşamlarına yansıttıklarını çıkarmak mümkündür.

Âşık Şenlik'in bu eserlerinde geçen kişi isimleri günümüz kırsal kesimlerince daha çok kullanılan isimler olduğu gibi farklı kültürlerden alınan bazıları günümüzde çok fazla kullanılmayan isimler olduğu da görülmektedir.

“Kağız get Danzot'ta Aziz Ağa'ya” (Alptekin- Coşkun, 2006: 319)

“Azmana'da Keçel Helil'i buldu” (Alptekin- Coşkun, 2006: 322)

“Gavallı Yusuf da bu yola daldı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 322)

“Yapıncısı Gül Ehmet'in çuludu” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

“İsmail Ağa göttü köçünü” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

“Cihan Abdullah’a verdi saçını” (Alptekin- Coşkun, 2006: 323)

“Zobo Ömer’e o eyledi aman” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

“Geldi Suhara’ya Hasso sesdedi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

“Camal’ı da bacısınnan isdedi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

“Gırdı Gadir’in tavuğunu gazını
Nesif Ağagile sohdu özünü
Süleyman görmese yalanın üzünü
Ayva gibi sararıban soludu” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

“Sadıh hamdan hama hikâyet düzer” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

“Koca oğlu Kerem alacah yığmaya gezer” (Alptekin- Coşkun, 2006: 324)

“Zurzuna’da Çato’ya yolladı adam” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

“Kamil Ağa’nın sermayesin yağdı
Aslan kürdün oğlu Bino’nun sagalını sığadı
Dedi Ardahan’dan dostum Coşgun ağadı
Garib Usta’yı da teyh teyh ya da saldı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

Ramazanda baş eğmedi kimseye
İmam durdu Kor Mutu’ynan Ese’ye
Endi Pirt’ta Godaların Musa’ya
Keçel İsmail dalında namaz gıladı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 325)

“Kor Hemid’nen külüsüydü barışdı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

“Salah’ın torunu Ağa’ynan imtihana girişdi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

“Meredis’de Sarı Süleyman’ın öyüne gitti” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

“Dağ köyünde Cırtıh Hasan’ın saggalının telidi” (Alptekin- Coşkun, 2006:
326)

“Salih’in bacısınnan busdular” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

“Uydu Oso’nun oğlu Ali’nin lafına” (Alptekin- Coşkun, 2006: 326)

“Gamervan’da Atoş’nan gurdular divan
İrişdi’de Veli paşaydı hatrını sayan
Gızilverana’da oldu Hamza Pehlivan
Diyesen ki Ürüstemi Zal idi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 327)

“Cala’da da Sarı Mahmud eyledi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 327)

“Tih gılıçların Şemil’inen bölüdü” (Alptekin- Coşkun, 2006: 327)

Selvi, Senem, Sayat Süle
Haznede, Benöyşe, Döne,
Perişen, Güldesde, Bahar,
Teze ter tüşüf sağ yana

Zöhre, Selma, Tükez, Güllü,
Hacce, Narin, Perzat, Telli,
Ayşe'nin ağ üzü hallı,
Gülgez'in gerdanı mine,

Hünkar, Şöhret, gelir Hatun,
Hannede, Şahzede, Altun,
Hayal, Hanım, Gülevatın,
Salatın od salar cana.

Dilebruz, Zernişan geldi,
Bağdat, Peri, Bağdagül'dü,
Lale'nin yanağı aldı,
Dudu, Kumru, Tavus, Sona. (Aslan, 2007: 400)

2.5.16. Hayvan İsimleri

Hayvanların cinslerine göre verilen isimler ve bu isimlerin söyleniş şekilleri de aynı insanlara verilen isimler gibi bir yöredeki halkın kültürünü yansıtabilir. Ayrıca hayvanlara günümüzde kullandığımız adlardan farklı adlar verilmesi kelime hazinesinin zenginliğine de örnek gösterilebilir. Aynı zamanda bu kültürün değişim ve etkileşim halinde olduğunun göstergesidir. Ayrıca bir yörede bazı hayvan isimlerinin çok fazla geçmesi, o yörede, o hayvanın çok fazla bulunduğunu ve halkın o hayvana yüklediği anlamı da göstermektedir. Örneğin Türk toplumlarında at ve kurtun önemi büyüktür. Hemen hemen her kahramanlık anlatılarında atı görmek mümkündür. Bunlara manevi anlamlar yüklemişlerdir.

Bu çalışmada da incelenen dönemin ve toplumun hayvanlara yüklediği anlamların yanı sıra onlara verilen isimlerin kendine özgülüğü vurgulanmıştır.

“Boynuna tahar yuları çalbadara kul eylerem

Enter, maymun, şebek, zozo, çarpananı zil eylerem...” (Aslan, 2007: 46)

çalbadar: “*At veya katır kervanının önünde giden hayvan.*” (<http://www.sozce.com/nedir/68387-calbadar>, 18 Temmuz 2019)

enter: “*Bir çeşit maymun.*” (<http://www.sozce.com/nedir/113409-enter>, 18 Temmuz 2019)

zozo: “*Bir çeşit maymun.*” (<http://www.sozce.com/nedir/354122-zozo>, 18 Temmuz 2019)

“*Aslı kehlan olan olmaz heşeri*” (Aslan, 2007: 85)

kehlan: “*Küheylan*” (<http://www.sozce.com/nedir/189540-kehlan>, 18 Temmuz 2019)

Burada ata verilen değer işlenmiştir. Küheylan atlar içerisinde en kaliteli en dayanıklı hayvan olarak vurgulanmış ve aslında soyluluk olmayan, işe yaramazlar küheylan kadar güçlü ve asil olamazlar denilmiştir.

“*Ala karga kör yapalak berrana keçel kerkezi.*” (Aslan, 2007: 88)

yapalak: “*Bir tür baykuş.*” (GTS, 2005: 2127)

kerkez(kerkes): “*Akbaba.*” (GTS, 2005: 1140)

“*...Ne çaposan ne de zağar ne gırıhsan ne de tazi*

Baharda tüyün tökülür onüçün seversen yazı...” (Aslan, 2007: 88)

tazi: “*Genellikle tavşan avında kullanılan, uzun bacaklı, çekik karınlı, çok çevik bir köpek türü.*” (GTS, 2005: 1926)

zağar: “*Kısa boylu köpek.*” (<http://www.sozce.com/nedir/350781-zagar>, 18 Temmuz 2019)

“*Onu çoh garalar böhden ederler*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 188)

böh: “*Böcek, akrep, çıyan, örümcek vs.*” (<http://www.sozce.com/nedir/53177-boh>, 18 Temmuz 2019)

“*Aslı marsımandı yabalı kolik*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

marşıman(marşıman): “*Erkek eşek.*” (<http://www.sozce.com/nedir/222229-marziman>, 18 Temmuz 2019)

kolik: “*Boynuzsuz keçi, koyun ve sığır.*” (<http://www.sozce.com/nedir/201488-kolik>, 18 Temmuz 2019)

“Dudu guşu olsa lal olar dili” (Alptekin- Coşkun, 2006: 190)

“Gene tavus nezaketli pervazı pirim yeşil” (Alptekin- Coşkun, 2006: 283)

“Has bahçe bülbül gılavuz,

Tavah gül servi çar havuz.

Dudu, gumru, laçin, tavus,

Tülek, terlan, şahan guş yaz.” (Aslan, 2007: 404)

tavus: “Sülüngillerden, erkeğinin tüyleri uzun, kuyruğu parlak, güzel renkli, acı ve tiz sesli, süs hayvanı olarak beslenen bir kuş.” (<http://www.sozce.com/nedir/303525-tavus>, 18 Temmuz 2019)

dudu: “Papağan.” (GTS, 2005: 574)

kumru: “Güvercinler takımından, güvercinden küçük, boz, gri renkli bir kuş.” (GTS, 2005: 1254)

laçin: “Doğan.” (<http://www.sozce.com/nedir/214530-lacin>, 18 Temmuz 2019)

tülek: “Tüyü dökülmüş kuş ya da kümes hayvanları. Çok tüylü bir çeşit deve.” (<http://www.sozce.com/nedir/318195-tulek>, 18 Temmuz 2019)

terlan: “Sarı renkli, büyük pençeli, kartala benzer bir çeşit avcı kuş.” (<http://www.sozce.com/nedir/308111-terlan>, 18 Temmuz 2019)

şahan(şahin): “Kartalgillerden, Avrupa ve Asya'nın dağ, orman ve çalılıklarında yaşayan, 50-55 cm uzunluğunda yırtıcı bir kuş.” (GTS, 2005: 1842)

Yukarıdaki iki dizede de geçen tavus , tüyleri güzel, gösterişli, alımlı bir kuştur. Bu dizelerde de hayvana güzellik açısından yaklaşmıştır.

“Beygirin âleme dohununur şerri” (Aslan, 2007: 85)

beygir: “Sadece yük taşımakta veya araba çekmekte kullanılan at.” (GTS, 2005: 255)

At, Türkler için değerli bir hayvandır. Ancak beygir burada kahramanlıklara konu olan atlardan değil de sadece yük taşımaya yaradığı için değersiz olarak işlenmiştir. Buradan da ata verilen değer anlaşılmaktadır.

“Ham tay kimi çifte atıf dumana gatarдын tozu.” (Aslan, 2007: 87)

tay: *“Üç yaşına kadar olan at yavrusu.”* (GTS, 2005: 1924)

“Erkeh atın bazıları yorgalar” (Alptekin- Coşkun, 2006: 196)

at: Eskiden savaşlarda ve yük taşımada kullanılan şimdilerde ise kısmen yük taşıma da kullanılan binek hayvanı.

“Ormanda meşe sansarı çingılda çakal eylerem.” (Aslan, 2007: 87)

sansar: *“Postları değerli türlü etçil hayvanların ortak adı.”* (GTS, 2005: 1698)

çakal: *“Etoburlardan, sürü halinde yaşayan, kurttan küçük bir yaban hayvanı.”* (GTS, 2005: 382)

“Gargaya dil verif herze kâr eyler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 190)

“Ala karga kör yapalak berrana keçel kerkezi.” (Aslan, 2007: 88)

karga: *“Kargagillerden, kanatları geniş, tüyleri kara renkte, tarla ve bahçelere çok zarar veren kuş.”* (GTS, 2005: 1085)

“Veran yerde bayguş ne sessiz öter” (Alptekin- Coşkun, 2006: 175)

baykuş: *“Başında, kulak yerinde iki sorgucu bulunan, yırtıcı gece kuşlarının genel adı.”* (GTS, 2005: 227)

“Ötüşer ördeği çığırışar gazı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 176)

ördek: *“Perde ayaklılardan, evcil ve yabani türleri bulunan su kuşu.”* (GTS, 2005: 1546)

kaz: *“Perde ayaklılardan, uzun, beyaz veya gri boyunlu, suda ve karada yaşayan, uçan, yabani veya evcil kuş.”* (GTS, 2005: 1120)

“Gülendamı ala haş haş gazeli,

Gilmannan nevresde dünya gözeli,

Güler kah kah çeker kehlik misali

Bülbül sesli avazına ne söz var.” (Aslan, 2007: 343)

“Keklih yerişlinin her nezaketi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 186)

keklik: “Sülüngillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş.” (GTS, 2005: 1128)

bülbül: “Karatavukgillerden, sesinin güzelliği ile tanınmış olan ötücü kuş.” (GTS, 2005: 334)

“Dört gurt geldi gismetimiz var dedi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 339)

“Tilkinin gönlünden geçer paşalığ
Yalnız aslan nece gezer meşelih
Terlana itkinliyh kurda aşnalığ
Şahmaran goynunda yatmah olur mu?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 198)

tilki: “Köpekgillerden, uzunluğu 90 cm, kuyruğu 30 cm kadar, ırklarına göre çeşitli renklerde olan, ağız ve burnu uzun ve sivri, kütmes hayvanlarına zarar veren, kürkü beğenilen bir memeli türü.” (GTS, 2005: 1982)

aslan: “Kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yeleli, yırtıcı, uzunluğu 160 cm, kuyruğu 70 cm ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir memeli türü, arslan.” (GTS, 2005: 131)

terlan: “Sarı renkli, büyük pençeli, kartala benzer bir çeşit avcı kuş.” (<http://www.sozce.com/nedir/308111-terlan>, 18 Temmuz 2019)

kurt: “Köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan.” (GTS, 2005: 1261)

“Şahmardan nasihat alıf ahrep gibi haşyeti var” (Alptekin- Coşkun, 2006: 285)

ahrep: Sert kabuklu, kuyruğunda iğnesi ve ucunda zehri olan bir hayvan.

“Ger gör ki neye galdın beynava bülbül
Aslana tan eyler burnu kaba fil
Ayı meclis olmuş maymun ehl-i dil
Düşünüf söylemez sözü itoğl'it” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

“...Azgın araptan ezazil maymundan azma bed sufat
Karınca gibi gaynaşır bir tanesi bilir min fent...” (Alptekin- Coşkun, 2006: 285)

“...Fillere mancılık verir dönderir o yan bu yana

Sığircık sürüsü kimi türküp daraşır yorgana...” (Alptekin- Coşkun, 2006: 286)

fil: “*Filgillerin hortumlular takımından, Afrika ve Asya'nın sıcak bölgelerinde yaşayan, çok iri, kalın derili hayvan.*” (GTS, 2005: 702)

ayı: “*Memelilerin etobur takımından, beş parmaklı, tabanlarına basarak yürüyen, yurdumuzda boz türü bulunan, iri gövdeli hayvan.*” (GTS, 2005: 158)

maymun: “*Dört ayaklı, iki ayağı üzerinde de yürüyebilen, ormanda toplu olarak yaşayan, kuyruklu hayvan, primat.*” (GTS, 2005: 1356)

karınca: “*Zar kanatlılardan, toplu olarak yaşayan, yuvaları toprağın altında olan ve birçok türü bulunan böceklerin genel adı.*” (GTS, 2005: 1087)

sığircık: “*Serçegillerden, siyah renkli, uzun gagalı, serçeden iri, ötücü bir kuş, çoğurcuk, çekirge kuşu.*” (GTS, 2005: 1749)

“*Kuzgunun adı bed nâmdı sağ yiyer insan etini*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 286)

kuzgun: “*Ötücü kuşlar takımının kargagiller familyasından, Kuzey Amerika'nın dağlık, fundalık yerlerinde bulunan, tüyleri siyah renkte olup mavi renkte parlayan bir kuş türü, karakarga.*” (GTS, 2005: 1276)

2.5.17. Masal ve Hikâyelere Atıfta Bulunma, Telmih

Masal ve hikâyeler, yazan kişinin veya halkın hayal gücünü, heyecanlarını, beklentilerini, inançlarını vb. yansıtan edebi ürünlerdir. Bir yörede hangi hikayenin, masal veya anlatının daha çok geçtiğine yani hangi hikaye veya masalın halk tarafından daha çok ilgi gördüğüne bakılarak o yörenin hangi konulara veya inanışlara daha yatkın olduğunu anlamak mümkündür. Çalışılan bu konudaki hikâyelerde de Türk kültüründe adından sıkça söz ettiren, varyantlarıyla dönemlerinin anlayışını yansıtan ve genellikle herkes tarafından bilinen hikâyelere atıfta bulunarak kendi kültürünü yansıtmaları açısından önemli bir konu olduğu için bu başlık altında buna örnekler verilmiştir.

*“Birinci âşıkam al cevap sözü
Hak nerede yarattı Kızıl Öküz’ü
Ne üstte adı var neçe mindi gözü
Hangi âyet üzre kalem çalifti”* (Aslan, 2007: 82)

Kızıl Öküz: “Eyüp Akman ‘Türk Mitolojisi ve Halk Şiirinde ‘Sarı/ Kızıl Öküz’ İnancı’ (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/173056>, 18 Aralık 2018) 2’den:

Bu inanca göre, halk muhayyilesinde dünya, bir sarı öküzün boynuzları üzerinde durmaktadır. Sarı öküz herhangi bir sebepten dolayı hareket ettiği zaman dünya sallanır, depremler vücuda gelir. Bu öküz bir taşın üzerinde, taş bir balığın sırtında, balık suda, su da havadadır.(Uraz, 1994: 19)

*“Sefil Şenlik hikmetinden vakıftır alâmete
Eyyub’u sen derde saldın Yusuf’u zulumete
Yunus’u bahri ummandan çıkardın selamete
Halil’i nardan hıfsedençağırırım seni bugün.”* (Aslan, 2007: 89)

Bu dörtlükte geçen Hz. Eyüp, Müslüman coğrafyasında başına gelen her türlü musibete rağmen sabırla ün yapmış ve örnek olmuş dini bir şahsiyetten ve yine Müslüman coğrafyasında güzelliğine rağmen kibirlenmeyen yaratıcısını unutmayı şükürünü eksik etmeyen Hz. Yusuf peygamberden bahsetmektedir. Bu hikayeleri yabancı edebiyatında görmek biraz zordur. Çünkü her millet veya din daha çok kendine ait olanı anlatarak övünür. Bu dörtlük de anlatıların belirli bir coğrafyaya ait olduğunu yani Müslüman coğrafyasında geçtiğini gösterdiği için bir folklor unsuru olarak alınmıştır.

Hz. Eyyub Hikâyesi: Soyu Hz. İbrahim’e dayanmaktadır. Yaşadığı dönemde çok zengin olmuş, çok mal mülk ve çocuğu olmuş bir peygamberdir. Kendi kavmine peygamber olarak gönderilmiştir. Bir zaman sonra Allah’ın sınavına tabi olmuştur. Bir gün içinde bütün servetini kaybetmiştir. Çocukları bir gün içinde ölmüştür. Şeytan, Hz. Eyüp’e musallat olduğu için vücudunda çibanlar, yaralar çıkmış; bu yaraları kurtlar ve zehirli böcekler doldurmuştur. Böylesine kötü bir duruma düşen Hz. Eyüp’ten herkes kaçmış, bir tek karısı Rahmet onun yanında kalarak büyük bir sabırla hizmetini sürdürmüştür. 10 yıl boyunca büyük çile çeken Hz. Eyüp, her şeye rağmen sabretmesini bilmiştir. Sonunda Allah, sabrını mükafatlandırmak için ayağını vurduğu topraktan su çıkartmış, bu suyla yıkanan Hz. Eyüp’ün sağlığı yerine gelmiştir. Ayrıca yine Allah tarafından kendisine eski serveti iade edilmiştir.

Kaç yıl yaşadığı konusunda kesin bilgi yoktur. Bir rivayete göre hastalık onu bulduğunda yetmiş yaşındaydı. Seksen yaşında iyileşti ve

yirmi yıl daha yaşayıp yüz yaşında öldü. Başka bir rivayete göre yine hastalandığında yetmiş yaşındaydı. İyileştikten sonra bir yetmiş yıl daha yaşayıp ölmüştür. Öldükten sonra oğlu Bısr'e peygamberlik verilmiş, kavmine peygamber olma nuruna oğlu ermiştir. (<http://www.derszamani.net/hz-eyupun-hayati.html>, 20 Aralık 2018)

Hz. Yusuf Hikâyesi: Yusuf (a.s.), Yakup (a.s.)'ın oğludur. Her ikisi de peygamberdir. Yusuf (a.s.), peygamber olacağı rüyasında görmüş ve babasına anlatmıştır. Babası, kardeşlerinden korunmasını söylemiştir. Kardeşleri, Yusuf (a.s.)'ı bir kuyuya atmıştır ve kurt yedi diyerek babalarına yalan söylemiştir.

Yusuf (a.s.), Mısır kervanının yardımıyla kuyudan çıkmıştır. Mısır'da hizmetkâr olarak çalışırken, Züleyha isimli firavunun karşı, Yusuf (a.s.)'a iftira atmıştır. Yusuf (a.s.), zindana düşmüştür. Firavunun bir rüyasını doğru yorumlayarak zindandan çıkmıştır.

Mısır'da sarayda önemli görevler üstlenmiştir. Maliye işleriyle ilgilenmiş ve yükselmiştir. Babasına yaşadığının haberini göndermiştir. Yusuf (a.s.), babası Yakup (a.s.)'la kavuşmuştur. Yusuf (a.s.), iffet ve izzet sahibi bir insan olarak peygamberlik hayatı boyunca örnek bir şahsiyet olmuştur. (<http://www.derszamani.net/hz-yusuf-kissasi.html>, 20 Aralık 2018)

Hz. Yunus Hikâyesi: İsrailoğulları soyundan gelmiş bir peygamberdir. Asurlular'ın başkenti olan bugün Musul olarak bildiğimiz Ninova şehrinin sapkınlığa düşmüş halkına peygamber olarak gönderilmiştir. Hz. Yunus, Ninovalılar'ın Allah'a iman etmelerini ve putlara tapmamalarını otuz üç yıl öğütlemesine rağmen insanlar ona inanmayarak bildiklerinden şaşmamıştır. Buna çok üzülen Hz. Yunus, Allah'tan emir almadan Ninova'yı terk etti. Bir gemiye binerek oradan uzaklaşmak istedi. Ancak gemi hareket etmedi. Geminin hareket etmemesini aralarında Allah'ın sevmediği biri olduğuna bağlayan yolcular suçluyu aramaya koyuldu. Bunun üzerine Yunus, suçunu itiraf ederek denize atladı. Denizde büyük bir balina tarafından yutuldu. Bu balığın içinde günlerce Allah'a tövbe etti. "Senden başka İlah yoktur. Seni bütün varlıklardan tenzih ederim. Sana karşı gelmekle zalimlerden oldum." diyerek tövbe etmiş, Allah da onun tövbesini kabul ederek onu balığın karnından çıkararak sağ salim kıyıya ulaştırmıştır.

Yunus şehirden ayrıldıktan sonra şehrin üzeri kara dumanlarla kaplanmıştı. Güneş bu dumanlardan dolayı yeryüzüne inemiyordu. Ninova halkı yaptıklarından tövbe edip Allah'a sığındı. Allah onların tövbesini kabul ederek dumanları ortadan kaldırdı. Hz. Yunus burada bir süre daha tevhidi yaydıktan sonra köşesine çekildi ve vefat etti. Onun ölümünden sonra Asur devleti yıkıldı. Medler ve Babiller birleşerek Asurlular'ın başkenti Ninova'ya girdi. Burada her tarafı yakarak şehri yok ettiler. Halkını öldürdüler. Asur devletinin hükümdarı buna çok üzülerek ailesiyle birlikte ateşe atlayıp intihar etti.

Asurluların yerine Medye devleti kuruldu. (<http://www.derszamani.net/hz-yunus-hayati-kisaca.html>, 20 Aralık 2018)

Hiz. İbrahim Halil Hikâyesi: Kur'an'da Hiz. Musa'dan sonra ismi en çok geçen peygamberdir. Kk yaşlarında aklını ve mantığını kullanarak Dünya'yı yaratan olağanüstü bir gücün olduğunu ve bu gücün o zamanlar tapılan putlar olmadığını fark etmiştir. Putları kırdığı için zamanın hükümdarı tarafından ateşe atılarak cezalandırılmış, tam ateşe atıldığı sırada ateş suya dnsmş ve böylece yanmaktan kurtulmuştur. Bu olayın ardından Nemrut tarafından sürgün edilmiştir. O da sırasıyla Babil, Mısır ve Filistin'e göç ederek yaşamına devam etmiştir. Bu süreçte kendisine eşi Sare, yeğeni Lut ve bir avuç havarisi eşlik etmiştir. Yaşi ilerlemesine rağmen Allah'tan bir erkek evlat istemiş, hatta oğlu olursa onu Allah'a kurban edeceğini söylemiştir. Allah'da duasını kabul ederek ona Hiz. İsmail'i göndermiştir. Hiz. İbrahim, oğlu İsmail büyüdükten sonra Allah'a verdiği sözü yerine getirmeye karar vermiş ve oğlu İsmail'i tam ldrecekken Allah tarafından İbrahim aleyhisselama bir koç indirilmiştir. Daha sonra Hiz. İbrahim oğlu İsmail yerine bu kou kurban etmiştir. Hem oğlu İsmail hayatta kalmış, hem de o, Allah'a verdiği sözü yerine getirmiştir. Daha sonra Müslümanlar tarafından bu olay gelenek haline gelmiş ve kurban kesmek bir gelenek haline gelmiştir. (<http://www.derszamani.net/hz-ibrahimin-hayati-2.html>, 20 Aralık 2018)

*“Sevda meni etdi, bele zayıf can,
Bu derde neylesin tabibi Loğman,
Vezir, vekil, muhdar, sultan hkm han
Batmayın ahuma, inkisarıma.”* (Aslan, 2007: 379)

Lokman Hekim Hikâyesi: Hazreti Lokman'ın Davut (a.s.) zamanında yaşadığı bilinmektedir. Hazreti Lokman, bilgili, zeki ve ileri görüşlü bir insan olarak bilimsel ve ilmi çalışmalar ve araştırmalar yapan bir kişi olarak bütün insanlığı etkileyen işlerin içinde yer almıştır. Peygamberliği sabit olmamakla birlikte adı Kuranı Kerim'de geçmektedir.

Hazreti Lokman, bilgeliği ile tıp ilminde de önemli çalışmalar yapmıştır. Bu nedenle Lokman Hekim olarak da bilinmektedir. Halk arasında Lokman Hekim olarak tanınmıştır. Kuranı Kerim'de oğluna verdiği bilgiler ve nasihatler ön plana çıkarılmıştır. Davut (a.s.)'a müşavirlik ve vezirlik hizmetlerinde bulunmuştur. Oğluna verdiği nasihatler Kuranı Kerim'e konu olduğundan bütün insanlık için önemli bir konumdadır. (<http://www.derszamani.net/hz-lokman-hakkinda-bilgi-kisa.html>, 20 Aralık 2018)

*“Aşgın firağınnan nş eyledim cem,
Efkr hadden aşıf, mejnun eder gem.*

*Yanar vücudumda üçüyük altmış şem,
Pervanneden atas almam keçifdi.” (Aslan, 2007: 382)*

Leyla ile Mecnun Hikâyesi: Necid çöllerinde yaşayan Amir oğullarından Kays ile Leyla adında bir kız çocukluk yaşlardan itibaren birbirlerine sevdalılırlar. Bu durumu öğrenen Leyla'nın ailesi, kızlarını çadıra kapatır ve Kays ile görüştürmek istemez.

Kays bu duruma çok üzülür, dertlenir. Kays, aşkında mecnun – deli olarak çöllerde dolaşmaya başlar. Babası Kays'ın bu durumdan huzursuz olur. Leyla'yı ailesinden ister. Leyla'nın ailesi Kays, mecnun oldu diye kızı vermez.

Babası, Kays'ın iyileşmesi için Kabe'ye dua etmeye gider. Yalnız, Kays duasında derdinin daha da artmasını için dua etmiştir. Duası kabul olmuştur. Leyla'nın ailesi kızı vermekte ısrar etmiştir. Mecnun çöllerde yabancı hayvanlarla arkadaşlık kurmaya başlamıştır.

Nevfel isimli hükümdar, Mecnun'un durumuna acımıştır. Kızı istese de vermemişlerdir. Nevfel savaşmak zorunda kalmıştır. Mecnun, Leyla'nın tarafı savaşı kazansın diye dua etmiştir. Nevfel ikinci savaşta Leyla'nın ailesini mağlup etmiştir. Mecnun'un duasını öğrenince Leyla'yı istemekten vaz geçer.

Leyla, İbni Selam ile evlenir. İbni Selam'a yaklaşmak istemeyen Leyla, cinlerin onları rahatsız edeceğini söyler. İbni Selam öldükten sonra da Mecnun'u ziyarete gider. Mecnun, Leyla'yı tanımaz. Leyla, orayı terk eder ve ölür. Mecnun da Leyla'nın mezarının başında ölmek için dua eder ve oracıkta ölür. (<http://www.derszamani.net/leyla-ile-mecnun-hikayesi-kisa-ozet.html>, 20 Aralık 2018)

*“Dürretel der geçer müddetim çağlar,
Şan-şan oluf sızlar sinemde dağlar,
Tabibim Eflatun olsa gan ağlar,
Loğman'a müracat gılmam keçifdi.” (Aslan, 2007: 382)*

Eflatun: Platon Platon Arapçada P harfinin olmamasından dolayı Arap dünyasında Eflatun olarak anılmaktadır Platon, akıl hocası Sokrat (Socrates) ve öğrencisi Aristo (Aristotle) ile birlikte, doğal felsefe, bilim ve Batı felsefesinin temellerini attı Eflatun, aslında Socrates'in öğretisi ve öğrencisiydi Socrates'in düşüncelerinden olduğu kadar öğretmenin adalet uymayan öldürülmesinden de etkilenmişti

Platon sanata ve sanatçıya mesafeli yaklaştığı görülmektedir. Sanatçının taklit ettiği örnekler gerçeğin kendisi değil, gölgesidir. Gölgeye takılıp kalmak ise gerçeğe uzak kalmak anlamına geldiğini düşünmektedir. Platon'a göre bir ressamın taklit ettiği nesnelere zaten gölgenin gölgesidir. Bu durumda gölgenin gölgesi ile meşgul

olduklarını belirtir. Yani ressam ideanın değil, ideanın taklidinin taklidini yapmaktadır.

Yine Homeros ve Tragedya yazarları akıl yoluyla ilerleyen kimseler olmayıp, tutkularına kapılmış insanların taklidini yaptıklarını söyler. Böylece sanatçıların insanları gerçeklere değil, haz ve tutkuya yönlendirirler. Sanat taklit olduğu için bir bilgi değildir ve ciddi bir iş de değildir.

Sanat eserlerini üçe ayıran Platon bunlardan birincisi “dythrambos” adı verilen ozanın kendi duygularını dile getirdiği türler. İkincisi, “komedi ve tragedya” denen kişilerin taklit edildiği türler. Üçüncüsü ise, “epos” denen her iki türden oluşan türlerdir. (<http://www.derszamani.net/platon-sanat-anlayisi-nasildir.html>, 20 Aralık 2018)

*“Yağı gelir her bir yannan,
Nece keçeh şirin kannan,
Bele cengi Nuh Tufannan,
Heş ferah bulmah olumu.”* (Aslan, 2007: 394)

Nuh Tufanı: “Hz. İdris (a.s.)’dan sonra insanlar yeniden putlara tapmaya başlayarak yoldan çıktılar. İnsanların alınıp satılması, kadınların değersiz görülmesi, suistimal ve istismarların yapıldığı ve zulmün arttığı bir dönemde Hz. Nuh (a.s.) peygamber olarak gönderilmiştir.

Hz. Nuh (a.s.), 950 sene kavminin hidayete ermesi için çağrısını sürdürmüştür. İnsanlara bir tufanın geleceğini haber vermiş ve iman etmeleri gerektiğini söylemiştir. Maalesef çok az kişi O’na iman etmiş ve hatta oğlu da iman etmemiştir. Allah gemi yapmasını vahyedince herkes delirdiğini sanarak dalga geçmeye başlamışlardır.

Tufan zamanı geldiğinde gemiye iman edip ide gemiye binenler kurtulurken, iman etmeyen ve gemiye binmeyenler de boğulup gitmiştir.” (<http://www.derszamani.net/nuh-tufani-hakkinda-kisa-bilgi.html>, 20 Aralık 2018)

*“Eğer düşünseniz geçen işleri,
Mennen sormazsınız bu teftişleri,
Ferhat külüngünen deldi daşdarı,
Dağları yol eden aşk ataşdı.*

*Salman’ı intizar goyma yarına,
Batmayın ahıma, inkisarıma,
Kerem’in cismini sevda narına
Yandırır kül eden aşk ataşdı.”* (Aslan, 2007: 398)

Ferhat ile Şirin Hikâyesi: Ferhat, Persler döneminde yaşayan bir nakkaştır. Süsleme sanatı ile ilgilenmektedir. Mimari süslemeler yapmaktadır. Sultan Mehmene Banu'nun kız kardeşi Şirin için sarayın süslemelerini yaparken, Şirin'i görür ve aşık olur.

Ferhat, aşkında yanar, tutuşur. Gözüne uyku girmez. Yemekten, içmekten kesilir. İş yapamaz hale gelir. En sonunda Ferhat, Sultan'dan Şirin'i istemeye karar verir. Sultanın karşısına çıkar ve durumu açıklar. Sultan bu işe razı gelmez. Belli de etmez. İşi yokuşa sürmeye çalışır. Ferhat'a Elma Dağı'nı delip şehre su getirmesini söyler. Ferhat, aşkla bu teklifi kabul eder. Kazma, kürek dağlara girer, kazmaya başlar. Kazdıkça kazar.

Sultan, dadısıyla Ferhat'a haber gönderir. Şirin'in öldüğünü duyurur. Bunu duyan Ferhat, fenalık geçirir, Elindeki kazmayı havaya savurur. Kazma, Ferhat'ın başına düşer ve Ferhat oracıkta ölür. Kayaların dibinde, delmekte olduğu dağın eteklerindedir. Şirin bunu duyar. Hemen dağın eteklerine, kayalıkların olduğu yere gelir. Kahrından bizar olur. Kayalıklardan yuvarlanır. Şirin oracıkta ölür. Bu iki kavuşamayan âşık, aşkları uğruna dağı delmeye çalışıp su aradıkları yerde birlikte ölürlər. Her ikisini de oraya gömerler. (<http://www.derszamani.net/ferhat-ile-sirin-efsanesi-hikayesi-kisa-ozeti.html>, 20 Aralık 2018)

Kerem ile Aslı Hikâyesi: İran coğrafyasında İsfahan Şahı'nın oğlu Ahmet Mirza ve şahın hazinedarı olan Ermeni keşişin kızı Aslı, bir dervişin ikram ettiği elmalar ile ana rahmine düşerler. Doğup, büyüüp serpildiklerinde Ahmet Mirza yani Kerem, Aslı ile evlenmek ister. Fakat din farklılığını sebebiyle Aslı'nın babası bir türlü rıza göstermez.

Ermeni keşiş ailesini alarak Anadolu coğrafyasına doğru harekete geçer. Kerem perişan olur. Yanına bir sofı arkadaş alır. Aslı'nın peşinden diyar diyar dolanmaya başlar. Önüne çıkan her şeye aşkında, sevgisinden ve Aslı'dan bahsederek ilerler. Her engelde yanık şiirler ve türküler okuyarak olağanüstü bir şekilde engelleri bertaraf eder. Dağlar dize gelir, nehir suları çekilir.

Kerem yolda birçok kişiyle tanıştığı gibi Halep Sultanı ile de tanışır. Ermeni Keşiş Erzurum, Erzincan, Van, Kayseri dolaylarında konaklarken sultanın aracı olmasıyla Kerem ile Aslı buluşur ve düğünleri yapılır. İki sevgili birbirine kavuşmuştur fakat Ermeni keşiş bu duruma razı değildir.

Ermeni keşiş kızının gerdek gömleğine büyü yapar. Gerdek günü Kerem, Aslı'nın gömleğini bir türlü açamaz. Açtıkça düğmeler kapanır, kapandıkça Kerem açar. İşin içinden çıkılmaz. Kerem bir ah çeker ve ağzından çıkan alev onu kül eder. Aslı ne olduğunu anlayamadan saçı tutuşur ve o da kül olur. İki aşık kavuşmalar da sevgilerini yaşayamadan ölürlər. Sevgililerin bu durumda olması çeşitli olağanüstü şeylerin

yaşanması, aşkların azmini ve sabrını arttırır ama ne çare olan olmuş Kerem ve Aslı aşklarından yanıp kül olmuştur. (<http://www.derszamani.net/kerem-ile-asli-ozeti-ve-kahramanlari-kisa.html>, 20 Aralık 2018)

*“Sevda saldı meni bu galmagala,
Sıdkile sabredem perişan hala,
Yârımın hüsnünde açılıf lale,
Bülbül feryad eyler, güle tohunsam.”* (Aslan, 2007: 402)

Gül ile Bülbül Hikâyesi: Gül, bir gün yansımasını görerek kendi güzelliğine âşık olur. Nesim’i dünyada kendinden daha güzel birisinin olup olmadığını araştırmak üzere gönderir. Bu yol-culuk sırasında Nesim, aşk derdiyle perişan hâlde dolaşan Bülbül’le karşılaşır. Bül-bül, daha önce rüyasında gördüğü Gül’ü Nesim’den dinleyince aşkı daha da artar. Gülşen şehrine ulaşmak için zorlu bir yolculuğa kalkışır. Uzun uğraşlar sonunda var-dığı şehrin muhafızı Servi’ye sığınır. Günler geceler boyu ağlayıp inleyerek derdini ırmaklara, aya, güneşe anlatır ama hiçbiri derdine derman bulamaz. Bir gün onun inlemelerini duyan Gül, bu sesin kaynağını sorar. Nergis, Bülbül’ün hikâyesini aktarır. Ancak Gül, naz edip Bülbül’ü kovdurur. Böylece âşık Bülbül yine dağları mesken tutar. Sevgilisine Nesim ile haber gönderip hâline acımasını isteyen Bülbül, âşığın sı-kıntılara katlanması gerektiği cevabını alır. Bu cevaptan sonra büsbütün perişan olur. Ancak hâlini anlattığı bir mektubuna olumlu cevap alınca durum tersine döner. Du-rumdan haberdar olan Gül’ün babası, Bülbül’ü yakalatıp hapsedirir. Bu sırada Tem-muz Şah, Güneş komutasındaki ordusuyla Gülşen’e saldırır, ortalığı yakar yıkar. Ba-har Şah, beraberindekilerle birlikte yükseklere çekilerek bu zulümden kurtulur. Bun-dan sonra Gülşen’e önce Hazan Şah, sonra da Şita Şah egemen olur. Nevruz Şah’ın da yardımıyla Bahar Şah tekrar Gülşen’i ele geçirirler. Gül, bülbül’ü hatırlayıp babasın-dan affını ister. Bülbül kurtuluşa erince Gül’le birlikte eğlenirler. (<https://www.edebiyatogretmeni.org/gul-u-bulbul/>, 29 Aralık 2018)

2.5.18. Gıda

Genel olarak tahıl, çeşitli sebze ve bir miktar etle sulu olarak hazırlanan yemek türleri, çorbalar, zeytinyağlılar ve hamur işleri ve kendiliğinden yetişen otlarla hazırlanan yemeklerden oluşan Türk Mutfağı; pekmez, yoğurt, bulgur vb. gibi kendine özgü sağlıklı yiyecek türlerini de ortaya çıkarmıştır. Yöreden yöreye farklılaşan lezzetleri barındıran yeme-içme biçimleri, özel gün, kutlama ve törenlerde ayrı bir anlam hatta kutsallık taşır. Türk Mutfağı, çeşit zenginliği ve damak tadına uygunluk yönünden olduğu kadar birçok yemek ve yiyecek türü ile sağlıklı ve dengeli beslenmeye ve vejetaryen mutfağına kaynaklık edebilecek örnekleri barındırmaktadır.

(<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12762/genel-ozellikleriyle-turk-mutfak-kulturu.html>)

Her toplumun onları birbirinden farklı kılan, zevklerini ve damak tatlarını yansıtan ayrı bir yemek kültürü vardır. Nasıl ki günümüzde dünyanın neresine olursa olsun kebab, ayran, baklava vb. dendiği zaman Türk mutfağı akla geliyorsa her dönemde de yemekler toplumu yansıtan birer folklor unsuru olmuştur. Bunun gibi daha küçük coğrafyalarda da kendi yöresini tanıtan besinler vardır. Mesela hamsi turşusu, hamsi tava, Trabzon ekmeği denilince akla Karadeniz bölgesi gelmektedir.

Gıda başlığı altında; hikâyelerde anlatılan dönemlerdeki halkın kullandıkları besin kaynaklarının, dönem halkının damak tadını, bu besinleri ne şekilde karıştırarak hangi yemekleri elde ettiklerini, bunun günümüzdeki besinlerden farkını ve belli bir yöreye özgü olup olmadığını görmek açısından önemli olduğu için bu konu ayrı bir başlıkta ele alınmıştır

“*Ciğer yandı ol büryana yetiştim*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 169)

büryan: Daha çok Siirt yöresinde meşhur kuzu etinden ve pirinçten yapılan yemek.

“*Ecel şerbetini işdi Nuşi Revan*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 170)

şerbet: Şekerli içecek.

“*Getirif güllabı güle bar eğler*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 190)

güllab: “*Gül suyu.*” (<http://www.sozce.com/nedir/142302-gullab>, 18 Temmuz 2019)

“*Bir gün içirirler ecel cemini*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 191)

cem: Burada mecazi olarak kullanılan bir içecek.

“*Polattan şiş gördüm kemihden kebab*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 198)

kebab: Ateşte pişirilen et.

“*Her yerişde bir put sarımsak döğer*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 317)

sarımsak: Yemeklere konularak tat ve koku veren bir yemiş.

“O zaman yedirdi herzeyi nanı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 333)

nan: Ekmek.

“Meyvesi müzeyyen ayvası turunç” (Alptekin- Coşkun, 2006: 338)

ayva: Büyük, sert yapıda, sarı ve tüylü meyve.

turunç: Akdeniz bölgesinde yetişen portakala benzeyen tadı acımtırak meyve.

“Deli Becan bir oturuşda bir danayı bir put eppehnen yeyer gahar deyerdi acımnan ölürem.” (Aslan, 2007: 333)

eppeh: “Ekmek.” (<http://www.sozce.com/nedir/113944-eppeh>, 18 Temmuz 2019)

“Eline bir tas şerbet alıf, Sevdakâr’a uzadıf, bahalım orda ne deyeceh:” (Aslan, 2007: 372)

şerbet: “Meyve suyu ile şekerli su karıştırılarak yapılan içecek.” (GTS, 2005: 1859)

2.5.19. Süslenme, Takı Takma ve Güzellik Anlayışı

İnsanoğlu; korunma, barınma ve yemek vb. en temel ihtiyaçlarını karşılamaya başladıktan sonra zamanla sanata yani güzel olan her şeye yönelmeye başlamıştır. Sanat kavramı içinde; müzik, tiyatro, şiir, süsleme, süslenme, güzel giyinme vb olabilir. Burada bahsedilen güzel kavramı ise kendi bedeni üzerindeki güzelliştir. Bunu da takılarla, bazı boyalarla, giyimleriyle, saçlarında yaptıkları değişikliklerle yapmaya çalışmışlardır. Bu uygulamaları güzel görünmenin yanında; tanınmak, zenginliğini göstermek vb. amaçlarla da yapanlar olmuştur. Tabi bu süslenme kavramı sadece kadınlara özgü olmamış erkeklerde bu çabaya girmişlerdir. Osmanlı Padişahlarından Yavuz Sultan Selim’in ne amaçla olduğu kesin olmasa da küpe taktığı herkes tarafından bilinmektedir. Bunun dışında erkeklerde gözlere sürme çekmek de peygamberimizden kalan bir sünnet olduğuna inanılarak yapılmıştır.

Güzellik kavramı her milletde ve dönemde farklı olmuştur. Güzellik adına yapılan uygulamaların farklılığı da bir kültür göstergesidir. Bu da o dönem halkının

günümüz güzellik anlayışıyla benzerlik veya farklılıklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Bu çalışmadaki şiir ve hikâyelerden çıkarılan sonuçlara göre dönemin insanları takı, süs vb. eşyalara önem vermektedir. Bunun için de daha çok kıymetli taşlar kullanmaktadır. Ayrıca takıları kendi özelliklerini ya da statülerini göstermek için bir nişan olarak da kullanmışlardır.

“Ziynete belendim yaraştı bana” (Alptekin- Coşkun, 2006: 169)

ziynet: “Süs, bezek.” (GTS, 2005: 2240)

“Nene al bu çocuğu götü Perçem Sultan görmesin, bu üzüyüde al böyüyende barmağına tahsın, bu Şah Abbas’ın öz oğludu, bu üzühde Şah Abbas’ın hatem üzüyüdü.” (Aslan, 2007: 355)

“Cevahir hatem bilezik destinde şana bayaz” (Alptekin- Coşkun, 2006: 282)

bilezik: Altın, gümüş vb madenlerden yapılan, bileğe takılarak kullanılan halka.

hatem: “Yüzük.” (<http://www.sozce.com/nedir/150306-hatem>, 18 Temmuz 2019)

“Hatengi sineye tığ-ı zernişan” (Alptekin- Coşkun, 2006: 186)

zernişan: “Kılıç, kalemtraş gibi şeylerin üzerine kakma altınla yapılan işleme süs.” (<http://www.sozce.com/nedir/352191-zernisan>, 18 Temmuz 2019)

“Durna teli kimi zülfü burmalı,
Tığ-ı zernişanı, müjgan gurmali,
Tavus nezaketdi, şahin sürmeli,
Tüle, tarlan bir laçını getirdim.” (Aslan, 2007: 406)

“Gözelleri cilve satar, can alı,
Gözleri sürmeli elleri kınalı,
Mücevher mültevi, inci daneli,
Fiyeti bilinmez zi-giyet gördüm.” (Aslan, 2007: 422)

Gözlere sürme sürmek, ellere kına yakmak da o dönem için de bir süslenme, güzellik anlayışını yansıtmaktadır.

2.5.20. Hastalıklar ve İlaçlar

Hastalıklar insan organizmasının mikroplar yoluyla düzeninin bozulması sonucu ortaya çıkan ve insanın normal yaşantısını kısıtlayan psikolojik veya fizyolojik bir bozukluktur. Bu hastalıkların isimleri, ortaya çıkış nedenleri hatta tedavileri geçmişten günümüze kadar farklılıklar göstermiştir. Kimi hastalıklara hangi bitki veya yöntemin iyi geldiği deneme yanılma yoluyla öğrenilmişken bazı hastalıklara da batıl inançlar doğrultusunda uydurma tedavi yöntemleri denenerek şifa aranmıştır. Oysa zamanla gelişen teknolojiyle bazı hastalıkların tedavisi kolaylaşmış hatta bazı hastalıklar tamamen yok olmuştur. Dolayısıyla bir bölgede var olan hastalıklara ve varsa bunların tedavi edilmiş şekillerine bakarak o bölgenin gelişmişlik düzeyleri ve inanışları hakkında çıkarımda bulunmak mümkündür.

“Sen can desen onnar veba diyerler” (Alptekin- Coşkun, 2006: 189)

“Dudu guşu olsa lal olar dili” (Alptekin- Coşkun, 2006: 190)

“Her yaraya yeşil merhem sürülmez” (Alptekin- Coşkun, 2006: 339)

2.7. HALK İNANIŞLARI

İnsan, var olduğu günden beri beslenme, korunma vb. ihtiyaçlarının yanında zamanla bir aidiyet hissine kapılmıştır. Evreni, kendisini, doğayı sorgulamış ve bunların ne zaman, nasıl ve ne amaçla meydana geldiğini öğrenme ihtiyacı hissetmiştir. Bunun sonucunda da tüm bunları insanoglundan daha güçlü bir varlığın yaratmış olduğu düşüncesi doğmuş ve zamanla bu düşüncelerine uygun değişik inanç biçimleri ortaya koymuşlardır. Bu inanç, sadece dini anlamda değil değişik konular üzerine de olmuştur. Bazı hastalıkların büyü ve sihirle tedavi edileceğine inanılması, sözlü ürünlerindeki olağanüstülüklerin veya herhangi bir anlatının zamanla gerçekmiş gibi inanılması da bu inanç çeşitliliğinin bir örneğidir. Yani bu inanç şekillerini sadece din değil, sosyal hayat içindeki konulara da yüklemişler ve sonucunda değişik konularda değişik inanç şekilleri ortaya koymuşlardır.

İnanç konusu da diğer başlıklar gibi halk kültürünü en net gösteren öğelerden biridir. Çünkü inançlar, insanın dünya bakışını etkileyen ve üzerinde hassasiyetle

durulan bir olgudur. İnsanlar inançlarının getirdiği kurallara göre yaşamaya çalışmış; inançlarının getirdiği emir ve yasaklar, insanların hayatlarını şekillendirmelerinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra ilk kültürlerde vücut bulmuş olan iyi ve kötü ruh, büyü vb. inanışların ne kadar değişerek insanların kendi dönemlerine ne ölçüde taşındığını göstermesi açısından önemlidir.

Dini inançlar ve bunların uygulanma şekli toplumdan topluma, bölgeden bölgeye farklılıklar gösterebilmektedir. Hatta dini terimlerin söyleniş şekilleri bile o topluma özgü bir özellik olabilmektedir. Bu şekiller de o toplumu diğerlerinden ayıran bir folklor unsuru olarak kabul edilebilir. Ayrıca bu terimlerin söylenişleri aynı olsa da büyük çerçeveden bakıldığında bu terimlerden o toplumun hangi inanca mensup olduğu anlaşılabilir. Örneğin; “abdest, namaz, kible” vb. terimler Müslüman toplumların hepsinde görüldüğü için bu terimleri aynı toplum içinde farklı bir kültür ögesi olarak alınamayabilir. Ancak bu terimlerin kullanıldığı bölgeler, İslam inancına sahip olması yönünden diğer büyük milletlerden ayrıldığı için bu terimler bir kültür ögesi olarak alınabilir.

Hem bilindiği üzere hem de incelenilen bu şiir ve hikâyelerden çıkarılan sonuçlara göre Âşık Şenlik ve yaşadığı çevre İslam dinine mensuptur ve bu dine uygun inanç uygulamaları ve terimleri şiirlerinde fazla geçmektedir.

“...Arşta dört melayke âyet okudu

Zikri süphaneke bir sensen Mevlâm...” (Aslan, 2007: 37)

melek: “Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan manevi varlık, ferişte.” (GTS, 2005: 1364)

Âyet: “Kur'an surelerini oluşturan kısımlardan her biri.” (GTS, 2005:)

Süphaneke: İslam dininde namazların en başında okunan duadır. İlk başta okunması sebebiyle yukarıdaki dizede de aklıma ilk gelen anlamında kullanılmıştır.

“Sefil Şenlik muradına erersen

Miraç'ta Nebi sırrına vararsan

Eğer koyun sen kuzunu sorarsan

İsmail'e inen koçu gör dedi.” (Aslan, 2007: 42)

miraç: “Göğe çıkma.” (GTS, 2005: 1400)

Hız Muhammed'in Miraca Çıkma Mucizesi : "Hicretten bir buçuk sene önce, Recep ayının 27. gecesiydi. Bu gecede Peygamber Efendimizin en büyük mucizelerinden biri olan İsrâ* ve Mirâc** mucizesi vuku buldu.

Mezkûr gecede Cebrail (a.s.) geldi ve Resûl-i Zîşan Efendimizi Mescid-i Haram'dan*** alıp Burak ile Mescid-i Aksâ'ya**** götürdü. Oradan da, gökyüzündeki harika icraat ve Cenâb-ı Hakkın kudretine delalet eden âyet ve alâmetlerin birer birer gösterilmesi için, semavata çıkarıldı. Sema tabakalarında bulunan bütün peygamberlerle görüştürüldü. Oradan da "imkân ve vücub ortasında Kab-ı Kavseyin ile işaret olunan" makama çıktı. Kendilerine bir çok acib ve garip şeyler temaşa ettirildi. Ve bilemeyeceğimiz, anlayamayacağımız bir şekilde mekândan münezzeh olan Cenâb-ı Hakkın bizzat kelamını işitti ve Cemal-i Pâkini müşahede etti. Aynı gece hâne-i saâdetine geldi." (<https://sorularlailamiyet.com/peygamberimiz-savin-en-buyuk-mucizelerinden-olan-isra-ve-mirac-mucizesi-ne-zaman-ve-nasil-vuku>)

İsmail'e koçun inmesi: ...Yaşı ilerlemesine rağmen Allah'tan bir erkek evlat istemiş, hatta oğlu olursa onu Allah'a kurban edeceğini söylemiştir. Allah'da duasını kabul ederek ona Hz. İsmail'i göndermiştir. Hz. İbrahim, oğlu İsmail büyüdüktan sonra Allah'a verdiği sözü yerine getirmeye karar vermiş ve oğlu İsmail'i tam öldürecekken Allah tarafından İbrahim aleyhisselama bir koç indirilmiştir. Daha sonra Hz. İbrahim oğlu İsmail yerine bu koçu kurban etmiştir. Hem oğlu İsmail hayatta kalmış, hem de o, Allah'a verdiği sözü yerine getirmiştir. Daha sonra Müslümanlar tarafından bu olay gelenek haline gelmiş ve kurban kesmek bir gelenek haline gelmiştir. (<https://www.derszamani.net/hz-ibrahimin-hayati-2.html>, 29 Aralık 2018)

"Hazreti gırıhlar yedinde verdiler badeleri" (Aslan, 2007: 47)

"Emelin salihse kırklara kariç" (Alptekin- Coşkun, 2006: 338)

kırklar: Hz. Ali (ra) Irak'ta iken, bir gün yanında Şam halkından bahsedildi. Bazıları, onları lanetlemesini istediler. Bunun üzerine Hz. Ali (ra) Resulüllah (a.s.m)'tan şunları işittiğini söyledi:

"Ebdaller kırk kişi olup Şam'da ikamet ederler. Onlar sayesinde yağmur yağar, onlar sayesinde düşmana karşı zafer kazanılır ve onlar sayesinde Şam halkından azap uzaklaştırılır."(Ahmed b. Hanbel, I/112). (<https://sorularlailamiyet.com/ucler-yediler-kirk-lar-sekinde-soylenen-seyin-anlami-nedir-sirk-konusu-ile-bu-hiyerarsi-yi-birlikte>, 29 Aralık 2018)

"Niyet eder oruç tutar giderih." (Aslan, 2007: 53)

oruç: İslamiyetin beş şartından biri. Belirli saatler aralığında yemek içmek ve nefsi duygulardan uzak durmaktır.

“*Levh-i mahfuzuna bağışda bizi*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 348)

“*Arş kelâm levh-i mahfuz gark olufdu nurunan
Hakdır Zebur, İncil, Tevrat yeten onun sırrına
Furkan'dan nasihat alan dalar daha derine
Dad-ı Hak olan kullarda nahak yalan görmedim.*” (Aslan, 2007: 54)

Arş: “*İslam inanışına göre göğün en yüksek katı.*” (GTS, 2005: 124)

levh-i mahfuz: “*Arş'ta, üzerinde insanların alın yazıları bulunan levha.*” (YTS, 1974: 88)

Furkan: “*Kuran-ı Kerim.*” (<http://www.sozce.com/nedir/125625-furkan>, 18 Temmuz 2019)

“*Yedinci zeminin kaçtı durağı
Kaç kademedir gâhi mahın ayağı
Evvel zemzem neye vurdu boyağı
Neden de birinci göğü yaratdı.*” (Aslan, 2007: 78)

zemzem: “*1. Kâbe yakınında bulunan bir kuyu. 2. Bu kuyunun Müslümanlarca kutsal sayılan suyu, zemzem suyu.*” (GTS, 2005: 2229)

“*Kaç kes vahy geldi Muhammet için*” (Aslan, 2007: 80)

vahiy: “*Bir buyruk veya düşüncenin Tanrı tarafından peygamberlere bildirilmesi.*” (GTS, 2005: 2074)

Hz. Muhammet: İslamiyeti anlatmak, yaymak için gönderilen, son peygamber.

“*Yaren yoldaş namazımı kılmazdan*” (Aslan, 2007: 92)

namaz: “*İslamın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat.*” (GTS, 2005: 1454)

“*Yüz yirmi dört bin Nebi gelipdi bu faniye*

“*Otuz altı sahabe dört çarı-yâr hani ya?...*” (Alptekin- Coşkun, 2006: 112)

nebi: “*Peygamber.*” (GTS, 2005: 1463)

sahabe: “*Hz. Muhammed'i görmüş ve onun sohbetinde bulunmuş Müslümanlar, ashap. 2. esk. Sahipler, sahip çıkanlar.*” (GTS, 2005: 1681)

çarı-yâr: “Dört dost. (Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali (R.A.) lerin nâmları.) Dört Halife, Hulefâ-i Erbaa veya Ashab-ı Güzin diye de ihtiramla anılırlar.” (<https://osmanlica.ihya.org/car-yar-nedir-ne-demek.html>, 29 Aralık 2018)

“Al abdesti gıl namazı daim dur gibleye sen” (Alptekin- Coşkun, 2006: 120)

abdest: “Müslümanların, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh etme yoluyla yaptıkları arınma.” (GTS, 2005: 3)

kible: “Bazı ibadetler yerine getirilirken dönülen Kâbe'nin bulunduğu yön.” (GTS, 2005: 1150)

“Beş vakit namaz farzdır Müslüman olanlara
Gece gündüz zikir edif hak yolu bilenlere
Günde bin sevap yazılır Cuma'yı gılanlara
Dikkatinan gulah assan ohunan selaya sen” (Alptekin- Coşkun, 2006: 120)

farz: “Müslümanlıkta, özür olmadıkça yapılması zorunlu, yapılmaması günah sayılan ibadet.” (GTS, 2005: 681)

zikir: “Bir tarikata bağlı olanların Tanrı'nın adını art arda söylemesi (GTS, 2005: 2237)

cuma: Müslümanlarca kutsal kabul edilen cuma gününe özgü kılınan namaz.

sela: Müslüman toplumlarda kutsal günlerde ve vefat haberlerinde minarelerden okunan dua

“İblis'e yapışan gullar düşer tamu narına” (Alptekin- Coşkun, 2006: 121)

iblis: İnsanları kötü şeyler yapmaya teşvik ederek dinden uzaklaştırmaya çalışan, Tanrı tarafından huzurundan kovulduğuna inanılan melek.

“Sende yatan şehitlerin kılıçları kındadır” (Alptekin- Coşkun, 2006: 124)

şehit: “Kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse, martir.” (GTS, 2005: 1855)

“Gündüz tırpanda gece terafi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 145)

terafi(teravih): “Ramazan ayı boyunca, yatsı namazından sonra kılınan namaz, teravih namazı.” (GTS, 2005: 1957)

“Sevür yemeğinde niyet şerifi” (Alptekin- Coşkun, 2006: 145)

sevür: “Ramazanda sabaha yakın zaman.” (<http://www.sozce.com/nedir/278614-sevur>, 18 Temmuz 2019)

niyet: “Namaz kılmaya, oruç tutmaya ve abdest almaya karar verip başlama.” (GTS, 2005: 1478)

“Mümin kulun al elvanı oruçluh” (Alptekin- Coşkun, 2006: 145)

mümin: “Müslüman.” (GTS, 2005: 1434)

“...Şefaata senen ya Resul dedim

Kâfirler la dedi ben İlla dedim.” (Alptekin- Coşkun, 2006: 168)

şefaata: “Birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için o kimseyle Tanrı arasında peygamberin yaptığı aracılık.” (GTS, 2005: 1854)

Resul: “Kendisine kitap indirilmiş, peygamber, yalvaç.” (GTS, 2005: 1655)

kâfir: “Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse. 4. Genellikle Müslüman olmayanlara verilen ad.” (GTS, 2005: 1033)

“...
Kimi küfre daldı kimi imana

Kâfirler la dedi ben İlla dedim.” (Alptekin- Coşkun, 2006: 168)

küfür: “Tanrı'nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançları inkâr etme.” (GTS, 2005: 1279)

“Şenlik bu sevdada irşad olmadı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 168)

irşad: Kelime anlamı doğru yolu gösterme olan irşat, burada dini amaçla yol gösterme anlamında kullanılmıştır.

“Gel ruh teslim eyle bu eziz ayda” (Alptekin- Coşkun, 2006: 170)

eziz ay: Burada kastedilen Müslümanlarca kutsal kabul edilen ve yoğun ibadetlerin yapıldığı Ramazan ayıdır.

“Salavatla bulsun ömrü nihayet” (Alptekin- Coşkun, 2006: 170)

salavat: “1. Namazlar. 2. Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için okunan dua.” (GTS, 2005: 1689)

“Tarikat şehrinde adalet kesen

Şeriat dersini hadde yazanlar

...” (Alptekin- Coşkun, 2006: 186)

tarikât: *“Aynı dinin içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan, Tanrı'ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri.”* (GTS, 2005: 1908)

şeriat: *“Kur'an'daki ayetlere, Hz. Muhammed'in sözlerine dayanan İslam kanunu, İslam hukuku.”* (GTS, 2005: 1861)

“Otuz cüz Kur'an'ı nur umman aldı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 207)

cüz: Kur'an'ın bölünmüş otuz parçadan her biri:

Kur'an: İslam dininin bütün kurallarını içeren, Hz Muhammet'e indirilmiş olan Müslümanlarca kutsal kabul edilen kitap.

“Abdesli gulların cenabet gelir” (Alptekin- Coşkun, 2006: 207)

cenabet: *“Cünüp. Dinin buyurduğu biçimde henüz yıkanmadığı için temiz sayılmayan (kimse),”* (GTS, 2005: 357)

“Çekdi Zülfikar'ı çaldı küffara” (Alptekin- Coşkun, 2006: 217)

küffar: Müslüman olmayanlar.

“...

Camiler verirdi mezin nidası

Daha gelmez oldu tekbir sedası

...” (Alptekin- Coşkun, 2006: 239)

mezin: Camilerde ezanı okuyan kimse.

tekbir: *“Müslümanlıkta Tanrı'nın büyüklüğünü, yüceliğini anmak için söylenen ve "Allahuekber" sözü ile başlayan dua.”* (GTS, 2005: 1934)

“Nefis Şeytan bir arada

Ruhu düşürür feryada

Tevhid ohu o sırada

Nerde bulem nerde bulem?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 239)

Nefis: İnsanın şahsi ve dünyevi istekleri.

Şeytan: İblis. İnsanları kötü şeyler yapmaya teşvik ederek dinden uzaklaştırmaya çalışan, Tanrı tarafından huzurundan kovulduğuna inanılan melek.

Tevhid: “Allah'ın birliğine inanma, bir sayma, bir olarak bakma.” (GTS, 2005: 1970)

“Kalkacahdır gözden perde” (Alptekin- Coşkun, 2006: 273)

göz perdesi: Kur'an'ın bazı ayetlerinde de geçen Müslümanlarca Allah tarafından bazı olağanüstü varlık ve durumları görmemizi engelleyen gözde manevi bir perdenin olduğuna inanılması.

“Münkir Nekir gelecekdir

Rabbin kimdir soracahdır

...” (Alptekin- Coşkun, 2006: 273)

Münkir ve Nekir: İslam inancına göre kabre konulan kişileri sorguya çeken melekler.

“Çalınır Sur-u İsrâfil,

İster gopsun gıyameti.

Feyekün kelmesi ile,

Fet eylesin melmeketi.” (Aslan, 2007: 275)

Sur-u İsrâfil: İslam inancına göre kıyametin başladığını ilan edecek olan İsrâfil adlı meleğin kıyameti, üfleyerek bildireceği sur adı verilen boru.

Feyekün: “Kün, ‘Ol’ demektir. ‘Emr-i kün feyekün’, Allah’ın yaratmayı dilediği şeye, ‘ol’ diye emretmesi ve böylece onun varlık sahasına çıkması” demektir.

(<https://www.secdem.net/dini-bilgiler/fikih/kun-fe-yekun-nedir-kun-fe-yekun-ayeti-hakkinda-bilgi.html>, 29 Aralık 2018)

“Letif Şah der, Hak yazısı silinmez,

Beş gün evvel başa gelen bilinmez,

Tahdirin tertibi, tevde olunmaz,

Hıyal tefdişleri geler dilime.” (Aslan, 2007: 283)

hak yazısı: Kader.

“Lele'nin fihri, tüşüncesi gözlerini kör ellemişti. Burda Lele çoh neşelendi. Allah'ın hehmetiynen gözleri açıldı, galhdı birbirlerine sarıldılar.” (Aslan, 2007: 293)

hikmet: *“Tanrı'nın insanlarca anlaşılamayan amacı.”* (GTS, 2005: 891)

“Derler ki geçmeye Sırat'tır yolun” (Alptekin- Coşkun, 2006: 337)

Sırat: Müslümanlarca cehennem üzerine kurulmuş olan ve sevap ve günahlara göre geçilip geçilmeyeceğine inanılan köprü.

*“Gemliyem müşgül günüm var,
Onüçün figan ünüm var.
Cesetde bir tek canım var,
Vererem sana sadağa.”* (Aslan, 2007: 344)

sadaka: *“Dilenciye verilen para. 2. Yardım amacıyla karşılıksız verilen şey.”* (GTS, 2005: 1675)

“Gel seninle halallaşah, ayrılak,” (Aslan, 2007: 349)

helalleşmek: *“Alışverişte veya ayrılma sırasında hakkını birbirine bağışlamak.”* (GTS, 2005: 874)

“Lütfunla olunar halife sana” (Alptekin- Coşkun, 2006: 349)

halife: *“Hz. Muhammed'in vekili olarak Müslümanların imamlığını ve din koruyuculuğunu yapmakla görevli kimse. 2. Hükümdar.”* (GTS, 2005: 834)

“Haramı helala gatmah neyimiş” (Alptekin- Coşkun, 2006: 364)

haram: Dinen yasak olan.

helal: Dine aykırı olmayan.

İslam dinancında yaratıcının izin verdiği her şeyin helal, izin vermediklerinin ise haram olduğuna inanılır. Haram olan şeylerin karşılığı da günahdır ve günahın karşılığı da ahirette cehennem cezasıdır.

“Deccal'ı öldürüf özü galacah” (Alptekin- Coşkun, 2006: 366)

Deccal: *“Dinî inanışlara göre kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkacak olan yalancı ve kötü yaradılışlı kimse.”* (GTS, 2005: 481)

“Zuhur etti giyametten alamet” (Alptekin- Coşkun, 2006: 367)

kıyamet: “Tek tanrılı dinlerin inanişına göre dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü.” (GTS, 2005: 1172)

“Yecüc Mecüc çıkar tutar türabı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 367)

Yecüc Mecüc: Müslümanlarca bir kıyamet alameti olarak kabul edilir. Kıyamet günü ortaya çıkıp insan ırkını yok edeceğine inanılan lanetli kavim.

“Ehdi Peyman edeh, ilgar imana.” (Aslan, 2007: 389)

peyman: “Yemin, ant.” (<http://www.sozce.com/nedir/257994-peyman>, 18 Temmuz 2019)

ilgar: “Verilen söz.” (<http://www.sozce.com/nedir/160034-ilgar>, 18 Temmuz 2019)

Din üzerine yemin etmek anlamına gelen bu cümle ile imanın kutsal kabul edilip onun üzerine edilen yeminlerin önemsendiği anlaşılmaktadır.

“Çoban gardaş gel gedeyh sen bize Gavhar’ın mezerini de gösder, bizde ona bir fatihe ohuyah uzahdayken bahdılar ki, mezerrerin içinde bir mezer var ki, diyesen gудuretden bir saray guruluf.” (Aslan, 2007: 416)

fatıha: “Kur’an’ın ilk suresi.” (GTS, 2005: 683)

Ahiret: “Dinî inanişına göre, insanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Tanrı’ya hesap vereceği yer, öbür dünya, öteki dünya.” (GTS, 2005: 42) anlamına gelmektedir. Ahiret inancına sahip toplumlarda bu dünya geçicidir, ölüm sonun başlangıcıdır. Çünkü bu inanca sahip toplumlara göre ölen kişiler ebedi alemde yeniden dirilecek ve dünyada yaptıklarıyla ya ödül ya ceza alacaklardır. Ödül cennet, ceza ise cehennemdir. Cennet tüm güzelliklerin bulunduğu kişinin dilediği gibi yaşayabileceği bir yer; cehennem ise her türlü işkence ve cezanın verileceği genellikle ateşin bulunduğu yer olarak inanılmaktadır. İslamiyet öncesi Türk toplumlarında ahiret inancı; ölen kişilerin mezara, kendilerine lazım olacak eşyalarıyla gömülmesi şeklinde kendini göstermiştir. İslamiyet’in kabulünden sonra ise İslam inancının gereği olarak değişik şekillerde görülmektedir. Çünkü İslama göre ahiret vardır ve bu

dünya kıyamet ile son bulacaktır. Dünyanın son bulmasıyla ahiret hayatı başlayacaktır.

Âşık Şenlik şiir ve hikâyelerinde ise daha çok ahireti çağrıştıran dua ve sözcüklerle kendini göstermiştir.

“Süleyman’a nasip olmadı kevser” (Alptekin- Coşkun, 2006: 363)

“Teklif etse yiyebilmem namertlerin nanını

Suyu ab-ı kevser olsa içmem Allah kerimdi.” (Aslan, 2007: 53)

ab-ı kevser: “Cennette bulunduğu inanan ırmak, havuz veya çeşmenin suyu.” (GTS, 2005: 3)

“Firdevs’te yarattı Kızıl Öküz’ü”(Aslan, 2007: 82)

Firdevs: “Cennet, cennet bahçesi.” (<http://www.sozce.com/nedir/123602-firdevs>, 18 Temmuz 2019)

“Birinci âşıkam vasfedim şimdi

O kimiydi ecel tahtına mindi

Öldü çıktı göye dirildi indi

Gene arşa kalktı cüdalanıftı” (Aslan, 2007: 83)

Bu dörtlüğün üçüncü dizesinden, öldükten sonra göğe yanı ahirete çıkıp orada dirildiği anlaşılmaktadır.

“O vahit dahil olursun cennet-i alaya sen” (Alptekin- Coşkun, 2006: 120)

cennet: “Dinî inanışlara göre dünyada iyilik yapanların, günahsızların, öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer, uçmak, behişt.” (GTS, 2005: 358)

“Yanarsan mahşerde nâra gelmezsin imlaya sen” (Alptekin- Coşkun, 2006: 120)

mahşer: “Kıyamet günü dirilenlerin toplanacaklarına inanan yer.” (GTS, 2005: 1329)

“İblis’e yapışan gullar düşer tamu narına” (Alptekin- Coşkun, 2006: 121)

tamu: cehennem.

“Çalınır Sur-u İsrâfil,
İster gopsun giyameti.
...” (Aslan, 2007: 275)

“Zuhur etti giyametten alamet” (Alptekin- Coşkun, 2006: 367)

kiyamet: “Tek tanrılı dinlerin inanişına göre dünyanın sonu ve bütün ölülerin dirilerek mahşerde toplanacağı zaman, hesap günü, kıyamet günü, mahşer günü.” (GTS, 2005: 1172)

“Bunnarın yannarina gedende, bahdı iki tenede cennet hürüsü kimi giz var yannarında.” (Aslan, 2007: 301)

huri: Öldükten sonra cennete gidenlere verileceğine inanılan hanım eşler.

Yukarıdaki örnekte ölümden sonra iyi insanların ödüllendirildiği bir cennetin ve o cennette dünyadaki iyiliklerine karşılık verilecek kadınların varlığına inanç örneklenmiştir.

“Azrail’den sonra ecel de öldü
Yayha gazabında kati cenk oldu
Üçmin yıllık yoldu sıratın yolu
Yeddi damu nar üstünde eğlendi.” (Aslan, 2007: 77)

“Derler ki geçmeye Sırat’tır yolun” (Alptekin- Coşkun, 2006: 337)

Sırat: Müslümanlarca cehennemın üzerine kurulmuş olan ve sevap ve günahlara göre geçilip geçilmeyeceğine inanılan köprü.

“İlahî tut elim goyma berzahda” (Alptekin- Coşkun, 2006: 351)

berzah: “Dinî inanişlara göre ölenlerin ruhlarının kıyamete kadar bulunduğu yer.” (GTS, 2005: 248)

Türkler İslamiyeti kabul edene kadar birçok inanç sisteminin etkisinde kalmışlardır. Her sistemde olduğu gibi bu inanişların bir bölümü bugün çoğunluğun inandığı İslamiyetin özüne ters olmasına rağmen yaşatılmıştır. Hatta öyleki Türklerin en eski inanç sistemlerinden olan Gök Tanrı, Budizm vb. dinlerden günümüze taşınan

uygulamalar mevcuttur. Bunları bugünkü inanç sisteminde varmış gibi göstererek devam ettirmeye çalışmışlardır. Örneğin yaratıcının gökyüzünde olduğuna dair inanış Göktürk döneminden gelen bir düşüncedir. Oysa bugünkü inancımız İslam'da yaratıcının belli bir mekanı yoktur, o her yerde bulunmaktadır inancı hakimdir. Yine buna benzer uygulamalara örnek olarak totemizm verilebilir. Totem: *“İlkel toplumlarda topluluğun ondan türediği sanılan ve kutsal sayılan hayvan, ağaç, rüzgâr vb. herhangi bir doğal nesne, ongun.”* (GTS, 2005: 1998) anlamına gelmektedir. Bugün de evlere veya boynumuza astığımız nazar boncuğu, nal vb. bu inaçtan gelmektedir ve bu taşınan nesnenin kişiyi nazardan koruduğuna inanılır. Bu inanç şekli de aynı coğrafyanın farklı yörelerinde farklı şekillerde kendini gösterebilir. Kimi yörelerde bir taş parçasının nazardan koruduğuna inanılırken başka bir yörede nazardan koruduğuna inanılan bir ağaç, bir bez parçası veya herhangi bir eşya olabilmektedir.

Aynı kültür kaynaklarından beslenmelerine rağmen her yörenin diğer bölgelerle bazen aynı bazen farklı, kendine özgü inanışları vardır. Bu durum, Türk inanışlarının zenginliğini göstermesi açısından önem taşır.

*“Birinci âşıkam al cevap sözü
Hak nerede yarattı Kızıl Öküz'ü
Ne üstte adı var neçe mindi gözü
Hangi âyet üzre kalem çalıftı”* (Aslan, 2007: 82)

Kızıl Öküz: Eyüp Akman “Türk Mitolojisi ve Halk Şiirinde ‘Sarı/ Kızıl Öküz’ İnancı” (<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/173056>, 18 Aralık 2018) 2’den:

Bu inanca göre, halk muhayyilesinde dünya, bir sarı öküzün boynuzları üzerinde durmaktadır. Sarı öküz herhangi bir sebepten dolayı hareket ettiği zaman dünya sallanır, depremler vücuda gelir. Bu öküz bir taşın üzerinde, taş bir balığın sırtında, balık suda, su da havadadır.(Uraz, 1994: 19)

Yukarıdaki dörtlük Âşık Şenlik ile oğlu Kasım arasındaki bir atışmadır. Bu atışmada bu dörtlüğün devamında Kızıl Öküz ile ilgili şu bilgiler verilmiştir:

*“Birinci âşıkam al cevap sözü
Firdevs'te yarattı Kızıl Öküz'ü
Lahûse'dir adı kırk mindi gözü
Sureyi Bakare kalem çalıftı”* (Aslan, 2007: 82)

Mehriban Sultan bahdı ki çeriyeler başıma yığıldı, dedi ‘Ay gızlar men bu gece bir tüş görmüşemi tuşumda gördüm ki Yemen şehrinin Elvan Dağlarında bir türbe var, mana bir ağ saggallı, yeşil sarıhı bir pir dedi ki; ‘Ay gızım sen gedif o türbüyü ziyaret elemesen yahın zamanda öler gedersen. (Aslan, 2007: 259)

Türbe geleneği Türk ve Arap kültüründe oldukça yaygındır. Halk kutsal kabul ettiği kişilerin mezarlarına giderek dualar etmesi, orda yatan kişilerden yardım beklemesi inancı yaygın şekilde görülmektedir.

“...İsfendiyanın anası çoh irem atardıbu uğra gelmeden evvel bir irem atmışdı...” (Aslan, 2007: 278)

“Eyyam müneccim çoh guvvetdi rem atardı onun atdığı remili heş kimse atabilmezdi. Yetmiş sene evvelinnen, yetmiş sene sonrasının hakkında malumat vererdi.” (Aslan, 2007: 378)

irem(remil): “1. Kumda birtakım çizgiler çizerek fala bakma. 2. Bu biçimde bakılan fal.” (GTS, 2005: 1651)

“Canlı cinli cemi cümle mahlukat” (Alptekin- Coşkun, 2006: 173)

“Babası bunun çalışmasını isdemerdi onu gandırır vaz geçirmeh için dedi ki ‘Bah oğlum buralar cin, peri doludur gelif adamı gandırır götürür, gayadan atallar, gadın gız gılığında gelerler heş heberin olmaz.” (Aslan, 2007: 335, 336)

cin: “Masallarda göze görünmeyen, türlü biçimlere girebilen, iyilik de kötülük de yapabilen yaratık.” (GTS, 2005: 371)

peri: “Doğüstü güçleri olduğuna inanılan, hayal ürünü varlık.” (GTS, 2005: 1597)

Bu bada sen bildiğin badalardan deyil bu bada o badadı ki, yeddi gat göyün gubbesinnen erşi elanın penahınnan, üç min beşyüz senelih yoldan senin üçün bir töhveyi hedaya getimişem. Bu badiya hegigat badası deyeller, bu badayı nuş elliyen elmi hikmetden ders alıb, on iki terigete yol gösdedir. (Aslan, 2007: 376)

Burada bahsedilen bada, sarhoş eden ve Müslümanlarca haram kabul edilen içki değil, insana erenlik hikmetleri kazandıran bir içecektir. Bunu içen erenlerden olur anlayışı vardır.

Sosyal, kelimesi toplumla ilgili olan her şey demektir. Bir toplumda yaşayan birey de sosyal olan yani kendi toplumu ile ilgili olan her şeyden sorumludur. Yani birey toplumdan bağımsız olamayacağı için toplumun geneli için geçerli olan düşüncelerden etkilenir. Bu konular bilimsel olabileceği gibi bilimden uzak halkın yarattığı uygulama ve inançlar da olabilir. Bu düşünce ve inançlara uyma zorunluluğu yasal olarak olmasa da insan, toplum tarafından ayıplanmamak için, bazı sorulara cevap bulamadığı için ya da o çevreden korktuğu için bunlara inanma zorunluluğu hisseder. Bu inanç ve ahlak konularının hangi meseleler üzerinde yoğunlaştığı ve çeşitliliği de bir toplumu diğerlerinden farklı kılabilir. Dolayısıyla bu da bir kültür ögesi sayılabilir.

“Eflatun’u o Logman’i yer yedi.” (Alptekin- Coşkun, 2006: 156)

Logman: Bu konudaki farklı inanışlardan bir tanesi şöyle ki : Müslümanlarca ölüme çare bulduğuna ancak bunun ilacını yazdığı kağıtları köprüdeyken meleğin kanat çırpmasıyla elinden uçurup kaybettiğine inanılan halk hekimidir. Buna benzer inanışların başka toplumlarda olup olmadığı kesin olarak bilinmese de bu hekimin adının Lokman olması ve onun ölümsüzlüğün ilacını bulup da bir köprü üzerinde bir meleğin kanat rüzgarıyla elinden suya düşürmesi inancı incelenen topluma özgüdür. Dolayısıyla bu isim ve anlatı duyulduğunda onun hangi topluma ait olduğu hakkında aklımızda bir fikir belirmesi folklorun bir sonucudur.

Aşağıda verilen örneklerde de buna benzer inançlar mevcuttur.

“Şahmaran goynunda yatmah olur mu?” (Alptekin- Coşkun, 2006: 198)

şahmaran: Halk arasında başı insan gövdesi yılan şeklinde olduğuna inanılan hayali bir yaratık.

“Cebrayıl ganadın annıma çaldı” (Alptekin- Coşkun, 2006: 207)

Cebrail, Müslümanlarca Allah’ın ayet getirdiğine inanılan haberci melektir. Melekler gözle görünen varlıklar olmadığı için halk onları hayalinde kanadı olan varlıklar olarak tasavvur etmiştir.

“Şeytan ’ın gözü kaşına” (Alptekin- Coşkun, 2006: 270)

Bu dizede de yine gözle görünmeyen şeytani halkın hayalinde insan gibi kaşı gözü olduğu şeklinde tasavvur etmesi sosyal inanışlarına bir örnektir.

“Kalkacahdır gözden perde” (Alptekin- Coşkun, 2006: 273)

Bu dizeden insanların gözünde öteki dünyayı ve başka alemleri görmesini engelleyen Allah tarafından konduğuna inanılan manevi bir perde, engel vardır. Öldükten sonra bu perde kalkınca öteki dünyayı ve alemleri göreceğine inanılır.

“Bu sırada Padşah oruya iki dene de cellat goymuşdu ki, eğer bu adam benim namısına tohunun bişe derse derhal kellesini vurun.” (Aslan, 2007: 280)

namus: “Bir toplum içinde ahlak kurallarına ve toplumsal değerlere bağlılık, iffet. 2. Dürüstlük, doğruluk.” (GTS, 2005: 1455) Namus soyut bir kavramdır. Toplumlarda namusu farklı somut unsurlara yüklemeler görülebilir. Kimi toplumlar namusu kadına yüklerken kimi toplumlar erdem sahibi ve dürüst olmaya yükleyebilir. Bu farklılık da bir folklor unsurudur.

“Ama bu iki genci birbirinden ayırmanın ne dini vardır ne imanı.” (Aslan, 2007: 387)

Sevmek, aşık olmak gibi kavramlar kimi toplumlarda ayıp kabul edilebilirken incelenilen toplumda bunun gayet masum bir eylem olduğu yukarıdaki dizeden anlaşılabilir. Çünkü bu dizede sevenleri birbirinden ayırmanın günah olduğuna inanılır.

SONUÇ

Bu çalışmada Halk edebiyatının büyük âşıklarından olan Âşık Şenlik'in şiir ve hikâyelerinde yaşadığı dönemin kültüründen izler aranmıştır. Bu çalışma, Âşık Şenlik hakkında yapılmış en geniş kapsamlı çalışmalardan olan Prof Dr. A.Berat Alptekin-Nizameddin Coskun'un "Çıldırli Âşık Şenlik Divanı" ve Prof. Dr. Ensar ASLAN'ın "Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı- Şiirleri- Karşılaşmaları- Hikâyeleri" adlı kitaplarında yer alan şiir ve hikâyeler taranarak oluşturulmuştur.

Âşık Şenlik'in yaşadığı dönemde, ülkesinin içinde bulunduğu savaş ve felaket ortamının kendisinde yarattığı etki ve yaşadığı coğrafyanın kültürü, özellikle ağzı bariz bir şekilde eserlerine yansımıştır.

Savaş ve göçlerle boğuşulan bir dönem ve coğrafyanın insanı olması onun üslubunu sert ve epik bir havaya bürümüştür. Kahramanlık ve yurt sevgisi gibi duyguları eserlerinde fazla yansıtmıştır.

Doğduğu ve yaşadığı coğrafya, Azerbaycan'a yakınlığından olsa gerek dili Azerbaycan diline çok yakındır. Öyle ki eserlerinde Azerbaycan Türkçesinde bulunup Türkiye Türkçesinde bulunmayan kelimelere dahi rastlanmaktadır. Eserlerini İstanbul Türkçesiyle değil tamamıyla halk diliyle yazmıştır. Bundan dolayı bu çalışmada Türkiye Türkçesi Ağızlar Sözlüğü'nden fazlaca yararlanılmıştır.

Âşık Şenlik'in eserlerinde en fazla dikkat çeken detay halk dilidir. Bundan dolayı çalışmanın başında âşık hakkında bilgi verdikten sonra çalışmanın önemli bir bölümü dil anlatıma ayrılmıştır. Bu bölümde, bilinmeyen ve ozanın yöresine özgü kelimelere çok fazla rastlanılmıştır. Ayrıca Azerice, Osmanlıca, Farsça, Arapça kelimeleri sıklıkla kullandığı görülmüştür. Bunun yanı sıra eserlerinde argo kelimelere fazlaca yer vermesi dikkat çeken diğer bir detay olmuştur.

Hayatın dönüm noktalarında hamilelik ve doğum, ad koyma, evlilik ve ölüm kavramlara yer verirken en çok evlilik ve evlilik aşamaları üzerinde durmuştur. Burda

dikkat çeken önemli noktalardan biri de çok eşliliğin toplum ve eşler arasında kabul edilebilir bir olay olmasıdır.

Âşık Şenlik'in hikayelerinde gelenek ve göreneğin çeşitli örneklerine rastlanmıştır. Bunlardan en ilginç olanı ise Türk toplumunda ezelden beri var olan ataya ve devlet büyüklerine saygının gösteriliş şekillerinin farklı ve hassas olmasıdır. Bir diğer dikkat çeken detay ise din adamlarının kıyafetlerinin farklı olduğu ve halk içinde de dini kıyafetlerle dolaşmaları olmuştur.

Halkın eğlence anlayışının daha çok düğünlerde ve mutlu bir haber alındığında özellikle toplumu yöneten kişilerce düzenlenen, açların doyurulduğu, fakirlerin giydirildiği, kurbanların kesildiği toy adı verilen eğlenceler olduğu, bu eğlencelerin halk arasındaki bağı kuvvetlendirdiği görülmüştür.

Halk bilgisi başlığında halka özgü olan birçok kavramdan en fazla meslek adlarının ve halkın kullandığı aletlerin çeşitliliği, mimari yapıların günümüze kıyasla farklılığı dikkati çekmiştir. Ayrıca çok fazla kişi ve hayvan isimlerinin kullanılması, bu isimlerle günümüzdeki kişi ve hayvan isimlerini kıyaslama olanağı sağlamıştır. Âşık Şenlik'in hem şiir hem hikâyelerinde, herkes tarafından bilinen eski hikâyeye ve kişilere, yani telmih sanatına çok fazla başvurduğu görülmektedir.

Çalışmanın son bölümünde de Âşık Şenlik'in şiir ve hikâyelerinin hemen hepsinde çok fazla görülen konulardan biri olan inanç konusuna değinilmiştir. Ağırlıklı olarak dini inançların işlendiği görülmektedir.

Yapılan bu çalışmada Âşık Şenlik'in eserlerinde kendi halkının kültürünü ne ölçüde yansıttığı araştırılarak döneminin ve ait olduğu toplumun sosyal ve kültürel değerleri çözülmeye ve anlaşılmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

ALPTEKİN, Ali Berat-M. Nizamettin Coşkun, (2006), **Çıldırılı Âşık Şenlik Divanı (Hayatı, Atışmaları ve Hikâyeleri)**, Çıldır Belediyesi Yayınları, Ankara.

ASLAN, Ensar, (2007), **Çıldırılı Âşık Şenlik Hayatı – Şiirleri – Karşılaşmaları – Hikâyeleri**, Ankara, Maya Akademi.

AKSOY, Ö. Asım, **1 Atasözleri Sözlüğü**, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1993.

ALPTEKİN, Ali Berat, 1989, **Çıldırılı Âşık Şenlik Bibliyografyası**, Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.

ARTUN, Erman (2001), **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**, Akçağ Yayınları, Ankara.

ARTUN, Erman, **Türk Halkbilimi**, Kitabevi, İstanbul, 2009.

BORATAV, Pertev Naili, **Zaman Zaman İçinde**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958.

İÇEL, Hatice, (2009), **Çıldırılı Âşık Şenlik'in Şiirlerinde Halk Kültürü Unsurları**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 1, Sayfa: 11-29.

DUYMAZ, Ali, **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2002

ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2001.

ERGİN, Muharrem, 2009, **Türk Dilbilgisi**, Bayrak Basım Yayım Tanıtım, İstanbul.

ERSOYLU, Halil, **Türk Argosu Üzerinde İncelemeler**, L&M Yayınları, İstanbul, 2004.

MUHARREMLİ, Kıymet, 2012, **Çıldırılı Âşık Şenlik Divanı'na Bir Bakış**, Âşık Şenlik Sempozyumu, Kafkas Üniversitesi Türk Halk Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları: 5.

KARAHAN, Naciye, 2012, **Âşık Şenlik Şiirlerinde Anlam Kayması Yoluyla Oluşmuş ve Deyimleşmiş Birleşik Filler Üzerine Bir İnceleme**, Kafkas Üniversitesi Türk Halk Bilimi Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları: 5.

KAYA, Doğan, **Ansiklopedik Türk Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2007.

ÖRNEK, S. Veyis, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, Ankara Üniv. Yayınları, Ankara, 1971.

ÖRNEK, S. Veyis, **Türk Halk Bilimi**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

ÖZCAN, Hüseyin, **Bektâşî Fıkralarında Argo**, Gazi Eğitim ve Kültür Vakfı Yayını (Abdurrahman GÜZEL'e Armağan), No. 1, Aralık 2004.

ÖZCAN, Hüseyin, **Halk Edebiyatı Metinlerinin Çocuk Edebiyatına Kaynak Olması ve Örneklem Olarak Dede Korkut Hikâyeleri**, Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları Dergisi, No. 7, Temmuz 2008.

ÖZDEMİR, Nebi, **Türk Çocuk Oyunları**, C 1, Akçağ Yayınları, Ankara 2006.

Güncel Türkçe Sözlük, 2005, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Tarama sözlüğü, 1996, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yazın Terimleri Sözlüğü, 1974, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

DEVELİOĞLU, Ferit, 2006, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**.

<http://sozluk.gov.tr/>, 18 Temmuz 2019

<http://sozce.com/>, 18 Temmuz 2019

<http://www.isaozkan.com/dosyalar/Karapapak%20ve%20Terekeme%20T%C3%BCrk%20leri%20ve%20%C5%9Eenlik.pdf>, 16 Aralık 2018.

<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KARA%C5%9EAH-Erdo%C4%9Fan-%C3%82%C5%9EIK-%C5%9EENL%C4%B0K%E2%80%99%C4%B0N-%C5%9E%C4%B0%C4%B0RLER%C4%B0NDE-M%C4%B0LLET-OLMA-B%C4%B0L%C4%B0NC%C4%B0.pdf>, 16 Aralık 2018.

http://dogankaya.com/fotograf/senlik_kolu.pdf, 18 Aralık 2018.

<http://www.derszamani.net/hz-eyupun-hayati.html>, 20 Aralık 2018.

<http://www.derszamani.net/hz-yusuf-kissasi.html>, 20 Aralık 2018.

<http://www.derszamani.net/hz-yunus-hayati-kisaca.html>, 20 Aralık 2018.

<http://www.derszamani.net/hz-ibrahimin-hayati-2.html>, 20 Aralık 2018.

<http://www.derszamani.net/hz-lokman-hakkinda-bilgi-kisa.html>, 20 Aralık 2018.

<http://www.derszamani.net/leyla-ile-mecnun-hikayesi-kisa-ozet.html>, 20 Aralık 2018.

<http://www.derszamani.net/platon-sanat-anlayisi-nasildir.html>, 20 Aralık 2018.

<http://www.derszamani.net/nuh-tufani-hakkinda-kisa-bilgi.html>, 20 Aralık 2018.

<http://www.derszamani.net/ferhat-ile-sirin-efsanesi-hikayesi-kisa-ozeti.html>, 20 Aralık 2018.

<http://www.derszamani.net/kerem-ile-asli-ozeti-ve-kahramanlari-kisa.html>, 20 Aralık 2018.

<https://www.derszamani.net/hz-ibrahimin-hayati-2.html>, 29 Aralık 2018.

<https://www.turkcebilgi.com/azerice>, 27 Aralık 2018.

<https://www.turkcebilgi.com/rap%C3%A7a>, 31 Aralık 2018.

<https://www.turkcebilgi.com/farsca>, 17 Aralık 2018.

<http://www.anadilim.org/osmanlica-nedir.html>, 31 Aralık 2018.

<https://www.mumsema.org/hadisler-bolumu/51099-misafir-ile-ilgili-hadisler.html>, 20 Aralık 2018.

<http://www.hayrettinkaraman.net/yazi/hayat/0103.html>, 31 Aralık 2018.

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12757/geleneksel-giyim-kusam-suslenme.html>, 20 Aralık 2018.

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-134573/halk-takvimi.html>, 20 Aralık 2018.

<https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-80990/halk-mimarisi.html>, 21 Aralık 2018.

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR-12762/genel-ozellikleriyle-turk-mutfak-kulturu.html>.

<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/maddesnc.php?MaddeAdi=e%C5%9Fik%20a%C4%9Fas%C4%B1>, 19 Aralık 2018.

<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/173056>, 18 Aralık 2018.

<https://www.edebiyatogretmeni.org/gul-u-bulbul/>, 29 Aralık 2018.

<https://sorularlailamiyet.com/peygamberimiz-savin-en-buyuk-mucizelerinden-olan-isra-ve-mirac-mucizesi-ne-zaman-ve-nasil-vuku>.

<https://sorularlailamiyet.com/ucler-yediler-kirklar-seklinde-soylenen-seyin-anlami-nedir-sirk-konusu-ile-bu-hiyerarsi-yi-birlikte>, 29 Aralık 2018.

<https://osmanlica.ihya.org/car-yar-nedir-ne-demek.html>, 29 Aralık 2018.

<https://www.secdem.net/dini-bilgiler/fikih/kun-fe-yekun-nedir-kun-fe-yekun-ayeti-hakkinda-bilgi.html>, 29 Aralık 2018.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı: Veysel ÇİNTAY

Doğum Yeri ve Tarihi: Adana- 16.09.1986

Medeni Hali: Bekâr

İletişim Bilgileri: 05468850123 (gsm)

EĞİTİM

Lise: Dadaloğlu Yabancı Dil Ağırlıklı Lise

Üniversite: Çukurova Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yüksek Lisans: Niğde Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

İŞ DENEYİMİ:

2011 Adana İMKB Meslek Lisesi- Ücretli Edebiyat Öğretmenliği

2012 Adana Cumhuriyet Lisesi- Ücretli Edebiyat Öğretmenliği

2013 Polis Memuru

YABANCI DİL

İngilizce

